

Miskolci Keresztény Szemle

ÖKUMENIKUS KULTURÁLIS FOLYÓIRAT

64. (XVII/2.) szám

2021

SZERZŐK

Aranyosi Zsuzsanna
Baranczó Attila
Bérczessy András
Dobos Marianne
Gróf Lajos
Henszelmann Aladár
Hevesi Attila
Illés György
Jeszenszky Géza
Kerekes Endre
Keresztesné Várhelyi Ilona
Nagy Zsuka
Petres Katalin
Steinbach József
Tóth Kálmán
Várhelyi Krisztina
Zsille Ákos

Tartalomjegyzék

HENSZELMANN ALADÁR, PETRES KATALIN és ZSILLE ÁKOS versei (3–5)

• ÉVFORDULÓK, ÜNNEPEK, ESEMÉNYEK •

BÉRCZESSY ANDRÁS: Sokkal több minden köt össze, mint ami elvlaszt (6)

Koszorúzás a szétszórátás emléknapiján (9)

GRÓF LAJOS: Hirdessék Isten dicsőségét és szeretetét! (12)

• EGYHÁZAK, TEOLÓGIÁK, HITVALLÁSOK •

ARANYOSI ZSUZSANNA: Világi és liturgikus öltözetek szerepe, különbségük (14)

KERESZTESNÉ VÁRHELYI ILONA: Keresztény szimbólumok (47)

BARANCZÓ ATTILA: Gondolatok az étkezésről (56)

• EGYHÁZAK ÉS TÖRTÉNELEM •

HEVESI ATTILA: Valamit a Magyarokhoz és Oláhokhoz, Hozzánk! (60)

JESZENSZKY GÉZA: A Trianonhoz vezető út és a kiút (62)

TÓTH KÁLMÁN: A vallástalan-tól a Szent hajdan gyöngyei-ig:

Kazinczy Ferenc és a vallás (67)

DOBOS MARIANNE: Korunk pártfogója (73)

• EGYHÁZAK ÉS TÁRSADALOM •

KEREKES ENDRE LÁSZLÓ: Kora újkori magyar pestisjárványok
társadalmi és vallási háttere (77)

ZSUGYEL JÁNOS: „Ha nem nevelnek Eperjesen kollégiumi iskolák ...” (82)

• EGYHÁZAK ÉS KULTÚRA •

NAGY ZSUKA: Igekötők (83)

ILLÉS GYÖRGY: Karácsony este Pilinszkyvel (85)

• KÖNYVISMERTETÉS •

VÁRHELYI KRISZTINA: Covid napló vagy más? (88)

ZSUGYEL JÁNOS: Egy gyékényen... (90)

STEINBACH JÓZSEF: Petróczi Éva összegyűjtött verseinek
olvasása közben (93)

• SZERKESZTŐSÉGI ÜZENETEK •

E számunk szerzői (96)

HENSZELMANN ALADÁR

Hívlak, Eperjes!

Hajnalban értem Eperjesre, még nem is pirkadt keleten
És már is róttam az utcákat, a múlt emléke volt velem.
Huszonöt évvel ifjabb lettem, mint akkortájt a maturán;
Sok édes, bús emlék röpített az élet hajnala után.

...Benéztem itt egy kapualjba, amott egy kerítésen át,
Egy kis ablakon leselkedve... Íme... az első csoda várt:
Pislogó mécsnek világánál tanult valaki álmosan:
Az én diákkamráim utódja és ... mintha én ülnék ottan
És én tanulnék ábrándozva, hogy elöttem a cél, az út
És sajnálnám a bánatarcú, a kint leső öreg fiút.

A kalimpáló szív szavától vezetve jártam szanaszét
S egy ablak alján visszahívtam a szívnek első szent hevét:
Mily boldog voltam akkoriban, ha csak egy percig láthatám
És gyásznapokként könyveltem el, ha nem nézett ki ablakán.
Muskátlí van az ablakközben és felhördül a szörnyű vád,
Hogy gyakran eltakarta nékem egy kedves arcnak mosolyát.

A kollégium folyosóján az édes dohszag megcsapott,
Óh, akkortájt nem így éreztük az iskola-illatot.
Valahogy szűkebb, kisebb lett most a folyosó, a tanterem,
Mily csuda nagyoknak, fenségesnek látta az iskolás szemem.
Az ötödikbe benyitottam, cseh feliratok a falon
És könnyes szemmel kihajlok, mert friss levegőt szomjazom.
Az ötödiknek ablakából északra néz a láthatár,
Óh, úgy szerettem órák közben, ha tanárunk arra jár,
Mert akkor északnak tekintve, a lelkem elkalandozott:
Bártfára szokott megpihenni, édes anyámnál jártam ott.

Már észrevétlen temetőben járkálok sírhantok között.
A holt tanárim sírkövére örökzöld lombot kötözök.
...Az emlékeknek nagy keresztje mind jobban nehezől reám
És térdre nyomva megfürösztetet a könnyek omló záporán.

Ni, ni, a tábor kis kertjében kinek szedek virágot én,
Kinek koppantok a virággal halkán az ablaküvegén?

Mily bolondul verdes a szívem, a tenyeremben kalimpál,
... Most csókolja az ablaktáblát az első hajnali sugár:
Dicső tanárom Wallentinyi, a szenvedések gyermeke,
Aki a magyar irodalmat a szívbe, tollba vésted be,
Névjegyként hagyom ablakodban a virág üde harmatát,
Hogy gyógyulást a napsugárral vegyülve áraszson reád!

Hiába volt a sok jókívánság, Isten veled jó Mesterem!
A Te sírod Eperjes sírja, mely több emléket nem terem.
A lelked szirmát széthullattad, ennél többet nem tehetél,
A szirmok szín- és illatárja a tanítvány szívében él.

A volt Eperjes kriptájába, a kollégium ajtaján
Benéztem még egy búcsúszóra s ott már egy menet várt reám.
A könnyek fátylán meneteltek az itt tanult dicsők, nagyok
S a Honnak hamvvedrét követték az elviharzott századok.
Csak mentek büszkén, koszorúzva, dübörgött léptükön a föld,
Kinek a cser , kinek tövis volt a vérző homloka fölött.
A kollégium kapujából vonult a sok dicső halott...
... Mindenki elment Eperjesről... csak én álltam könnyezve ott.

Bár sok minden volt már azóta és oly sok hajnal ránk virradt,
Az eperjesi hajnal útja lelkembe vésett vádirat:
Ha nem nevelnek Eperjesen kollégiumi iskolák,
Most nem vagyok én múlt-rajongó, merengő kóbor vendiák.

PETRES KATALIN

Haiku

Mi a haiku?

Cseppben a tenger,
haikuban ott ragyog
minden költészet.

Magyar haiku

Múltunk romjain
egyensúlyoz Jelenünk:
Jövők álmai.

Kérdések

Halkan kérdezem,
miért csak a kereszten
győz végül a jó?

Halkan kérdezem,
miért tombolhat soká
köztünk a gonosz?

Gyász

Harmat a fűvön,
reggelente gyászkönnyek
szemem sarkában.

Négy név a síron,
emlékek filmje pereg
gyakran lelkemben.

Kósza nárcisz
nyílt szüleim sírja mellett,
szépséges vigasz.

Pesszimista haikulánc

esőkönnyek közt
megtörlik a hős remény
szívárványt szítál

szítál itt a köd
homályba hullik a múlt
elvész a jövő

jövő lét kétely
közömbös új nemzedék
agymosott vágyán

Álarc

A végső órán,
bármilyen tökéletes,
lehull az álarc.

Abban a percben,
a végső lehelettel,
a Mindenséggel.

ZSILLE ÁKOS Záporként

És hull a könnyem mint a zápor, mert megtaláltalak,
és bizonyágot tehettem, és Te megemelted a lelkemet az elmémet és a
tudatomat, és folyékony aranyat töltöttél a szívembe.

És hull a könnyem mint a zápor mert szavaimmal átölelhettelek és dicső-
íthettelek,
és hitet és erőt adhattam a csüggedőknek és a gyengéknek,
és mindent megköszönhettem mindenkinek, aki számít és azoknak is akik
nem lényegesek de élnek és szerepelnek az életemben.

És hull a könnyem mint a zápor, és eltörli bűneim kátrányszagú mocskát,
mert megvallottalak Istenem mindenki előtt, és ennél nem ismerek fel-
emelőbbet!

És ívként húz át rajtam a Szentlélek elektromossága,
és hiszem, hogy ez mindenkinek járható út,
és buzdítok a megvilágosodásra, és lélekben térdepelek szép imában, és
érzem, hogy minden így lesz jól.

És hull a könnyem mint a zápor, és csendesesen az öledbe hajtom a fejemet
Istenem, Megváltóm.

• ÉVFORDULÓK, ÜNNEPEK, ESEMÉNYEK •

BÉRCZESSY ANDRÁS

Sokkal több minden köt össze, mint ami elválaszt

ÖKUMENIKUS ISTENTISZTELETET TARTOTTAK MISKOLCON

Május 20-án tartották meg a történelmi egyházak vezetőinek részvételével az ökumenikus istentiszteletet a miskolci avasi református templomban, mely januárban a járvány miatt elmaradt.

Hangó István református lelkész köszöntötte a jelenlévőket, *dr. Ternyák Csaba* egri érseket, *dr. Orosz Atanáz* görögkatolikus püspököt,

dr. Szebik Imre nyugalmazott evangélikus püspököt és *Barna Sándor* egyházkerületi főjegyző, református püspökhelyettest, valamint a belvárosi ökumenikus kör papjait és lelkészeit, továbbá *Véres Pált*, Miskolc polgármesterét.

A lelképásztor rámutatott, az egyház születésének napjára, pünkösdre készülve a közös üzenet az lehet a világ számára egy nehéz időszakban, melynek a vége felé közelünk a reménység szerint, hogy mi a jövőndőt Jézus Krisztusban látjuk.

„Maradjatok meg szeretetemben, és sok gyümölcsöt teremtek” (Jn 15,5–9) – ez volt az idei ökumenikus imahét mottója, a lelképásztorok ehhez kapcsolódva fogalmazták meg gondolataikat.

Ternyák Csaba egri érsek tanításában elmondta: januárban sajnáltuk, hogy elmaradt az együttlét, most annál nagyobb örömmel vagyunk együtt, még ha kevesebben is. Az a cél, hogy közösen tanúságot tegyünk hitünkről. Nagyon sok közös van a mi hitünkben: együtt hisszük a Szentháromságot, Jézus Krisztus istenségét és emberségét, együtt tudjuk imádkozni az apostoli hitvallást és még sorolhatnánk, mennyi min-

den köt össze bennünket, keresztényeket. Sokkal több minden köt össze, mint ami elválaszt! Nagy értékként tekintünk közös kincsünkre, a Bibliára, mely hitünk egyik forrása. Egymás értékeit is meg tudjuk becsülni, fontosak ezek számunkra. A János evangéliumból felolvasott részlet kapcsán a főpásztor személyes emléket idézett fel. Mint mondta, Gyökössy Endre János evangéliumáról szóló kommentárja nagy hatással volt rá, papságra készülvén sokat forgatta, s annyira tetsezt, hogy legépelte a szöveget, melyet azóta is őriz és ide is elhozott, s meg is mutatta a jelenlévőknek.

Terenyák Csaba egri érsek

Gyökössy Endre református lelkészként, pszichológusként közös kincsünk. A napi evangélium fő gondolatához kapcsolódva – „maradatok énbennem” – a jézusi felszólítás misztikus értelmezésről szolt Terenyák érsek. Úgy fogalmazott: az ő lényegében, életében és igéjében maradunk.

A közvetlenebb magyarázat egy barát kitartását, a gyöngébb ragaszkodását az erősebbhez, a jó házasságban a férfi és a nő egymást támogató szeretetét jelenti.

A közös szándék, amit egymásban szeretnénk erősíteni: maradjunk meg mindannyian Krisztusban, tartsunk ki mellette, sajátos üzenetet hordoz számunkra ez. Fontos, hogy együtt legyünk, közösen tanúságot tegyünk keresztény hitünkéről, egységünkéről. Nem nyugodhatunk bele, hogy a keresztények szétszakítotttsága botrány legyen a világ szemében és Krisztus osztatlan köntöse sok darabra szakad, ebben mindannyian bűnösök vagyunk. De mindannyian szeretnénk megújulni, s a szeretetben újra egymásra találni. Ragaszkodunk saját hagyományainkhoz, de nem akarjuk, hogy bárki kompromisszum miatt megváltozzon, hanem tudjuk, hogy Isten ajándéka lesz, ha egységben lehetünk.

Az evangéliumban szerepel a kifejezés „gyümölcsöt teremjünk”. Az egész nagy közösség javára kell tenni. Sík Sándor Ments meg Uram című versében írja: *„A virágtalan, gyümölcsstelen ágtól, / A meddőségtől, lanyhaságtól, / A naptalan és esötelen égtől: / Ments meg Uram a szürkeségtől!”*

Gyökössy Endre haszontalanságnak nevezi ezt, feltéve a kérdést: van-e valami értelme, hogy mi kereszténynek nevezük magunkat? Az érsek kiemelte: ha megmaradunk Krisztusban, nem vagyunk haszontalanok, hitünk ugyanis túlmutat a világ céljain és lehetőségein, az örök jövőt, a feltámadást hisszük. Ez képessé tesz bennünket, hogy a legnagyobb nehézségeken is úrrá legyünk. A Teremtés Könyvében arról olvasunk, hogy a földnek gyümölcsfákat kell teremniük, melyek gyümölcsöket hoznak. Az állatok és az emberek is ezt a parancsot kapták és Isten számon kéri a gyümölcsöt! A

Az ökumenikus istentisztelet szolgáltatói

írás nagyon sok helyen utal erre és a gyümölcs ilyen jelentésére. Pütkösre készülve ezért tekintünk bizalommal Krisztusra, s kinyilvánítjuk, hogy benne akarunk maradni, s meg akarjuk hozni a lélek gyümölcsseit. A tiltott gyümölcs tette rosszraajtlóvá az ember természetét, azóta van bennünk kettősség. De Isten nem akarja elpusztítani az embert emiatt, hanem egy másik utat mutatott. Megváltja és újjáteremti a régit, még jobbá teszi. Nem a világ pusztulásának vagyunk prófétái, hanem arra a napra várunk, amikor a Trónon ülő megszólal: újjáteremtek mindent. Isten kezébe tesszük ezért a bűneinket, hogy azok boldog vétekké legyenek. Isten irgalmas jóságából bűneink szerezték meg nekünk a megváltást. A mi kereszténységünk üzenete a világnak, hogy nincs veszve semmi! Amit az ő kezébe helyezünk, jobbá lesz, a halálból így lesz élet. Egyedül ő képes arra, hogy újra összeforrasszon bennünket, s így minden jobb lesz. Ezért dicsérjük őt, ez a kereszténység közös üzenete a világnak: amíg élünk, van lehetőség megújulni, felébredni. Mai imádságunk közös feladatot ad nekünk, hogy megmutassuk, egyek vagyunk, testvérek vagyunk, akik Benne akarunk maradni és így akarunk bőséges gyümölcsöt hozni - zárta tanítását Ternyák Csaba egri érsek.

A jelenlévők közösen elmondták az apostoli hitvallást és imádkoztak a Krisztushívók egységéért.

Az eseményen a járványhelyzet miatt korlátozott számban lehettek résztvevők, a hívek a Szent István Rádió élő adásán és a Szent István Televízió youtube csatornáján kapcsolódhattak be a közös imádságba.

terméketlen szőlőt, fát kivágják. Isten nem kér gyümölcsöt anélkül, hogy ne adna meg a hozzá mindent, ami szükséges! Az embernek el kell ismernie, hogy a gyümölcs Isten műve, adománya. Maga Krisztus is alávetette magát a gyümölcs-hozás törvényének, s így minden követőjére érvényes ez. „Én vagyok a szőlőtő, ti vagytok a szőlővesszők”. A Szent-

GRÓF LAJOS

Koszorúzás a szétszórátás emléknapján

AZ ELHURCOLT MINORITÁKRA EMLÉKEZTEK MISKOLCON

A szétszórátás emléknapján a Keresztény Értelmiségiek Szövetsége miskolci csoportja koszorúzási ünnepséget rendezett június 23-án a minorita rendház falán elhelyezett emléktábla előtt. Kartal Ernő minorita tartományfőnök tizenhét éve kezdeményezte ezt az ünnepséget és azóta is, évről évre megemlékeznek azokról a szerzetesekről, növendékekről, munkatársakról, akiket 71 évvel ezelőtt, június 17-én éjjel az ávosok elhurcoltak és kényszerlakhelyre szállítottak.

A megemlékezéseken mindig felolvassák azoknak a nevét, akiket 1950-ben ezen a napon teherautókra pakolva vittek el a minorita rendházból. P. Péchy Alán tartományfőnököt, P. Beck Pál hittanárt, P. Szendrey Bonaventura házfőnököt, Maksó Gilbert teológusnövendéket, Mézinger Ferenc novíciust, Polonkai Arnold novíciust, Grohmann János orgonistát, fr. Nagy Sándor sekrestyést, fr. Krizsán Sándort és Szabó József diákot hurcolták el kényszerlakhelyre.

Ebben az évben Kirner Zoltán szalézi szerzetespap mondott ünnepi beszédet, és a koszorúzás után ő mutatta be a templomban a szentmisét minden elhurcolt és börtönbe zárt papért és szerzetesért.

– Hetvennégy évvel ezelőtt, 1950. szeptember 7-én jelent meg az a törvényerejű rendelet, amely feloszlatta a szerzetesrendeket Magyarországon.

A bolsevik ideológia a kereszténységet és az azt képviselő egyházakat kiáltotta ki legfőbb ellenségének, ugyanis a kommunisták nemcsak a politikai és gazdasági uralmat akarták megkaparintani, hanem az emberek lelkét is. A hit az a szellemi és lelki erő, amely legmélyebb bensőnkéből irányítja, és egy abszolút erkölcsi

mértékhez illeszti cselekedeteinket, gondolatainkat: ezt az erkölcsi mértéket kellett ledönteni ahhoz, hogy totális hatalmuk kiteljesedhessék. Szólamaikban a mennyországot lehozták a földre, azt a jövő biztonságos (és számon kérhetetlen) messzeségébe helyezték el, Isten helyére pedig a „párt bölcs vezéreit” ültették.

De a nép ellenállt, nem volt hajlandó önként hitet cserélni, így a kommunista párt társadalmi támogatottsága csekély maradt. A szovjet hadsereg fegyvereinek védelmében azonnal támadást intéztek a legfőbb riválisnak tartott egyházak ellen: már 1945-ben kisajátították földjeiket, vagyis megfosztották őket attól, hogy saját erőből fenntarthassák egészségügyi, oktatási, szociális és karitatív tevékenységet ellátó intézményeiket. A papság megfélemlítése és terrorizálása a mindennapok gyakorlatává vált. 1946 nyarán Rajk László belügyminiszter feloszlatta az egyesületeket, ezzel az egyházak elveszítették világi közösségeiket is. A kultúrharckegyetlen iramban folytatódott: 1948-ban államosították az iskolákat, az év karácsonyán elhurcolták a nemzet lelkiismeretét, Mindszenty József bíboros hercegprímást, aki rendíthetetlen bátorságával és kikezdehetetlen becsületével hitet és reményt adott a csüggedőknek.

A terror és a megfélemlítés a híveknél sem hozta meg a kommunisták által kívánt eredményt, a szellem és a lélek még ellenállt. Az 1949/50-es tanévben az általános iskolások több mint 90 százaléka, a középiskolások 76 százaléka még járt hitoktatásra, holott az már csak fakultatív volt. Ezek a számok különösen annak

fényében beszédesek, hogy az egyházak és tagjaiknak lejáratása a propaganda egyik legfőbb csapásiránya volt, és a templomba járókat megbélyegezték, börtönnel, internálással fenyegették. Hiába rögzítette az új alkotmány a lelkiismereti szabadságot, a totalitárius rendszer nem tűrhette a más világlátást. 1950 nyarára elérkezett az idő, hogy lerombolják a katolikus egyház utolsó bástyáiként még létező szerzetesrendeket is.

Az országban összesen 23 férfi és 44 női rendház működött ekkor, 11 ezer szerzetessel. 1950. június 9-ről 10-re, majd június 18-ról 19-re virradó éjjel a hazai rendházak sokaságában rendőrök jelentek meg, s a magukkal hozott névsor alapján a rendház összes tagját felverték álmából és arra kényszerítették őket, hogy azonnal vegyék magukhoz a legszükségesebb holmijukat. Ponyvás teherautókra zsúfolták őket, az öregeket és a betegeket is. Ezután előre kijelölt, kisebb-nagyobb kolostorokba szállították őket, fegyveres őrség kíséretében. Az összezsúfolt kolostorokban nehéz körülmények kö-

zött éltek a befogadó és a beszállított szerzetesek, de bőségesen megtapasztalhatták az addig egymástól eléggé távol lévő rendek közti testvériséget, valamint a helyi hívek gondoskodó szeretetét.

A főpásztorok belátták, kénytelenek megegyezni a pártvezetőkkel. 1950. június 28. és augusztus 30. között folyt az a tárgyalássorozat, aminek végeredménye a szerzetesrendek – majdnem teljes – feloszlása lett. Csak négy rend – bencés, piarista, ferences és a Szegény Iskolanővérek – tarthatott meg két-két gimnáziumot, ahol szigorú létszámkeret mellett folytathatták nevelő tevékenységüket – természetesen állami támogatás nélkül.

A világi pályára kényszerített szerzetesekre nehéz idők vártak. Az ápoló rendek tagjai ugyan dolgozhattak tovább az egészségügyben, illetve néhányan kántorként, segédplébánusként meghúzhatták magukat az egyházmegyékben, de többségük csak segédmunkásként tudott elhelyezkedni a következő évtizedekben. A rendszer ellenségnek tekintette őket, nem tarthatták egymással a kapcsolatot, megfigyelés alatt álltak, a rendőrség utánuk nyúlt a legkisebb gyanú esetén is. Megrendítő sorsok és emberfeletti kitartás példázatai bújnak meg történeteik mögött. Nemcsak hitüket őrizték tovább magukban és gyakran környezetükben is, de sokan fogadalmaikat is megtartották minden viszontagság ellenére. Sokan ketten maradtak a Mesterrel...

Rájuk emlékezünk most, akik közül sokan nem érték meg az újraindulás lehetőségét. Megköszönjük kitartásukat, hűségüket, helyállásukat, életáldozatukat. Erre az áldozatos életre ma is szükség van, 30 évvel az újraindulás után, amikor újabb támadások érik keresztény hitünket, a család felbecsülhetetlen értékét. Nem hallgathatunk, és nem hagyhatjuk, hogy az Isten által megteremtett és megálmodott értékeink elveszenek. Sík Sándor szépen fogalmazza meg ezt a küldetést:

Az Isten küld, testvéreim tinéktek, hogy sugarai eleven tüzét,
amik arcáról a szívembe égtek, sugározzam csendesen szerteszét
a testvéreknek, kik az éjben járnak. Az Isten küldött, szentjánosbogárnak.

Az ünnepi beszéd után a résztvevők elimádkozták a Miatyánkot és az Üdvözlégy Máriát, majd a KÉSZ miskolci csoportjának titkára, Holndonner Ferenc helyezte el az emléktábla alatt a hála és megemlékezés koszorúját. A résztvevők pedig egy-egy szál virággal emlékeztek az elhurcolt szerzetesekre.

Az ünnepségen a Míndszenti-templom énekkara működött közre Murvainé Bodnár Ildikó vezetésével.

(Fojtán László felvételei)

Hirdessék Isten dicsőségét és szeretetét!

Daruk emelték a Minorita-templom tornyaira az elkészült csúcsokat.

A munka, amely során a műemléktemplom teljesen megújul, az év elején kezdődött: a Konventuális Ferences Minorita Rend 2017-ben állami támogatást nyert el a miskolci Nagyboldogasszony Minorita-templom felújítására, a kiemelt műemléki épület védelme érdekében. A kormány 871 millió forinttal támogatta a rekonstrukciót. A magyar állam támogatásán kívül köszönet illeti a kivitelező cég, a Középület és Lakásépítő Zrt. munkáját, szakembereit, vezetőit.

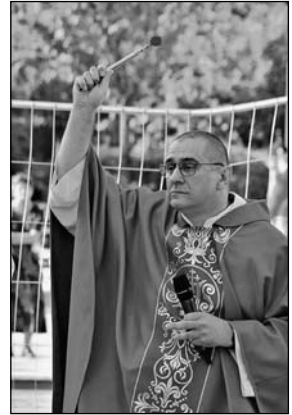
A rekonstrukció első lépéseként került sor a toronysisakok cseréjére, majd a főhajótető megerősítése, a héjazat cseréje, a mellékhajó-tetők cseréje, illetve megerősítése, a torony és főhomlokzat javítása, a főhajó homlokzatok kivitelezése következik. A torony ácsszerkezetét vörösrézlemezzel borították be, majd az új toronysisakot június 26-án emelték a helyére. A toronysisak csúcsait díszítő keresztet restaurálása is megtörtént, ezeket ugyancsak ezen a napon, szentmise keretében áldották meg.

Az első csúcs még délelőtt a helyére került. A város lakói közül sokan kíváncsiak voltak a látványos munkálatra, és a helyszínről követték a toronysisakok elhelyezését. Félnapos munka után helyére kerül a második toronysisak is.

(g)

(Hollósy Endre felvételei)

ARANYOSI ZSUZSANNA

Világi és liturgikus öltözetek szerepe, különbségük

A liturgikus öltözetek szimbolikus funkciója egyértelműen hangsúlyos. Szimbolikus-e az ember mindennapi öltözködése és ha igen, mire mutat ez a szimbolika? Van-e összefüggés a világi és a liturgikus öltözködés között?

Legáltalánosabban az öltözködés egy mindennapos szokás. Mindig van praktiku- ma, hiszen a testünkön viseljük. De szimbolikus cselekvés is – az öltözékek, mint jelek kommunikálnak. Benne a személy fejezi ki magát, aki az idők változásával maga is változik. A viselet utal a divatra, a korszellemre, a társadalmi, gazdasági körülményekre. Ám nemcsak ezek változnak, hanem maga az ember is. A ruhák ugyanolyan mértékben mesélnek viselőikről, az emberről, kezdve annak testalka- tától, mozgásától, fizikai valóságától – lelki, szellemi valóságáig. Értékek, érzések, gondolatok, vágyak, történetek, életek rajzolódnak ki finoman vagy radikálisan a ruhákat viselő emberi személy vonatkozásában.

A világi ruha szimbolikája

A ruha az ember alapvető szüksége. Nemcsak a külső fizikai hatások ellen (idő- járás) véd, hanem a 'másik' tekintete ellen is, amely a személyt 'a vágy titokzatos tárgyává' statuálná. Az emberi személy legközvetlenebb megkülönböztető jele, melyet manapság társadalmi kommunikációnak neveznek. Kulturális szignál, amelyben a társadalmi normák, szabályok, szerepek hatása jelentős. A tradíciók, normák, (pl. gyász, esküvő színei, egyenruhák stb.) mellett az egyén szignálja is, - akár tudatos, akár nemtudatos- képet ad viselőjéről. A ruha ugyanis valamiképpen egységet alkot a személlyel, nem véletlenül, hiszen a testtel legközvetlenebbül és folyamatosan érint- kező burok, aminek túlzó, kérkedő pompája éppúgy, mint a hiánya és 'hiányos-sága' is jelzésértékű, az emberről való gondolkodást reprezentálja.

Miért mondhatjuk, hogy megkülönböztető jel?

A ruha tükrözi a társadalom rendjét. A hagyományos társadalmakban például ruha- rendeletek szabályozták, hogy a különböző társadalmi osztályokhoz tartozó személyek milyen ruhát viselhetnek. Felismerhetővé teszi a társadalmi élet szereplőit, az osztá- lyokat, rétegeket, foglalkozásokat, címeket, rangokat éppúgy, ahogy az egyén számára is felismerhetővé teszi azokat, akiket szeret – például akár a ruha illatáról. Kifejezi a nemek megkülönböztetését és szimbolizálja egymással való kapcsolatukat. Az identitás alapvető szegmense a biológiai nemhez és az erre épülő társadalmi szerepekhez való viszony. Amikor az életszínvonalat sejteti, az igazságosságról is színt vall, hiszen a 'fel-

öltöztetés', felruházás a közösséghez tartozást jelenti (a ruhátlan felöltöztetése egyben közösségbe integrálása; az uralkodó beöltöztetése hatalommal és jogokkal felruházás)¹. Szimbolikája kifejezi az emberi tevékenységekből adódó differenciálódást. Az ember nem mindig ugyanazt a ruhát viseli, megkülönbözteti az élet különböző időszakait. Társadalmi és személyes életét egyaránt tagolja: megvannak a munka és a pihenés, szórakozás, a hétköznapok és az ünnepek, szakrális és profán események során viselt öltözetei. Ezek az igények hozták létre a különböző ruhadarabokat és használatuk módját. A ruha cserélése kifejezi az 'átlépést': legyen szó akár a leghétköznapibb értelemben vett mindennapos átöltözésekről, akár a jelmezbe, szerepbe, maszkbá bújásról (álcazásról) akár a legradikálisabb, belső, lényeges átalakulás következményeként megnyilvánuló teljes átváltozásról, átlényegülésről, amely az ember személy voltából következik. A gyermekkortól a felnőttkorig az identitás szerepprobák sorozata által szilárdul, melyhez legjobb terepet kínálja az öltözködés. „A ruha egyebek között azért olyan vonzó eszköze az alakításnak, mert millió változata van. A természetes test mindig ugyanaz marad, de az aranyfüst, amit ráfújunk, új, meg új alakot ölt a végtelenségig.”²

A ruha és a személy szimbolikája

A jelek másrészt a személyiséget, az egyéniséget tükrözik. Noha a szocializációval az egyén átvesz normákat, megtanul öltözködés-, viselkedésmintákat, habitusa szerint alkalmazkodó vagy különbözni vágyó lehet, ezek arra szolgálnak, hogy saját individuuma is megnyilatkozhasson. A tanult mintákból aztán újakat kombinál, miközben felfedezi magához és másokhoz való viszonyát. A kulturális szignálok jelezhetik azt is, hogy a személy mire törekszik, mit vár el (alkalmazkodás, hatalom, manipuláció). Az identitást és ennek keresését is kifejezhetik. Különösen serdülők, fiatalok esetében vagy egy életút állomásai során - a változások sorozata az önkifejezés, önmegtalálás útja is. Nevezhetjük átlényegülésnek, amelyben az ember szabad döntésével egyre inkább spirituálissá válik.

Öltözékünkben jól akarjuk érezni magunkat, s az is fontos, hogy passzoljon az egyéniségünkhöz, a társaságunkhoz vagy a megjelenési alkalomhoz. Ha egy valamilyen okból magunkra kényszerített viselet ellentétes személyiségünkkel, rosszul fogjuk érezni magunkat, ráadásul rossz kommunikációs üzenetet hordoz izlésünkről, döntési képességeinkről. Megjelenésünk harmóniája a társadalmi és a személyes oldal összhangja. Az öltözködési normák megsértése, az extrém öltözködés a dezintegráció és a kívülállás üzenetét deklarálja.

A ruha jelzi az ember lelki állapotát, benső lényegét. A Paradicsom-történet összefoglalja ezt. Ádám és Éva – bár meztelenek -, az isteni környezettel összhangban, a bizalom légkörében egésznek, teljesnek élik meg valóságukat. Ennek az egységnek a megbomlása egyben az ember világgal való egységének megbomlása is. Rejtőzni, védekezni kell - a meztelenség, a természetes bőr kiszolgáltatottá, szégyenérzettel teltté tesz. (Sartre szerint a szégyen azon alapul, hogy testi megjelenésben ki vagyok

¹ Vö. BTSz 1144.

² BROBY-JOHANSEN, R., Az öltözködés története, Gondolat Kiadó, Budapest 1969. 29.

szolgáltatva mások tekintetének.) A ruha (a felöltött fügefalevél) az eltakarás, rejtőzés gesztusa. Az ember elkezd takarni magát, felöltözik. Az Istentől kapott ajándék, a biztonságosabb bőrköntőssel való betakarás (Ter 3,21) a gondoskodás jele. A ruha (a felöltözés) a megváltozott lelkiállapot kifejeződése. Eszközfunkcióján túl szimbolizálja a „bukott ember méltóságát és az elveszett dicsőség újra felöltésének lehetőségét”³.

A ruha az ember világba vetettségének transzcendentális üzenete, ugyanakkor a helyreállítható egységnek a jelzése. A meztelenség így az elveszett Paradicsom, a szét-töredezett Egész jelképe. Ruha és test egymást (is) jelentik, szorosan összetartoznak. Amellett, hogy az ember „saját testének birtokosa és önmagát, mint egészet ’kívülről’ ragadja meg”, egyúttal azt is tudja, hogy testi mivoltában ki van szolgáltatva mások pillantásának (Sartre). A ’Másik’ révén, melyet, mint Ént ragad meg, visszavonatkoztat önmagára. „A bensőséget nem választhatjuk el annak tudatától, hogy az ember külsőleg is megmutatkozik. Emberré válásunk és saját mezítelenségünk fölismerése így összetartozik.”⁴ Antropológiailag szemlélve egyrészt test vagyunk, csak testi létünkben vagyunk valóságosak; másrészt testünk (birtokunkban) van, megjelenésünket tehát alakítjuk: öltözködéssel, szépítkezéssel, testdíszítésekkel, vagyis mindazzal, amit ma kulturális szignálnak nevezünk.

Az átlényegülés voltaképp a külső szemlélőnek láthatatlan belső alakulás, amely direkt jelekkel nem kommunikálódik. A hétköznapi dolgok rejtett rétegei. Keresztény értelemben ehhez hitből fakadó látás kell. Egy sajátos figyelem, éberség, amellyel egymástól távol eső dolgokat összekapcsolunk. Ráérezünk...

A jelenség egyrészt a legmélyebben teológiai és misztérium, másrészt hétköznapi és mindnyájunké. Megragadhatatlanságában a látásmódhoz kötődik, és ha a hétköznapi világ elveszíti magátólertetődőségét, otthonosságát, akkor tűnik fel. Egyébként áttetsző. A hétköznapi tapasztalatra való rácsodálkozással és kérdésfeltevessel kezdődik. Hogyan válhatnak a hétköznapi élet magától értetődőségei valami többé?

Hogyan fejezheti ki a divat, ez a manipulatívna és szeszélyesnek tűnő jelenség a mélyen emberi lényeket? Egyáltalán mi is ez a lényeg? Kifejez-e többet, mint szeszzononként változó sémákat? Van-e valóban valami mélyebb, mint ami a felszínen látszik? Az átlényegülés (transzszubsztanciáció) a katolikus teológia szerint a szesz liturgiának az a része, amelyben a pap a felajánlott és oltárasztalra helyezett kenyeret és bort Krisztus Szesz Testvéé és Vérvéé változtatja át. Az utolsó vacsora szeszai által a kenyér és a bor lényege átváltozik Krisztus testének és vérvének lényegévé, de a külső jegyek megmaradnak. Az átlényegülés természetfölötti jelenség.

Az átlényegülés - a mindennapok szeszneváltozása. Hétköznapi felragyogás, a mindennapok csodái, a hétköznapi szeszakrális szépsége. Az a valóság, ahol minden élet, minden pillanat és minden mozdulat az Egészbe illeszkedik, ezáltal nyer értelmet. Az átlényegülés ily módon egyfajta folyamat, amelyben mindannyian élünk. Sajátos szemlélés, ahonnan a részekre töredezett Egész ismét láthatóvá válik, ahonnan a sokszor kétségbeesettnek látszó emberi lét elnyeri égi szeszakralitását.

³ BTSZ 1145.

⁴ ANZENBACHER, A., Bevezetés a filozófiába, Cartaphilus Kiadó, Budapest 2001. 256.

A divatjelenség azon túl, hogy mindennapi és banális, túlmutat önmagán, a világról kulturális kódok révén feltárható üzeneteket kommunikál. Hétköznapi kontextusban használjuk (materiális funkciók, hasznosság, hierarchia, csábítás elve), de minősége szellemi, intellektuális viszonyt kell kialakítanunk vele. Egy ruha önmagában csak egy tárgy. Interpretálás során lényegül át, ahogyan használjuk, amire használjuk. Ezért van jelentősége annak a szabadságnak, amely a ruhaviseléssel kapcsolatosan megmutatkozik: fordítva felvenni, más sorrendben, alul-felül, kívül-belül viselni, láthatóvá tenni a belső eldolgozásokat, bélést, sőt testfelületet, nem szokásos alkalmakkor viselni stb. Vagy kiragadni hétköznapi kontextusából és kiállítási tárggyá tenni. Az átlényegülés a divatban a test érzéki valóságát jelek érzékfeletti rendszerébe transzponálja.

Az átlényegítés végső soron önazonosságunk részleges és teljes átéléséhez egyaránt elvezet. A részleges átlényegülés, mely segít tudatosítani, felismerni valami bennünk meglévőt az egyetemesből, kifejezni a magunk összetettségéből egy részt, olyan aspektusokat, amely minden ember sajátja valamilyen mértékben. Amire azonosként ráismer, a magáénak érzi, beépíti, megőrzi, vagy ha idegen, akkor cseréli. A divat ebben partner. A teljes átlényegülés, amely a személyes, teljes önazonosság (a folytonosság, a megkülönböztetés, az egyediség és az önbecsülés) megéléséhez segít, kifejezi egyedi és megismételhetetlen személy-voltunkat. Az ember szerepet kap az átlényegülésben azáltal, hogy szabad döntéseivel szellemiből spirituálissá válik. Spirituális értelemben ennek ruhája az emberi lényegyet kifejező ruha, az emberhez méltó külső... Ez egy életút kérdése, akár, mint Szent Ferencnél, aki gazdag városi ifjúként messze túllépte az illendőség határát és a lehető legdrágább szövetekből varratta ruháit. „Egyszer megannyira ment a különködésben, hogy ugyanannak az öltönynek egyik felét a leghitványabb, másik felét pedig a legdrágább kelméből készítette.” Sőt egy koldussal is ruhát cserélt. A külső-belső átlényegülését a nevezetes jelenet mutatja, amikor szó szerint kivetkőzik a világ hívságos dolgaiból, hogy kizárólag Istennek szolgáljon. Ekkor először a remeték ruháját viselte, azután viszont, ahogy igazi helyét és közösséget megtalálta, elhagyja a szélsőségeket (legdrágább, legócskább) és „egy ócska, durva ruhát tákol össze magának, és azt bőrv helyett kötéllel vette körül”, a korabeli szegény tömegekkel vállalva közösséget.⁵

A hétköznapi ruha és a liturgikus ruha egyaránt kifejezi viselője identitását. A ruha a szimbólumok nyelvén önmagán túlra mutat, az önértelmezésben segít. A világi ruha viselőjére, a személyre, a liturgikus ruha a legteljesebbre, Jézus Krisztusra. Míg a világi ruha az identitás keresésének változását, folyamatjellegét érzékelteti, a liturgikus ruha az identitás konstansát jelöli, a szakrális dimenziót, melynek teljessége Krisztus. A liturgikus ruha elrejti a benne lévő személyt, a profán öltözet éppen hangsúlyozza. De mindkettő a láthatatlant, a benső lényegyet akarja láthatóvá tenni.

Az ószövegségi liturgikus ruha az Istennek való lefoglaltság egyértelmű szakrális jele, nincs kialakulási folyamata, Isten utasításai alapján készítik el. A liturgikus öltözetük célja a papság megjelölése és a szakrális tevékenység kiemelése, amely a kultuszhoz, a szent sátorhoz kapcsolódik.

⁵ Ld. A három társ legendája in Ferences források 4., Agapé, Szeged 1995.

Az Újszövetség liturgikus ruhájának kezdeteinél nem ilyen egyértelmű a ruha szakrális jelszerűsége. Története, kialakulása során láttuk, hogy fokozatosan válik el a mindennapok, ünnepek viseleteitől. Alapdarabjai profán öltözeti elemekből alakulnak ki. Analóg ez a kép a megtestesült Isten Fia világban való létével, a rejtettségtől a kinyilatkoztatásig. A megtestesült Jézus belépett az ember világába és megszentelte azt és ezt a megszentelő művet az Egyház folytatja a történelemben. Így az ószövetségi szimbólumok előképek, amelyek az igazi Krisztus-képre mutatnak. Az Egyház liturgiája, szimbólumai pedig a mennyei liturgia előképei. „A színeváltozáskor a ruhák ragyogásában Krisztus testének dicsősége nyilvánult meg, a feltámadáskor pedig csak az igazi ruházatot őrizte meg, a ragyogást, dicsősége jelét.”⁶

A liturgikus ruha, a ruha általános szimbolikájára épülve, biblikus és teológiai vonatkozásban különböztethető meg. Összefügg a szolgálat, a szent és a papság fogalma. Az ószövetségi papi viselet is az Istennek lefoglaltság jele, de mint előkép mutat Krisztusra, aki a szentség és dicsőség beteljesített jelét viseli a színeváltozás ruhájában. Átala az igazi ruha mindnyájunk számára a kegyelem ruhája, amelyet Istentől kapott az Ószövetség papsága, Krisztustól az Újszövetség általános és szolgálati papsága, s mindannyian kapjuk a megváltottak ragyogó fehér ruháját az üdvösségben.

A világi és a liturgikus ruhákat hasonlítottuk össze, örömmel felfedezve, hogy mindkettő szimbolikája a benső lényeg kifejezésére utal az üdvösség ruhájának ígéretével. A liturgikus ruha a szent idő jele, a mennyei liturgiába való bekapcsolódásé. Ez a szent misztérium különleges jelekkel valósul meg. A felszentelt szolgálattelvő ruhája a hétköznapiól való elkülönülést akarja kifejezni, mert az itt hirdetett Ige nem hétköznapi szó, a Krisztussal való közösség nem csupán hétköznapi testvériség. A keresztyén liturgia öltözete közvetíti az átmenetet az elveszített és az újra felöltendő istenképmásítás között. Természetesen ezt nemcsak a ruházat jelenti, hanem a liturgia tere, a mozgások, szavak és cselekmények, amelyek utalnak a titokra. A ruha, mint jel azonban nem közömbös. Mindannyiunknak, fiataloknak, gyermekeknek, családoknak, időseknek egyaránt jobban ki kell hangsúlyoznunk a külső jelekkel, hogy az egész Egyházzal együtt ünnepelünk, mert megváltottak vagyunk.

„Hozzátok hamar a legdrágább ruhát és adjátok rá. Az ujjára húzzatok gyűrűt, és a lábára sarut. [...] hisz fiam halott volt és életre kelt, elveszett és megkerült.” (Lk 15,22-24)

A liturgikus öltözetekről általában

Felnőtt megtérőként, művészi és művészetoktatói háttérrel érkeztem az egyházbába. Nagy hatást gyakorolt rám kezdettől a szentmise bemutatása. Az Isten Igéjével való összhangban az érzékelés minden módját működésbe hozza: a szent térrel, a mozgásokkal, az imádságokkal és énekekkel, mindazzal, amit látni, hallani, ízlelni, érinteni lehet, de még inkább ezek minőségével. Addigi esztétikai tapasztalataimhoz képest megragadott annak újdonsága, amivel még addig nem találkoztam, hogy mindez az összhangra törekvés a Szentre mutat, és ahol Ő jelen van, ott megvalósul. A szent

⁶ BTSZ 1146.

szövegek fényében minden eleme a szentmisének, minden kelléke, a ruhák, tárgyak, a berendezés és a tér elrendezése, dallamok, a színek, a fények, a ritmusok... a maguk módján dicsőítik az Urat.

A II. Vatikáni Zsinat liturgikus reformjának egyik fő célja, hogy a liturgia érthető és vonzó legyen. A liturgiában való teljes és tevékeny részvétel előmozdításának elméleti és gyakorlati lehetőségeivel a kor antropológiai fordulatát tükrözte. „... nemcsak az ember testére vagy lelkére, hanem az egész emberre reflektál: a személy történelmi, nyelvi, kulturális és társadalmi létére, valamint transzcendenciájára.”⁷ A zsinat liturgikus megújulásának alapvető gondolata a liturgia párbeszéd-jellege, mely részben az Isten és ember közötti kommunikációra, részben a liturgia missziós voltára vonatkozik. Az Istennel élő ember élete voltaképpen maga párbeszéd, „benne élünk, mozgunk és vagyunk.” (ApCsel 17,28). Ez azonban csak az Istenre figyélssel képes valódi életté válni, aminek formája az istentisztelet. A kivonulás történetében megfogalmazódik az a cél, hogy Izrael megtanulja Istent az Őáltala kívánt módon imádni. Ennek lényege a kultusz, a tulajdonképpeni liturgia. A liturgia egészének története, a változásokkal kapcsolatos döntések ezért sem értelmezhetők emberi szándéknak, sokkal inkább istenkeresésnek, amely az adott kor szellemében fejeződik ki. A valódi liturgiának előfeltétele, hogy Isten válaszol és megmutatja, hogyan imádhathjuk Őt. Ez nem saját kreativitás kérdése. A hitletétemény őrzője a katolikus Egyház.⁸

A liturgikus ruhák nem általában a papok által viselt ruhák, hanem a liturgia szertartásaiban használt ruhák, amelyeket csakis a liturgiában szabad viselni. Ezért különböznek a klerikusi öltözéktől, amit a klerikusok a mindennapi életben viselnek, és különböznek a főpapi jelvényektől is, melyek a püspököt és a preláthusokat teszik fölismerhetővé.⁹ Van, amit minden egyházi személy, sőt laikus is viselhet, mások használata az egyházi rend szentségének meghatározott fokozatához van kötve (diakónus, pap, püspök). Latin neve 'paramentum', amely alatt általában azokat a textíliából készült tárgyakat értik, amelyeket az istentiszteletek során használnak használati tárgyakként és kellékeként, beleértve a liturgia során viselt ruhákat is, melyek különös hivatalt vagy funkciót jeleznek. Maga a paramentum szó a latin 'parare' igéből származik, amely a 'készülni', 'felkészülni', 'készít' szavakkal fordítható.

Mint minden ruházat, a liturgikus ruhák is különböző ruhadarabokból állnak, amelyek az idők során változtak, alakultak, használatukat megszüntették vagy megerősítették a különböző korok liturgikus szemléletének megfelelően. Csoportosíthatjuk őket alsóruhákra és azok fölött viselt külső vagy felsőruhákra. Az előbbiekre tartoznak a vállkendő, az alba, kukulla, a karing és a cingulum; külső öltözetek a kazula, dalmatika (utóbbi a szerpapság viselete) és palást. Vannak olyanok is, amelyek voltaképpen nem ruhák, hanem kiegészítők (kesztyű, harisnya, cipő, fejfedő,) vagy méltóságjelvények (insigniák), pl. pallium, tiara, mitra, infula, mellkereszt, pásztorbot, ferula. A stóla minden liturgikus öltözéknek eleme.

⁷ NYÍRI, T., Antropológiai vázlatok, SZIT, Budapest 1972. 8.

⁸ Vö. RATZINGER, J. BÍBOROS, A liturgia szelleme, SZIT, Budapest 2002. 11-19.

⁹ Vö. Katolikus Lexikon <http://lexikon.katolikus.hu/L/liturgikus%20ruh%C3%A1k.html> 2019.03.23.

Azonban más szempont szerint is lehetséges két nagy csoportba sorolni a paramentumokat. Az elsőbe azokat sorolják, amelyeket a papság a szentmiseáldozat bemutatása alkalmával visel (a vállkendő, a miseing, az öv, a stóla, a miseruha, a dalmatika, utóbbi a szerpapság jellegzetes egyházi öltözete); míg a második azon egyházi öltönyöket öleli fel, amelyeket a papság a szentmisén kívül végzett szertartásoknál hord, pl. a palást és karing és a stóla.

Ahogy egykor a ruházat egy adott (társadalmi) státuszhoz való tartozás kifejezőeszköze volt – a liturgikus öltözetünkben is fellelhető ez a hagyomány (püspök, pap, diakónus).

Kialakulásuk, történetük az Egyház életével van kölcsönhatásban: az ősegyház egészen bensőséges liturgiát alakított ki, az üldözések idején nem számítottak a külsőségek, de a szent cselekmények méltóságát őrizték. Később, az Egyház nagy térhódításai idején az Egyház látható és diadalmas jellege hangsúlyozódott ki, amely olykor már a 'látványosság' határát is súrolta, s az ellenreformáció triumfalista barokk stílusában tetőzött. Ezeket a folyamatokat a liturgikus öltözetek története hűen tükrözi. A korai idők hétköznapiokból vett, egyszerűen 'tisztá' ruházata különlegesen díszített papi ornátussá vált. A 19-20. századtól napjaink felé haladva az egyházi élet újra a bensőséges felé fordul. A Római Miskönyv Általános Rendelkezéseiben már ez áll: „A szent ruhák szépségét és nemességét nem a díszítések sokasága biztosítja, hanem a felhasznált anyag és annak szabása. A díszítések olyan motívumokat, képeket, szimbólumokat szemléltessenek, amelyek a szent használatra utalnak; mellőzni kell a szent célhoz kevésbé illő díszítéseket.”¹⁰ Összefoglalóan megállapíthatjuk, hogy az istentiszteleteken viselt liturgikus ruházat is egyfajta belső, lelki átváltozást fejez ki a külvilág számára.

Biblikus alapok

A liturgikus öltözetekre utaló konkrét tartalmat a Szentírásban csak az ószövetségi papság viseletével kapcsolatban találunk. Azonban mind az Ószövetségben, mind az Újszövetségben található egy-egy nagyon jellemző öltözké-metaphora. Izajás próféta könyvében azt olvassuk: „Örvendezve örvendek az Úrban, ujjong lelkem az én Istenemben, mert az üdvösség ruháiba öltöztetett engem, az igazság palástját tette rám; mint a völegényre, aki fölteszi fejdíszét, és mint a menyasszonyra, aki ékszereivel díszíti magát.” (Iz 61,10) Pál apostol Galatákhöz írt levelében: „mindannyian, akik megkeresztelkedtetek Krisztusra, Krisztust öltöttétek magatokra.” (Gal 3,27) Mindkét metafora valamiképpen az istenképiségünkkel van kapcsolatban, ezzel a ruhának ön-maga tárgyi mivoltán túlmutató szimbolikus és teológiai jellegét hangsúlyozza.

A ruha valahány bibliai előfordulása az emberi személy lelki minőségének láthatóvá tételével függ össze. A ruha kettős jel, kifejezi a bukott ember méltóságát (hit) és elvesztett dicsőség újra felöltésének lehetőségét (remény).¹¹ Kezdve mindjárt a Teremtés könyvében a bűnbeesett ember történetével, aki mintegy szégyenét, megváltozott létál-

¹⁰ Római Miskönyv Általános Rendelkezései, SZIT, Budapest 2009.³ 344.

¹¹ Vö. BTSZ. 1145.

lapotát takargatja a fügefalevelekből fűzött köténnyel. Ez azonban korántsem ér annyit, mint az Isten gondoskodásának jeleként kapott bőrköntösök. (Ter 2) József ruhája, az apjától kapott tarka köntös beszédes jele lesz a szülői és testvéri viszonyoknak. (Ter 37,3,32.) A ruha fejezi ki a tilalmat, amely a magánéletet védi, a lepel felfedése törvénybe ütközik, valaki befedése oltalmat jelent. (Ter 9,23) A zsidó liturgiában használatos felszerelésekről, a papi öltözet részletes leírásáról a Kivonulás könyvének 28, 29. és 39. fejezeteiben, valamint a Leviták könyvében olvashatunk. Ezékiel próféta, könyvében, a papi ruhák le- és felvételének szabályait rendezi: „Az északi kamrák és a déli kamrák, amelyek az elkülönített hely előtt vannak, a legszentebbek kamrái [...] És ha a papok oda betérnek, ne menjenek a szentélyből a külső udvarra, hanem ott tegyék le ruháikat, amelyben szolgálatukat végezték, mert azok szentek.” (Ez 42,13a. 14a.)

Az Újszövetségben a ruha vagy Jézus Krisztus személyével kapcsolatban jelenik meg, vagy az Ő tanításában (a mezők liliomai Mt 6,28). Az újszövetségi példák között elsőként gondolunk a színeváltozás ragyogó ruhájára (Mk 9,3) és Jézus varratlan köntösére (Jn 19,23). A ruha testtel való kapcsolata tovább fejlődik mind a személyes, mind a felebaráti dimenzióban (irgalmasság), s főként a megdicsőült test dimenziójában (Jel 3,5).

Az istentisztelet során viselt liturgikus öltözetek mély jelentést hordoznak, formájuk, anyaguk, díszítésük, színük segít minket, hogy figyelmünk a lelkiekre irányuljon, mind az Ószövetségben, mind az Újszövetségben, de már más jelentésben.

Isten, ki Mózesnek, a te szolgálodnak, akit a mennyei vezetés egyéb bizonyítékai mellett titkaid bizalmas közlése közben még a papi öltözék felől is kioktattál, meghagyta, hogy választottadat, Áront, az áldozat bemutatásánál mélységes értelemmel bíró ruházatba öltöztesse, hogy a késő utókor az elődök példájából merítsen okulást, hogy tanításod a mi okulásunkra sohasé hiányozzék. Mert a régiek a képes jeleket is tiszteletben tartották, mi azonban már magukat a dolgokat jobban ismerjük, mint azoknak képes jeleit. Ami a régi papságnál az öltözék volt, az nálunk a lélek ékessége, a főpap dicsőségét nálunk már nem a ruha dísz képezi, hanem a lélek ragyogása. Hisz azok, amik a test szemeit gyönyörködtették, már akkor is inkább arra utaltak, hogy jelentésüket, ami bennük rejtett, iparkodjanak felfogni.¹²

Az ószövetségi szent öltözet

A szent ruha leírása az Ószövetségben először Áron papságával kapcsolatban jelenik meg a Kivonulás könyvében. Összefüggésben van a ruha, a papság és a szent fogalma. Áron, Mózes testvére és szóvivője (Kiv 4,14-17), levita (Kiv 4,14), Áron házának, a papi rendnek ősatya (Zsolt 118,3), Áron fiai nemzetségének, a papi rendnek névadója (Kiv 28,1). „Áronnak, a bátyádnak csinálj szent ruhákat dicsőségül és ékességül. Beszélj minden művészethez értő emberrel, akiket művészi képességgel áldottam meg. Ők készítsék el Áron ruháit, hogy fel lehessen kenni és hogy mint pap, nekem szolgálhasson.” (Kiv 28,3-4) Ez a papi öltözet az a szent ruha, amelynek viselője alkalmassá

¹² A liturgikus ruhák története <https://www.karizmatikus.hu/noha/olvasnivalo/6662-a-liturgikus-ruhak-toerte-nete.html> 2020. 01.30.

válík a felkent papi szolgálatra. Isten szabja meg pontosan a darabjait, (a melltáskát, az efodot, a felső köntöst, a hímmzett vászoninget, a fejkendőt és az övet), a színeit, anyagát (arany, vörös és kék bíbor, karmazsin és bisszus). Legrészletesebben leírja a főpap ruhájának díszes kivitelezését, a használt anyagok drágaságát, az egyes elemek, tartozékok funkcióját. (Kiv 28) A két vésett ónixkövel díszített efóddal „Áron viselje a vállán a nevüket emlékeztetőül az Úr előtt” (Kiv 28,12b), valamint a melltáska tizenkét kövével „Áron hordozza mindig a szívéen az Izrael fiainak adott kinyilatkoztatást” (Kiv 28,30b), vagyis mint főpap, Izrael egész népét képviseli. A hímmzett felső köntös szegélyére varrt gránátalmák és csengettyűk jelzik a főpap szentélyben való mozgását. Végül a díszes süvegre rögzített fejdísz vésett szövege hirdeti, hogy az „Úr fölszenteltje” (Kiv 28,36). „Áron viselje azt a homlokán, s így magára veszi mindazokat a tökéletlenségeket, amelyek hozzátapadnak mindenhez, amit Izrael fiai Istennek felajánlanak: minden áldozatukhoz.” (Kiv 28,38a) Áron Jahve parancsára „a felkenés által megszentelt pap” (Lev 4,5. 16,32), az Ő meghívására. „Teljes díszbe öltöztette, fényes ruhákat adott neki ékességül” (Sir 45,8a), „előtte sohasem létezett ilyesmi, illetéktelenek nem is viselhetik, csak az ő fiai, és azok utódai mindörökké. (Sir 45,13) Dávid korától Jeruzsálem az istentisztelet központja, a papság szervezett intézmény lesz, a papok Áron leszármazottjai. A papi hierarchia felépítése szigorú: élén a főpap, aki Szádok fia és Áron utóda, olajjal felkenik; alá tartoznak a papok (Áron utódai); és a leviták három csoportja az énekesekkel és az ajtónállókkal. Két alapvető tevékenységük van Izraelben, a két közvetítői szerep, az áldozat bemutatása és a szent történet eseményeinek és a szövetségkötésnek megőrzése és továbbadása. Isten által, Neki lefoglaltak, de szentségük az Istennel való kapcsolatuk mértékétől függő szent jelleg. A papi öltözet anyagi kapcsolat a pap személye és a transzcendens között. ¹³

1. kép.
Zsidó főpap viselete

Újszövetségi párhuzamok

Jézus beteljesítette az Ószövetséget. Krisztus misztériuma egyesíti magában az összes papi tevékenységet, örökre beteljesítve azt. Ő az igazi főpap, bár inkább Emberfiának nevezi magát, aki áldozatként és áldozatbemutatóként „saját áldozatának a papja”¹⁴, mert a papi a tisztség Lévi törzsének tevékenységét jelenti. Az Újszövetség minden írása az igazi áldozatot bemutató papi tevékenységéről beszél, de János hangsúlyosan papi öltözetben, főpapi imával írja le a szenvedés kezdetén (Jn 17). „Jézus, a pap *megszenteli* önmagát, azaz áldozatával odaadja önmagát, s így olyan hathatós közvetítést fejt ki, amelyre az ószövetségi papság hiába törekedett.”¹⁵

¹³ Vö. BTSZ 1069.

¹⁴ BTSZ 1070.

¹⁵ Uo.

Mindenkor viselt ruhája így liturgikus értelemben vett ruhának tekinthető – életben, szenvedésében, megdicsőülésében és feltámadásában. Életében a korabeli rabbik viseletét hordta, ebben tanított és gyógyított. Tanításában a ruha többször jelentőségből bír (a mezők liliomai, a rátett folt, vagy a menyegzős ruha¹⁶).

A ruhája és személye közötti kapcsolatot mutatja a vérfolyásos asszony története, „ha csak a ruháját érintem is, meggyógyulok.” (Mk 5,28) Jelentős szerepet kap Jézus színváltozásának ruhája. Ekkor Isten dicsősége átragyogóvá teszi Jézus ruháját és arcát, és kinyilatkoztatja, hogy őt kell hallgatni, a Fiút. Ebben éppen a testének habitusa válik átragyogóvá, az istenség emberségen való átragyogásává. „Arca úgy ragyogott, mint a nap, és ruhája olyan fehér lett, mint a fény” (Mt 17,2) (Ez a ragyogás lett a feltámadt Krisztus megdicsőült testének ruhája, amely még az Ő szeretők számára is csak a hitben tárul fel. A feltámadás után ezt a ragyogást őrizte meg, mint igazi ruházatot.¹⁷)

Folytathatjuk a sort különösen is a szenvedése idején viselt saját ruhával, köztük van az értékes varratlan köntös, melyre sorsot vetettek, majd az átöltöztetett, kigúnyolt főnség ruhája, a bíborpalást, amely nem saját ruha (idegen, 'áruha'). Végül liturgikus értelmet nyer a ruháitól való megfosztottsága is. Jézus levetette dicsőségének ruháját és a szolgálát öltötte magára.¹⁸ Ami a ruha biblikus, szimbolikus és teológiai jelentés-tartalma, mind összegződik az Ő ruhájában.

A missziós parancs értelmében Jézus minden követőjét meghívja a papságra: az áldozat és az Ige szolgálatára a keresztvállalással és a tanúságtétellel. A tizenkettőt sajátosan részesítette papságából, ők a közvetítők, ezért a Krisztus-misztérium liturgiájában is sajátos öltözetük van. Krisztus maga a kegyelem habitusa, amelyet a megkeresztelt magára ölt. A szentségi életben való folyamatos megújulás, a hit útja egyben a küzdő Egyház habitusa is, az apostolok az egész életet, mintegy folytonos liturgiát értelmezték:

Ezért öltöttek fel az Isten fegyverzetét, hogy a gonosz napon ellenállhassatok, és mindent legyőzve megtarthassátok állásaitokat. Így készüljétek föl: csatoljátok derekatokra az igazság övét, öltöttek magatokra a megigazulás páncélját, sarunak meg a készséget viseljétek a békesség evangéliumának hirdetésére. Mindehhez fogjátok a hit pajzsát, ezzel elháríthatjátok a gonosz minden tüzes nyilát. Tegyétek fel az üdvösség sisakját, és ragadjátok meg a Lélek kardját, vagyis az Isten szavát. (Ef 6,13-17)

A Jelenések könyvében a ruha a mennyei liturgia, az örök és teljes Isten-színélés ruháját jelenti. (Jel 3,5) Az új Jeruzsálem, mint felékesített menyasszony jelenik meg a Völegény előtt. A menyasszony ruhája a legszebb ünnepi ruhák egyike, tisztaságot és ékességet jelent. (Jel 7,9.14b.) Ez a mennyei ruha Isten dicsőségétől ragyogó, világossága-fehérsége pedig a Bárány vére által, vagyis a Megváltás által lesz igazi fehér (tisztá). A választottak ruhájának fehérsége kontrasztban áll a paráznaság színes ruháit viselő személyekkel (Jel 18,16). A Báránynak ruhájára pedig fölségjelvényként rá van írva: „Királyok Királya és Urak Ura” (Jel 19,16).¹⁹

¹⁶ Mt 6,28, Mt 9,16, Mt 22,12

¹⁷ Lásd a feltámadottal való találkozások történetei Lk 24, Mt 28

¹⁸ Vö. Fil 2,6-7

¹⁹ Vö. BTSZ. 1041-1048.

A liturgia ruhája a Szentírásban a kegyelem ruhája, amelyet Istentől kapott az Ószövetség papsága, Krisztustól az Újszövetség általános és szolgálati papsága, s a megváltottak ragyogó fehér ruháját ígéri az apokaliptikában.

A liturgikus ruhák kialakulásának története

Az ősegyház és a keresztény ókor

A liturgikus ruhák eredetét illetően két nézet ismert. Az egyik szerint – amely csaknem a 13. századig tartotta magát –, a keresztény papság ruhái az ószövetségi papság öltözékeiből fejlődtek volna. Ezt azonban egyetlen történeti adat sem említi. A zsidó papság szertartási ruházatának szabása és színei pontosan meg voltak határozva és pontosan betartották őket, ahogy ezt írásos források is említik. Az őskeresztények

(a páli misszióig) valóban főként zsidó emberek voltak, akik valószínűleg a hagyományos zsidó viseletet hordták. A jeruzsálemi keresztények eleinte még részt vettek a templomi kultuszban, ám a kenyértörést, az utolsó vacsora emlékezetét már magánházakban tartották. A zsidók korabeli ruházata, a köpeny és az imasál – mellyel minden zsidó férfi rendelkezett – egyfajta szakrális jelleget adhatott viselőjének. Szent Pál pedig valószínű, hogy a farizeusi tanításoknak megfelelően, a rabbi-tanítók ruháját viselte megtérése után is. Ebben az időben diaszpórákban éltek az első keresztények, s valószínűleg nem alakult még ki a szent cselekmények végzésére külön ruházat.

A korabeli utazási viszonyok között missziós utakra induló apostolok külön e célra rendelt ruhákat nemigen vihettek magukkal. Az Ősegyház az istentiszteleten, valamint a szentségek kiszolgáltatásakor nem pusztán egy profán öltözetet, hanem feltehetően egy új vagy tiszta fehér öltözetet használt. Ebből az időből azonban nem ismert egyetlen egyházi határozat sem. Valójában nem beszélhetünk mai értelemben vett liturgikus ruhákról.

A szertartásokon viselt ruháról a konstantini idők után esik szó. Szent Jeromos Ezékiel próféta könyvéhez fűzött kommentárjában ír arról, hogy a vallásnak más ruhája van az isteni szolgálatnál. A IV. Karthágói Zsinat pedig megemlíti az albát.²⁰

A konstantini fordulat után, a Római Birodalom területén a kereszténység elterjedésével és a pogányok nagyarányú megtérésével erőteljes hatást gyakorolt a papság liturgikus öltözetére a római viselet. A korabeli hétköznapi viseletből fejlődött ki a szertartások viselete. Ez a római világban egy alsó- és egy felsőruhából állt. Az ing-fazonú, bokáig érő, vászon vagy gyapjú alsóruhát tunikának nevezték. Ez a későbbi alba őse.

2. kép.

Tunika, tóga, pallium és paenula

²⁰ Vö. MÁDER, I., „Fönységbe és méltóságába öltözöl, a fény mint köntös, úgy fog körül” (Zsolt 104,1), in Praeconia IX. (2014/2) 5.

Erre vették a tógát, amely nagyméretű lepelruha volt és redőzve viselték. A pallium egyszerűbb felöltőfele volt. És eső ellen viselték a paenula nevű kapucnis körkabátot, a kazula elődjét. A dalmát származású Diocletianus császár idejében terjedt el Dalmáciában egy tunikához hasonló, széles karrésszel rendelkező felsőruha, a dalmatika, a diakónusok későbbi liturgikus öltözete. A 4. századtól a 8. századig, Nagy Károly császár koráig kialakul az egyházi ruházat és teljesen elkülönül a világi viseletektől. Ebben nagy lökést ad a konstantini fordulat egyházi tekintélyt növelő hatása, valamint a népvándorlás kori hódító germán törzsek viseletének divattá válása. A Milánói Ediktum (313.) után a keresztény püspökök tekintélyének növekedésével ruházatuk is egyre díszesebb lett (pl. a bíbor viselése)²¹. Az addigi ruhadarabok mellett tovább fejlődött a dalmatika és a planeta, a manipulus és az orarium pedig szertartási ruházattá vált. Szintén ekkor lett a pallium a püspökök jellegzetes ruhadarabja, ami eredetileg a császári hivatalnokok könnyű felöltője volt. A stóla és orarium klerikusi megkülönböztető jelzéssé válik. A békeidőkben a keresztény liturgia mind pompásabbá vált. A társadalmi ünnepek ceremóniáival párhuzamban vannak a katolikus, egyházi ceremóniák, az istentisztelet pompáját különösen Bizáncban lehet tapasztalni. Ebben az időben az uralkodó Krisztus-ábrázolás jellemzően a Pantokrator.

3. kép.
A hivatalnoki pallium

A déli, római kultúrkör mellett az északi, germán hatás is megjelent az öltözködésben. A germánok hozták sajátos nadrágviseletüket, az ing-jellegű ruhadarabok rövidebbek és szűkebbek lettek, a tunika alatt pedig nadrágot viseltek az emberek. A keresztények – különösen a klerikusok – nem hordtak nadrágot, a püspökök a régi római viseletet írták elő továbbra is papjaik számára. Az új divattal szembeni konzervatív hozzáállás révén fejlődött ki egy sajátos klerikus-viselet, elkezdték pontosan meghatározni a klerikusi ornátus részeit, és megkülönböztetni egymástól a világi és a papi öltözetet. Így jött létre a 6. századtól egy speciális, az istentisztelet számára fenntartott ruházat, amellyel már láthatóvá vált a laikusok és a klerikusok közötti különbség is. A 633-ban lezajlott IV. Toledói Zsinat határozatai előírják a mappula, az orarion és a pallium viseletét. A 12. századig teljesen kialakul a világitól megkülönböztetett, hierar-

4. kép.
Maximianus püspök
547. San Vitale, Ravenna

357

²¹ Vö. Bíbor: császári szín, az Ókor legnemesebb és legdrágább festőanyaga, amit a bíborcsiga nedvéből nyertek. A legmagasabb világi és egyházi méltóságok ruháit festették vele. ZOMBORI, B., Művészeti és építészettörténeti kifejezések gyűjteménye, Műszaki Könyvkiadó, Budapest 1998.

chikus egyházi ruhaviselet.²² Az egyházi szertartásoknál használt ruhák kialakulására a zsidó hagyomány és a római viselet egyaránt hatással volt, azonban a liturgikus öltözet esetében nem beszélhetünk sem a zsidó, sem pedig a pogány-római hagyományok szolgái másolásáról. A ruhák funkcionálisan és szimbolikusan egyaránt a megvallott hit mozzanataira és a sajátosan keresztény szimbólumokra irányulnak, ezért szükségképpen el kell szakadniuk a közönséges, hétköznapi viselettől éppúgy, mint a zsidó, római vagy germán viselettől.

A Tridentinum körül

A hanyatló középkor liturgikus lelkiségében a társadalmi ellentmondásokhoz hasonló jegyek figyelhetők meg. A népek közössége mellett megjelenik az individualizmus a liturgiában a magán-mise, a magánimádság, a szubjektív elemek által. Az ég helyett a földre néző, mindent látni, fogni akaró ember érzékenysége tör utat, ezzel együtt a bűnbánó lelkület. Krisztus-kepe az emberré lett Isten, a földre született kisded és a földön járó, a szenvedő, fájdalmas Jézus. A középkori társadalom közösségi, horizontális, szemlélete helyett a hierarchikus, vertikális apa-fiú, avagy hűbéri viszony hangsúlyos. Az elkülönülések hatása az Egyházban is érezhető: a papság és a hívek, klerikusok és laikusok között.

5. kép.

Tridenti rítusú liturgikus ruhák

6. kép.

Díszes ornátus, dalmatika, kazula, palást és antependium
Wawel Katedrális Múzeum, Krakkó

Míndezek a változások a ruházatban is kifejezésre jutottak. Ebben az időben a hívek már nem valódi részesei a liturgikus ünneplésnek, nyelvét – a latint – sem értik. Miközben a pap mondja a misét, a hívek áhítatosan imádkoznak vagy rózsafüzért mondanak. Nem csak a szentélyrekesztő választja el őket... A pap a mise alatt hátat fordít a híveknek.²³ Ez az irány nagy jelentőséggel bír a liturgikus öltözet fejlődése szempontjából. A

²² Vö. MÁDER, I., „Fönségébe és méltóságába öltözöl, a fény mint köntös, úgy fog körül” (Zsolt 104,1), in Praeconia IX. (2014/2) 5. Ld. SZUROMI, SZABOLCS ANZELM O.PRAEM., A VI–VIII. századi toledói zsinatok szerepe a hispániai és az egyetemes egyházfégyelemben, in Studia Caroliensia 2005/4. 25–32.

²³ Ennek jelentése mindazonáltal, hogy hívő és pap, az áldozat bemutatói egyaránt közösen, egy irányba néznek; az oltár felé fordulnak.

ruhák hátoldala átvette az elejének a szerepét, egyre fényűzőbb kivitelezésben ragyogott. A korabeli szokás egyik jellemzője, hogy a felsőruházat egyre díszesebbé vált. A gazdag bársonybrokátok, az egyre gyakoribb gyapjúbélés révén a ruhák nagyon nehezek is lettek. Ezen kívül gyakorlati gondok is akadtak: a nagy, széles miseruhát mise közben csak nagy fáradsággal lehetett kezelni. A felsőruházatot fokozatok szerint is egységesen alakították ki és díszítették (dalmatika, kazula, stóla, alba). Az öltözékek egyre inkább díszes, reprezentatív ruhákká, díszes hátlappal és szép szegélyekkel ellátott ornátussá váltak.

A liturgikus ruháknak Durandus²⁴ szerint a papot ékesítő erényeket kell tükrözniük, a zsolttáros szava szerint: „Papjaid öltözzenek igazságba, akik hűek hozzád, örömmükben ujjongjanak.” (Zsolt 132,9). A Trienti Zsinat (1545–63) határozatai minden esetben nagy súlyt helyeztek a klérus és a világiak határozott elkülönítésére. V. Pius (ur. 1566-1572) kiadta többek között a papság számára a zsinat szellemében megfogalmazott, új, egységes breviáriumot (Breviarium Romanum, 1568) és misekönyvet (Missale Romanum, 1570). A római liturgia kötelezővé vált, a megújult katolikus egyház egységét kifejező, uniformizált liturgia megszilárdult. A zsinati megújulás életre váltásában és az addigra formában és díszítésben túlzóvá vált miseruha egyszerűsítésében is példaértékű volt Borromeo Károly, Milánó érseke. A Trienti Zsinat reformtörekvései nyomán érseki tartományában előírta a szélesebb, kora-középkori miseruha használatát. Ezt a típust nevezzük manapság is Borromeus-kazulának.

A történeti visszatekintés megmutatta, hogy a liturgikus ruhák a késő antik római hétköznapi és ünnepi öltözetből fejlődtek ki. A konstantini fordulat és a klérus tagjainak tisztviselői megbízatásainak hatására a római hivatali viselet nagy befolyással bírt a liturgikus viseletek formájának alakulására. Később az egyre gazdagabb díszítés miatt a ruhák kezdeti formakaraktere lassanként háttérbe szorult, és ez a redukálódás végül a „nagybőgő (hegedűtok) forma” kialakulásához vezetett. Az öltözék ornátussá vált. A liturgikus ruhák és jelképek, mint pl. a stóla, elsősorban megkülönböztető jegyek lettek, amelyek a klerikusok és a laikusok elhatárolására szolgáltak.

A II. Vatikáni Zsinat reformja és korunk

Szent X. Pius pápa (ur. 1903-1914) szándéka, a 'participatio'²⁵, nemcsak belső elmélyülést, hanem kifejezett részvételt kíván, legfőbb célkitűzés az volt, hogy a hívek számára a liturgikus ünnep a közösségi élet középpontjává legyen. Ennek megfelelően az öltözék is felszabadul merev, ornátus jellegéből. Ezek a változások a II. Vatikáni Zsinatot (1962-65) követő liturgikus reformban fejeződtek ki, bár már a 19. század

7. kép.

Mai miseruhák, Róma

²⁴ Id. Mendei, Gulielmus, Durantis, Béziers ppség, Provence, 1230/31.-Róma, Itália, 1296. nov. 1. egyházjogász, liturgikus. Műve, a Rationale divinatorum officiorum (1291 előtt) képet ad az egész liturgiáról. <http://lexikon.katolikus.hu/D/Durandus.html> 2020.04.10.

²⁵ részesülés (lat.)

zad végi liturgikus mozgalommal elkezdődtek, szellemében visszatértek a korai egyház szélesebb szabású öltözékeihez. Azáltal, hogy a pap egy szabadon álló oltárnál, a hívek között, feléjük fordulva celebrálja a misét, a miseöltözet érzékelése és jelentése is megváltozik. A miseruha a reprezentatív oldallal is ellátott textildíszből ismét egy olyan ruhadarabbá fejlődött, amelynek már az eleje és a hátulja is egyformán fontos lett. A liturgikus öltözék nem a díszítmények ékes nyelven kommunikált, hanem a benső lényeg kifejezésére irányult. A zsinat Sacrosanctum Concilium kezdetű konstitúciójának szent liturgiára vonatkozó előírásaiban újdonság az, hogy hangsúlyozza saját korunk kifejezési formáit. Ez a modern művészet korában nem egyszerű kérdés, mutatja az is, hogy ezután még születtek pápai megszólalások a modern művészet és az egyház kapcsolatáról.²⁶ Azt is hangsúlyozza a zsinati dokumentum, hogy az elkészült ruháknak és tárgyakkal alkalmazkodniuk kell a liturgiához és a liturgikus térhez, az üres pompa kerülendő²⁷ és a templomokban nincs helye sem a giccsnek, sem olyan műalkotásnak, amely sérti a szakralitást, vagyis a természetfelettit, az istenivel ellentétes jelentést hordoz. A liturgikus belső tér még művészi elemekkel sem vonhatja el a figyelmet a legfontosabbról, a liturgiáról. A Római Misekönyv Általános Rendelkezése előírja, hogy bizonyos dolgok szabályozása a püspöki konferenciákra tartozik, jogukban áll egyedi határozatokat hozni, konkrét esetekben állást foglalni, helyi sajátságoknak teret engedni; szem előtt tartva, hogy „az ünnepléseket egyre méltóbban végezzék, és ehhez a szent helynek, az egyházzal és művészetnek a szépsége minél jobban hozzájáruljon”.²⁸

A 20. században már voltak kezdeményezések a modern művészet szakrális jelenlétére. Henri Matisse, a fauvizmus²⁹ mestere tervezte a franciaországi Vence dominikánus kolostorának Rózsafüzér-kápolnáját 1948–51 között, miseruháit a mai napig használják, de a Vatikáni Múzeum kiállításán is látható egy. Először a Matisse-kápolnát rosszul fogadták, azután telt az idő, és a kápolna szerénysége, letisztultsága a színek játékaival megszólította az embereket. Színei, a kék, amely megfesti a szemközi fehér falakat, és a sárga, ami a nap, maga a fény, a fény pedig Isten arca, Istené, akit emberi szemmel nem láthatunk. Matisse azt akarta, hogy úgy hatoljon be a fény a kápolnába, ahogy Isten világossága hatol be az emberek szívébe.

Ugyanez a felfogás érvényesül a miseruhákon.

A zsinat utáni változások az Egyház liturgiájának kezdeti nemes egyszerűségét idézték. A miseruhák hegedűtok alakja visszaváltott az ősbib, szélesebb kazulaformához. A

²⁶ Ld. SZENT II. JÁNOS PÁL PÁPA, Beszéd a művészekhez és az újságírókhoz, (München, 1980. nov. 19.) In: A Teremtő dicsérete, Eisenstadt: Prugg, 1985. p. 149-156.

SZENT II. JÁNOS PÁL PÁPA, Levél a művészeknek, 1999. április 4.

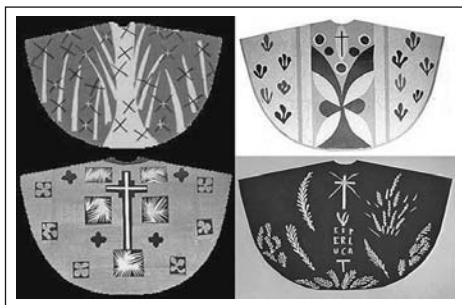
XVI. BENEDEK PÁPA beszéde a művészekhez, A végtelen szépség forrása Róma, 2009. november 21. Katolikus Egyház Katekizmusa a szakrális művészetéről VI. 2500-2503.

Ferenc pápa homíliája: Szépség nélkül nem érhető az evangélium, <https://www.vaticannews.va/hu/papa-ferenc/mise-szent-marta/2020-05/ferenc-papa-szent-marta-2020-05-07.html> 2020.05.08.

²⁷ Vö. SC 124.

²⁸ RMÁR 22

²⁹ Vö. Fauves – Vadak. Francia kifejezés, a festészetben 1905 körül megjelenő stílus. A tiszta színek és kontúrozott felületek érzelmi hatáskeltésén alapuló művészi kifejezés. Vezetőjük Henri Matisse (1869 -1954). ZOMBORI, B., Művészeti és építészettörténeti kifejezések gyűjteménye, Műszaki Könyvkiadó, Budapest 1998. 86.

8. kép.
Matisse-miseruhák

9. kép.
Rózsafüzér kápolna, Vence, 1948-51.

díszítés gazdagsága helyett az anyag szépségének, fényének, redőinek nemessége került előtérbe. Az új liturgikus öltözet legyen „egyszerű, egyházas, férfias és közérthető.”³⁰

A 20. század végének miseruháit ez jellemezte, pusztán szimbolikus motívumokkal díszítve. Hozzátehetjük, ez az akkori korszellemnek megfelelő 'nonfiguratív' stílus a kultúra egészére érvényes volt.

XVI. Benedek (ur. 2005-2013)³¹ nagyobb szabadságot adott a tridentin liturgia 1962-es formájának végzéséhez a liturgia rendkívüli imádságos formájaként, mert az apostolok óta folytonos hagyományt és az egyetemes Egyház összhangját hangsúlyozta.³²

A liturgikus viseleteiben is megnyilvánult ez a pástori mentalitás, ő maga is régi, és modern miseruhákat egyaránt viselt, különösen nagy szertartásokon és apostoli útjai során.³³

10. kép.
XVI. Benedek, Mariazell, 2008.
A miseruha tervezője Edith Temmel

11. kép.
Karácsony nyolcada, 2011. Vatikán

³⁰ HAVASY GY., cseszvevei plébános, A megújult liturgia öltözete, Esztergom, 1968. 5.

³¹ Ld. Ma emeritus pápa. Summorum pontificum motu proprio 2007. 07.07. <https://regi.katolikus.hu/konyvtar.php?h=189> 2020.03.15.

³² Lex orandi lex credendi lat. 'az imádság szabálya a hitnek szabálya' <http://lexikon.katolikus.hu/L/lex%20orandi%20olex%20credendi.html> 2020.03.15.

³³ Ezekért a helyi szervezők a felelősök a Pápai Szertartásmesteri Hivatallal egyeztetve.

Vö. ÉRSZEGI M. A., Új pápai pallium a folytonosság jegyében 2008.06.28. <http://www.katolikus-honlap.hu/0807/pallium.htm> 2020. 03.15.

Ferenc pápa általában liturgikus megjelenésében is nagyon egyszerű. Csak apostoli útjain, a kulturális és helyi sajátosságok ötvözése jegyében ölt egyedibb miseruhákat. A csíksomlyói miseruhája épp disszonáns történetével lett a párbeszéd és testvériség jele.³⁴

Napjaink különleges alkalmain viselt különleges miseruháinak tervezői, készítői vannak. Azonban ritka a művészeknek szóló, templomhoz, eseményhez szabott megrendelés. A mai kínálatban három fő típus van: a (külföldi) kereskedelmi tömegtermékek, ezek online is megvásárolhatók (20–150 ezer forintos ár között); a másék az egyedi, hímmzéssel előállított, mégsem garantáltan művészi értékű miseruhák; a harmadik típus pedig a trienti rítushoz igazodó, historizáló csoport.³⁵

Az igényes liturgikus ruhák készítése egyre kevesebb helyen, női kolostorok műhelyeiben, vagy néhány tradicionális családi vállalkozásban történik Európában, imádságos lelkülettel, kézi jelleggel dolgoznak, egyedi minták alapján.³⁶ A műhelyekben áthagyományozott, igényes munka folyik, de az utánpótlás kevés. Igazi fejlődés akkor van, ha tudatos művészeti elképzelések, inspirációk gazdagítják a hittartalom kifejezését a konkrét megrendelések során. Művészet, vallásos művészet és szakrális művészet persze különböző fogalmak. A liturgia méltó megünnepléséhez a szépség is egy út. Az érzékelhető jelek, amilyen a liturgikus ruha is, a láthatatlanra irányíthatja a figyelmet.³⁷

12. kép.

Ferenc pápa 2015. Karácsonyán, Vatikán

13. kép.

Ferenc pápa Csíksomlyón 2019.

A miseruha tervezője Sabău-Trifu Cristina

³⁴ Ezekért a helyi szervezők a felelősek a Pápai Szertartásmesteri Hivatallal egyeztetve.

Vö. ÉRSZEGI M. A., Új pápai pallium a folytonosság jegyében 2008.06.28. <http://www.katolikus-honlap.hu/0807/pallium.htm> 2020. 03.15.

³⁵ Vö. KONTSEK, I., Modern egyházi textilák a II. vatikáni zsinat után in Magyar Kurír 2016.06.08. <https://www.magyarurir.hu/hirek/egyedi-muveszi-igenyu-liturgikus-oltozetek-xix-szazadtol-napjaink-kontsek-ildiko-eloadasa> 2020.03.15.

³⁶ Ld. Slabbinck, Gammarelli, Ghezzi, Augustina Flüeler nővér Svédország, Paramentenwerkstatt der Oberzeller Franziskanerinnen, Abtei Mariendonk stb.

³⁷ A liturgikus öltözet megújítására, szemléltetésére fontosak a jó példák. Jellemző, hogy ebben a témában a 20. században, hazánkban főleg, kevés tanulmány született. A 19. században élt Franz Bock aacheni kanonok háromkötetes könyvet írt a középkori liturgikus ruházatok történetéről, krefeldi plébánosként kiállításokat rendezett középkori miseruhákból, műhelyt működtetett és példának állította azokat saját kora textilművészete elé. 1910-ben Magyarországon Czobor Béla szerkesztette az Egyházművészeti Lapokat, szerveztek egyházművészeti konferenciát Budapesten, ezt két egyházművészeti tanfolyam is követte. Ilyen elméleti előadás és gyakorlati műhelymunka ismertető csak rendszertelenül és inkább a 2010-es években indult egyházművészeti gyűjtemények, a MMA és a Képzőművészeti Egyetem közreműködésével, de nem öltözet témában, hanem képzőművészeti, restaurálási szempontból.

Összefoglalva a liturgikus öltözetek történeti fejlődését, általánosságban két megközelítés, a felemelkedés és a leereszkedés dimenziója mutatkozik. A pompás, ékes liturgikus öltözet, a díszített, nemes ornátus az Egyház legfontosabb küldetésének kifejezője: a szent liturgiában, különösen az Eukarisztiában jelenlévő Krisztusban, Isten megszenteli a világot. Ez az egész keresztény élet középpontja és kifejezése az ember Isten-imádásának.³⁸ Krisztus dicsősége, királysága jut kifejezésre.

A másik megközelítés az ősegyház bensőségesen egyszerű liturgiájához hasonlóan nem a külsőségekkel, hanem az egyszerűséggel a megtestesülésre, az emberré lett Jézusra utal, aki értünk szegény lett, nélkülözött, szenvedett, vállalta és megszentelte az emberi létet.³⁹

A liturgikus ruha teológiája

Az ószövetségi kultusztörvény pontos leírást ad az imádás helyéről, körülményeiről, módjáról. Szerkezetében párhuzamos a teremtéstörténettel, ugyanúgy hétszer ismétli: „Mózes azt tette, amit neki az Úr parancsolt.” (Kiv 40) Végül az Úr dicsősége betölti a helyet, a sátor az ég és föld találkozásának helyévé válik. Izrael kultuszának különlegessége, hogy az egyetlen Isten a címzettje, ahogyan azt az első parancs is írja. S az imádás módját is az egyetlen Isten Maga a Tórában részletesen szabályozza.

A kultusz középpontja a bárány-áldozat, mely elsőszülött (Kiv 13,2) és helyettesítő áldozat (Ábrahám). Az igazi Bárányt azonban Isten ajándékozza, a mennyei liturgia feláldozott Báránnya, Krisztus. Áldozata által már itt van a világban és beteljesítette a helyettesítő áldozatot, átadva a helyet a dicséret áldozatának. Mózes sátra, amelyet Isten útmutatására állított fel, egy mintakép. Az ószövetségi templom sem az igazi templom, hanem túlmutat önmagán. (Kiv 25,40) Mindeközben a próféciák folyamatosan utalnak a Messiásra, aki az igaz áldozat beteljesítője. (MTörv 18,15). Így az Ószövetség beteljesedik Jézus Krisztus szenvedése, halála és feltámadása által, a helyettesítés az igaz Bárány áldozatában végbement. Ezzel szabaddá vált az út az igazi, „nem emberkéz által emelt” istenháza (Mk 11,17), Krisztus feltámadott teste számára, ahol „lélekben és igazságban imádják” (Jn 4,23) az Istent.⁴⁰

A II. Vatikáni Zsinat a liturgiát úgy jelöli, mint

„...az a csúcspont, mely felé az Egyház tevékenysége irányul; ugyanakkor az a forrás is, amelyből fakad minden ereje. Az apostoli munkának ugyanis az a rendeltetése, hogy mindazok, akik a hit és a keresztség által Isten gyermekei lettek, jöjjenek össze, az Egyház közösségében dicsérjék Istent, vegyenek részt az áldozatban, és vegyék az Úr vacsoráját. [...] Tehát a liturgiából, elsősorban az Eucharisziából, mint forrásból fakad számunkra a kegyelem; s általa valósul meg Krisztusban a leghatásosabb módon az emberek megszentelése és Isten dicsőítése...”⁴¹

³⁸ Vö. RMÁR 16.

³⁹ Vö. VÁRNAGY, A., Liturgika. Szertartástan. Az egyház nyilvános istentisztelete, Lámpás Kiadó, Abaliget 1993. 330.

⁴⁰ Vö. RÁTZINGER, J. BÍBOROS, A liturgia szelleme, SZIT, Budapest 2002. 32-45.

⁴¹ SC 10.

„A liturgiában elsősorban Krisztus, a főpap tevékenykedik, a szolgálattevők az Ő eszközei és személyét képviselik. A misztérium ünneplésében Krisztus a főcselekvő, aki mögött a pap minden egyéni, személyes és szubjektív vonásának háttérben kell maradnia, s ezt jelzi tulajdonképpen a liturgikus ruhába öltözködés.”⁴² Az Újszövetségben a felöltözés Krisztusba öltözés: „ölsétek magatokra Urunkat, Jézus Krisztust” (Róm 13,14), és egyben ruhacsere is: „Vessétek le a régi embert szokásaival együtt, és ölsétek föl az újat, aki állandóan megújul Teremtőjének képmására a teljes megismerésig.” (Kol 3,9-10) A beöltöztetés⁴³ (investitúra) az egyházi ruha átadásának és fölvetelésének ünnepélyes szertartása, amelyben Krisztushoz tartozásuk külső jelét öltik magukra a jelöltek (klerikusi öltözék). Ez a klerikusi és laikusi állapot közötti különbség kifejezője. A papszentelés és minden ordo deklaráló cselekménye a liturgikus ruha felöltése (diakónus-, pap-, püspökszentelés), amelyet áldás kísér. Ez minden szentelési liturgiában a kézrátételt és felszentelést követő epiklézis (forma sacramenti) után történik, vagyis a már megváltozott identitás jelölésére szolgál. A ruhaváltás kifejezi a profánból a szentbe való átmenetet.

Ellentétben a ruha általános szerepével, a liturgikus ruha, viselőjét, a magánszemélyt nem kiemelni akarja, hanem éppen elrejteti. Nem is a hierarchikus fokozatot önmagáért hangsúlyozza, hanem azért, mert az Egyházban minden szolgálat Krisztus szolgálata. „Az Egyházban, amely Krisztus teste, nem minden tagnak ugyanaz a szerepe. Az Eucharisztia ünneplésében a szolgálatoknak ezt a különbözőségét a szent ruhák különbözősége érzékelteti.”⁴⁴ A szolgálattevőben a cselekvő Krisztusra utal, hogy mindent „in persona Christi”, Krisztus nevében és személyében cselekszik, mert Ő a szolgálatába fogadta. Alapvető jelentőségű ebben a szolgálati felhatalmazásban a keresztyének általános papsága is a keresztség révén. Az istengyermekség és a Krisztusban megújult élet kifejezője a keresztség fehér ruhája. „Ti mindannyian, akik Krisztusban vagytok megkeresztelve, Krisztust öltöttétek magatokra.” (Gal 3,27) A Paradicsomban a kegyelemmel való egység volt az ártatlan személyiség felöltöztetettsége - a feltámadt Krisztusban a megdicsőült, romolhatatlan test. Az ember életútja során a hit és a keresztség által átlényegül. Aki levetette a régi embert és Krisztust ölti magára, az a Szentháromság közösségében él.⁴⁵

Szimbolikus üzenet

A zsinati szellemben, a liturgiában való tudatos és tevékeny részvétel azt jelenti, hogy a hívek értik, ami történik, végzik, ami rájuk vonatkozik, odafigyelnek a szertartásra és az imákra. Ehhez szükséges a liturgikus szimbólumok értő ismerete. Az egyes liturgikus jelképek jelentését és jelentőségét nem csak a szolgálattevőknek kell ismerniük, hiszen ezek a hívek általános papságára is vonatkoznak.⁴⁶

⁴² VÁRNAGY, A., Liturgia. Szertartástan. Az egyház nyilvános istentisztelete, Lämpás Kiadó, Abaliget 1993. 336.

⁴³ Vö. Katolikus Lexikon. A lat. vestis, 'ruha' szóból: 1. beöltöztetés, egyházi közösség vagy hivatal ruhájának ünnepélyes átadása és fölvetése <http://lexikon.katolikus.hu/I/invesztit%C3%B4.html> 2020.04.10.

⁴⁴ RMÁR 335.

⁴⁵ Vö. BTSZ Ruha 1142-1148.

⁴⁶ Vö. DOLHAI L., Avatási és szentelési szertartások. Lektorok és akolitusok avatása. Az ordinációk szertartása – magyarázattal – Szent István Társulat, Budapest 2013. 5-6.

A szimbólumok a liturgia fontos részét képezik, jelen vannak a kéz, a test jelei által (kéztartások, testtartások, mozgások), vannak a természet világából (víz, tűz, olaj, tömjén, só, hamu, kenyér és bor), és az ember által alkotott jelképekként. Ide tartoznak a templomi berendezések, tárgyak, felszerelések, köztük a liturgikus öltözetek is. Szimbolikus jelentésükkel a látható dolgokon túl, a láthatatlanok felé irányítják tekintetünket. Az Egyház a liturgikus ruhák gazdagságával, szépségével is ki akarja fejezni, hogy az újszövetségi szentmiséldozat azonos a legteljesebb áldozattal, az üdvösséghez vezető keresztdozattal.

A dolgozat elején már említett öltözék-metaphora összefoglalja a ruha szimbolikáját. Az ószövetségi izajási idézet (Iz 61,10) és az újszövetségi páli (Gal 3,27) egyaránt az öltözet istenképiségünkkel való kapcsolatára utal, ezzel a ruhának önmaga tárgyi múltán túlmutató szimbolikus jellegét hangsúlyozza.

A liturgikus ruhák szimbolikus értelmezői között az elsők Hrabanus Maurus⁴⁷ valamint Amalarius⁴⁸; minden további ilyen munka rájuk hivatkozik. A középkor végén Gulielmus Durandus összegezte az addigi szimbolikus értelmezéseket. Az ő magyarázatukban a liturgikus ruházat az erényeknek a szimbóluma. Az allegorikus értelmezésben az oltárszolgálatot ellátó papok Isten katonái, akik Isten népének ellenségei ellen harcolnak: a palást a páncél, a stóla a lándzsa, a miseruha a pajzs.

Dogmatikus értelmezésben a liturgikus öltözetek Jézus Krisztust szimbolizálják, különösképpen a megtestesülés és megváltás témájában (isteni és emberi természetek egyesülése és kölcsönös kapcsolata, tanítása, az Egyház alapítója stb.). Később a liturgikus ruhákban az Úr szenvedésének, a szenvedés eszközeinek szimbólumát látják. A pap ruhája emlékeztet Jézus Krisztus szenvedésének eseményeire, ez a szimbólum az Egyház tanítása szerint kifejezi, hogy az oltáron Krisztus keresztdozatának örök megújítása megy végbe.⁴⁹

A szentmise ruháival kapcsolatos hivatalosnak nevezhető szimbólum az egyház imáiban jelenik meg (ez már a liturgikus könyvekben is megtalálható). Azokban az imádságokban fejeződik ki, amelyeket a liturgikus öltözékek felvételekor mondtak, és azokban, amelyekkel a püspök imádkozik a liturgikus ruhák átadásakor, megáldásakor (9-II. századtól). Az öltözési imákban az erkölcsi szimbólum dominál, mivel a pap számára kéri a kegyelem erejét az Isten színe előtti oltárszolgálatához szükséges erények elnyerésére. Érzékeltetik az Egyház tanítását, hogy amit az oltáron bemutatnak, az Krisztus keresztdozatának örök megújítása. A liturgikus kellékeket, köztük a ruhákat is az Egyház parancsa szerint ajánlott megáldani, ez a szertartás imádságból

⁴⁷ Ld. Hrabanus Maurus OSB (Mainz, 780 k.-Mainz, 856. febr. 4.) érsek. A fuldai kolostor vezetője, arra törekedett, hogy a liturgiát tökéletesítse, a tiszta tanítást megőrizze, maga pedig belemerüljön a Szentírás tanulmányozásába. De institutione clericorum 'Klerikusok kézikönyve' és a De universo a kor egész tudását foglalja össze. <http://lexikon.katolikus.hu/H/Hrabanus.html> 2020.04.10.

⁴⁸ Ld. Amalarius érsek, a liturgia tudósa. (Gallia, 775 körül – Metz, 850 körül) középkori frank klerikus, a római katolikus liturgia megalkotásának egyik kiemelkedő alakja. Nagy Károly, majd Jámbor Lajos udvarának tagja. Ő állította össze a középkor sokáig legnagyobb hatású liturgikai szakkönyveit. (Opera liturgica omnia) <http://lexikon.katolikus.hu/A/Amalarius.html> 2020.04.10.

⁴⁹ Vö. BRAUN, G., I paramenti sacri. Loro uso, storia et simbolismo, Torino 1914. 48.

és szenteltvízzel való meghintésből áll. A Római Miskönyv ezt vonatkoztatja minden új vagy felújított, liturgiának megfelelő és művészi liturgikus öltözékre. A Római Miskönyv ezeket az imákat korábban és ma is, az egész Egyházban nagyon kívánatosnak és valóban szükségesnek tartja.⁵⁰

A liturgikus ruhák szimbolikája⁵¹

Az érvényes liturgikus öltözet a miseruha (kazula), alatta alba, egy fehér ruha, amely fedi a testet, s azon stóla. A diakónusnak kazula helyett dalmatika.

Vállkendő

Latinul humerale, amictus (amicere - betakarni igéből), eredetileg az ókori római öltözet része, melyet az előkelő rómaiak a nyak körül viseltek – bár származtatják a zsidó a főpap efód viseletéből is. Az első, amit felvesz a pap. Mai szokásos alakja egy négyzet alakú fehér vászonkendő, amelyet a nyak, a vállak és részben a mell köré csavarnak, a két felső végén odavarrt szalagokkal.⁵² A 8-9. századtól válik általánossá a római Egyházban. A 12-14. századig aranszálakkal, ékkövekkel is gazdagon díszítették. Anyaga fehér gyolcs vagy vászon, felső széléhez vagy közepébe keresztet kell hímezni. Mivel körül övezi a mellet és csípőt, a hit általi üdvösséget jelképezi, a szív és a test tisztaságát, a jócselekedetek hatalmát, mert vállunkra tesszük.⁵³

14. kép.
Vállkendő felöltése

Alba

A fehér gyolcsból készült bő, bokáig érő miseing már a 8. században a liturgikus ruhák közé tartozott. A latin alba (poderis, camisa) szóból származik, melynek jelentése 'fehér'. Színe a tisztaságot jelképezi, Ezékielre (Ez 28,4) utalva. Valószínűleg késő császárkori alsóruha volt, melyet

15. kép.

Szent Hugó albája 12. sz.
Abegg-Stiftung Bern

⁵⁰ RMÁR. 335.

⁵¹ Az alfejezetre vonatkozóan

ld. Braun, G., I paramenti sacri. Loro uso, storia et simbolismo, Torino 1914.

BRAUN, J. SJ, Praktische Paramentenkunde. Winke für die Anfertigung und Verzierung der Paramente mit 113 neuen Vorlagen zu Paramentenstrickereien, Herder & Co. G.M.B.H., Freiburg in Breisgau 1924.² 17-31. <https://digi.ub.uni-heidelberg.de/diglit/braun1924a/0033/image> 2020.02.19.

DR. STÖHR, G., A liturgikus öltönyökről, in Magyar Katolikus Almanach - 1. évf. (1927.) http://epa.oszk.hu/03000/03049/00001/pdf/EPA03049_katolikus_almanach_1927_782-792.pdf 2020.03.10.

⁵² Szerepéről eltérőek a vélemények. Szimbolikája a megaláztatáshoz kapcsolódik, halálra ítélt bűnözők fejét lenvászonnal fődtké be, ez emlékeztet Krisztus kigúnyolására.

⁵³ Miközben fölveszi a pap, megsókolja a rajta található keresztnél e szavak kíséretében: Tedd fejemre, Uram, az üdvösség sisakját, hogy a sátn minden támadását legyőzhessem. Impone, Domine, capiti meo galeam salutis, ad expugnandos diabolicos incursus. <http://www.traditio.com/office/induendo.htm> 2020.02.19.

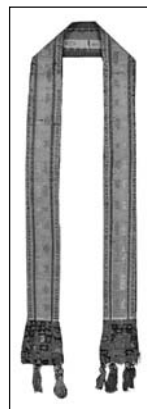
a tunika alatt viseltek. Általában derékon megkötik. Ha nem takarja a nyakrészt, akkor vállkendőt kötelező venni alá. Anyaga napjainkban lenvászon, pamutvászon vagy műszál. Alsó szélét ma egyszerű hímzés díszítheti, régen szélesebb hímzéssel, csipkével is díszítették. Változata, a koncelebráló alba szűkebb és rövidebb, könnyű szövetanyagból készül, így nincs szükség övre és vállkendőre. Újabban ingszabás helyett begombolható, kabátszerű albakat készítenek. A világi lelkipásztori kisegítők liturgikus öltözeke szintén az alba lehet. Fehér színe jelképezi a szív tisztaságát, szimbóluma az örömmek, a feltámadásnak. Miként a gyolcs fehérsége sem a természettől való, úgy a pap is a kegyelem és a jótettek gyakorlása által tehet szert a szív tisztaságára.⁵⁴ (Az alba rövid változata a karing.)

Cingulum

A liturgikus öv, latinul cingulus (cinctorium, balteus). A 7. századtól tudunk használatáról, amivel az alba hosszát, s bőségét szabályozzák. Az ókorban a köznép által használt, egyszerű kötélrész volt. A középkorban különféle színű selyemből készítették. A kora középkorban zsinór helyett, gall-germán eredetű, csattal ellátott széles bőrvagy posztóövet is viseltek, amit díszesen kivarrtak. Borromeo Szent Károly egyházi ruhareformjában a liturgikus öv csak fehér színű lehet és kender- vagy vászonszerű anyagból készülhet, a végeken bojtjal. Későbbi előírások szerint selyemből, lenből vagy pamutfonalból is készítik fehér színben, illetve a liturgikus színeknek megfelelően. Fekete színt sohasem használtak, ezt a fehér helyettesíti. Jelképezi a papi tisztaságot és az önmegtartóztatást. Jézus szavai szerint: „Legyen csípőtök felövezve” (Lk 12,35). A cingulumban jelképesen annak a korbácsnak köteleit látták, mellyel az Urat verték.⁵⁵

Stóla

A stóla, (a görög orarion) egyike a legrégebben használt liturgikus díszeknek. Eredete vitatott, valószínű római ruhadarab. Egyesek a stóla Keleten ma is használt elnevezéséből indulnak ki (orarium), az 'orare' - imádkozni igéhez kötik. Zsidó eredetű imasálra, vagy a pátriárkák ruhájára vezetik vissza, vagy a latin szájra (os), ebből származik az orarium, mely a száj és az arc megtörlésére szolgált. A stóla elnevezést liturgikus értelemben először a 9. században használják, de ismert Keleten a 4., Nyugaton a 6. századtól. A stóla egy széles szalagszerű pánt, amely a végeken kiszélesedik. Szövése és díszítése nemes anyagból, hímzésekkel, gyöngyökkel gazdagon készült. Egy idő után a miseruha anyagával megegyező szövetből készítették, ma is

16. kép.
Német stóla, 13. sz.
V&A Múzeum.

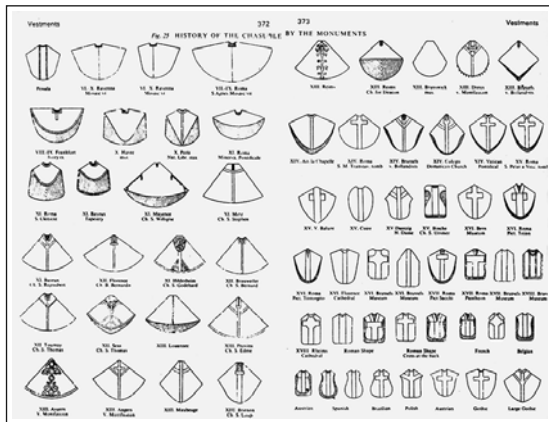
⁵⁴ Miközben fölveszi a pap, így szól: Moss fehérre, Uram, és tisztítsd meg szívemet, hogy a Bárány vérében fehérre mosva, egészen élvezhessem majd az örök örömöket. Dealba me, Domine, et munda cor meum; ut, in sanguine Agni dealbatus, gaudiis perfruare sempiternis. <http://www.traditio.com/office/induendo.htm> 2020.02.19.

⁵⁵ Miközben fölköti a pap, így szól: Övezz fel, Uram, a tisztaság övével, és oldsd ki bennem a tisztátalanság vágát, hogy az önmegtágadásnak és tisztaságnak érzése maradjon bennem. Praecinge me, Domine, cingulo puritatis, et exstingue in lumbis meis humorem libidinis; ut maneat in me virtus continentiae et castitatis. <http://www.traditio.com/office/induendo.htm> 2020.02.19.

ez az általános. A stóla a papi rend (ordo) jelvénye. Eredetileg különböző módon hordta a szerpap, az áldozópap és a püspök. A diakónusok a stólát bal vállukról lebozsátva, a jobb kar alatt összekötve viselik. Az alba fölött és a dalmatika vagy a kazula alatt viselik. Szimbolikusan az igehirdetés jelképe, s az első emberpár által elvesztett halhatatlanságé. A papi hivatalt, az örök életet és Krisztus igáját jelképezi.⁵⁶

Kazula

A kazula a voltaképpen mi-seruha. A liturgikus színhez igazodó hosszú, gazdagon díszített, ujjatlan felsőruha, melyet a papok és a püspökök a szentmisén viselnek az alba és a stóla fölött. Alakja először zárt, kerek, csupán a fejnek van közepén nyílás, melynek széléit díszítik vagy paszománnyal látják el. A kazula ekkor alakjában leginkább harangra emlékeztet. Később elől végig nyitott, kiterített alakja félkör palásthoz hasonló. (Magyarország koronázási palástját egy Gizella királyné által hímzett kazulából alakították át.) A 12. századig megtartja a sátorformát, innen származik a latin 'casula' elnevezés, a 'casa'- sátor, ház szóból, mert szabása olyan volt, mint egy kerek sátor, amely befedte a pap testét egészen bokáig. Még 'planeta'- utazó (görög) néven is nevezték, mert a görög-római világban útiköpenyként használták. Eredetét talán a rómaiak utazóköpenyére (paenula) lehet visszavezetni. A reneszánsz idején oldalt már keskenyítették a kazula alakját, a szabás megváltozásával a díszítés is változott. A villakeresztet felváltotta a derékszögű kereszt. A barokkban a karkivágás egészen a mellig ért, ez az ún. hegedű-alakú vagy hegedűtök mi-seruha. A Trienti Zsinat (1545–63) reformtörekvései nyomán Borromeo Szent Károly egy szélesebb kazulát hozott használatba. A 19. század végétől, a liturgikus mozgalom megindulásával ismét kezdtek visszatérni az eredeti, egész testet beborító alakhoz.⁵⁷ Mint szertartásruhát, legkorábban Perpetours-i püspök végrendelete említi 474-ben. Ábrázolják a római katakombafreskók is.⁵⁸

17. kép.

A kazula formafejlődése a 19. századig

⁵⁶ Mikor a pap magára ölti, megcsókolja a keresztnél ezekkel a szavakkal: Add vissza, Uram, a halhatatlanság ruháját, amelyet elvesztettem az őszülők engedelmensége miatt, és bármennyire méltatlanul járulok is szent misztériumodhoz, mégis legyen méltó az örök öröme.

Redde mihi, Domine, stolam immortalitatis, quam perdidisti in praevaricatione primi parentis: et, quamvis indignus accedo ad tuum sacrum mysterium, merear tamen gaudium sempiternum <http://www.traditio.com/office/induendo.htm> 2020.02.19.

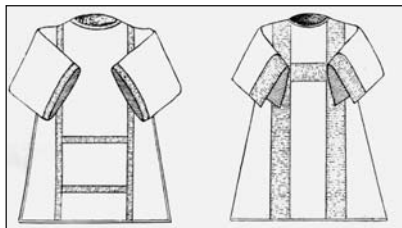
⁵⁷ Vö. A casula fejlődési története I. in Egyházművészeti lap, I. évfolyam, Franklin, Budapest 1880. 304. <http://www.okgyk.hu/inc/irasok/Casulari.pdf> 2020.02.19.

⁵⁸ SS Marcellino e Pietro Catacomba, Róma

III. Ince pápa és Durandus szerint a mindent befedő irgalmasságot és szeretetet jelképezi, mert ahogy ez a ruha befedi a többi szent ruhát, úgy a bűnök sokaságát is elfedi, s a törvény és a próféták parancsait magába foglalja.⁵⁹

Dalmatika

A diakónus tunikája (és az aldiakónus tunicellája) a dalmatika, felsőruhaként viselik. Eredetileg egy hétköznapi tunika volt Rómában, férfiak és nők egyaránt viselték. Lenből, később különösen selyemből vagy finom fehér gyapjúból készült. Díszítése a jellegzetes 'clavi', a függőleges kétoldali sáv. Később zsinórozzák, paszományozzák, rojtozzák. Egyházi ruhadarabként a 4. század körül kezdik használni. Az irgalmasságot, az igazságosságot és Krisztus békétűrését jelképezi.⁶⁰

18. kép.

Római és német dalmatika

19. kép.

Palást

Pluviale

Palást (pluviale, cappa), majdnem földig érő, elől nyitott és mellrészén csattal összekapcsolható díszes ruhadarab. Keleten minden szertartáshoz viselik, Nyugaton csak körmenetek, szentmisén kívüli szent cselekmények alkalmával. Kiterítve csaknem félkörívét tesz ki. A széleket rendszerint díszesen szegik. A középkorban cappának nevezték, csuklyával ellátott palást volt. Háta nyakrészén az egykori csuklya maradványaként egy lekapcsolható, kisebb félkör vagy csúcsban végződő, szintén díszes darab, az úgynevezett pajzsocska csüng alá, mely gazdagon van díszítve, rojtozva, pajzsocsúcsán pedig rojtban végződik. Liturgikus ruhadarabként a 8. századtól ismerjük. Ma már csak a tridentin formában használatos a manipulus.⁶¹

⁵⁹ Mikor magára ölti a pap, ezen imádságot mondja: Uram, aki azt mondottad: az én igám édes, az én terhem könnyű; add, hogy ezt úgy viselhessem, hogy megőrizsem a te kegyelmedet. Amen.

Domine, qui dixisti: Iugum meum suave est et onus meum leve: fac, ut istud portare sic valeam, quod consequar tuam gratiam. Amen. <http://www.traditio.com/office/induendo.htm> 2020.02.19.

⁶⁰ Fölvételkor a szerpap vagy a püspök a következőket mondja: Uram, ruházz föl a megváltás öltözékével, a boldogság ünneplőjébe, és az igazságosság dalmatikájába, hogy mindig övezzenek engem. <http://www.traditio.com/office/induendo.htm> 2020.02.19.

⁶¹ A tridentin misében használják a manipulust (mappula, mantile, manuale, sudarium), eredetileg a bal karhoz rögzített, a verejték letörlésére szolgáló kendő volt. Kapcsolják az őskeresztény szokáshoz is, hogy aki valamit felajánlott vagy a felajánlótól átvett, kezét fehér kendőbe takarta. Rómában már a 4. században ilyen kendőt használtak a diakónusok. A miseruhával megegyező szövetből készítik. A miseruha bő szabása miatt csak a Confiteor elmondása után öltötte magára a pap a tridentin misében. Jelképezi az Istenért végzett verejtékes munkát, de figyelmeztet a töredelmes bánat könnyeire, melyekkel bűneinket kell megsiratnunk. Miközben fölveszi a pap, megcsókolja a rajta található keresztet, e szavak kíséretében: Hadd viseljem, Uram, úgy a sírás és fájdalom manipulusát, hogy ujjgással fogadhassam majd az elvégzett munka bérét. Merear, Domine, portare manipulum fletus et doloris; ut cum exsultatione recipiam mercedem laboris. <http://www.traditio.com/office/induendo.htm> 2020.02.19.

Liturgikus színek

A szín a ruhák karakteres jellemzője. Minden kultúrában szimbolikus jelentése van az egyes színeknek, örömet, szomorúságot vagy gyászt kísérnek. A szín szimbolizmusa természeti tényezőktől és kulturális, történelmi, vallási tényezőktől függ. A liturgikus színek használatának az alapja - az érzelmi hatás, szimbolikus jelentés és kultúrtörténeti vonatkozások mellett - a természettel való társítás (piros-vér, zöld-növekedés, fekete-gyász). Az öltözet színének azonban minden kulturális közegben kifejezett kommunikációs jelentősége van. A színeknek az ember mindig élénk kifejezőerőt tulajdonított, és az ószövetségi liturgia is gazdagon használta azokat. „Készítsenek tehát bátyád, Áron számára és a fiai számára szent ruhákat, hogy ő mint pap szolgáljon nekem. Használjanak hozzá aranyat, vörös és kék bíbort, karmazsint és biszszust.” (Kiv 28,5)

Az egyháztörténet időszaikában fokozatosan alakult ki a liturgikus színek használata. Ezt gazdasági, technikai okok mellett (előállítás, ár) a filozófiai és teológiai gondolkodás is befolyásolta: szükségesnek tartottak, elvetettek vagy előírtak színeket. A 9. századtól kezdtek az ünnep jellegének megfelelő színű ruhákat viselni, míg a 13. században III. Ince pápa végleg szabályozta kánonját. A liturgikus színek ma ismert kánonja a Trienti Zsinat után, a Szent V. Piusz-féle misekönyv szertartásrendjében, úgynevezett rubrikáiban rögzül (1570). Ezen lényegében a legújabb rendelkezések sem változtattak. „A szent ruhák színének különbözősége azt a célt szolgálja, hogy jobban érzékeltesse mind az ünnepelt hittitok sajátos jellegét, mind pedig, hogy külsőleg is szemléletessé tegye az egyházi évhez igazodó keresztény élet útját.”⁶² A kezdeti időszakban, a patrisztikus korban semmiféle színhasználat nem volt előírva. Az egyházi ruhák színét vizsgálva ma már nem mondhatjuk ki teljes bizonyossággal, hogy melyik szín volt az általánosan elterjedt. A Konstantin előtti időkből valószínű a fehéreket részesítették előnyben, (tisztá ruha), de ebből nem bizonyítható, hogy a fehér volt az uralkodó liturgikus szín. „Ezek a nagy szorongatásból jöttek, ruhájukat fehérre mosták a Bárány vérében.” (Jel 8,14). Fokozatosan kezdték használni a vöröset a vértanúk ünneplésére, a bűnbánat napjaiban pedig a fekete és a viola színét.

A második korszakban, Konstantintól a Karolingokig a miseruhák különböző színekben pompáztak, fehér szín csak nagyon kevés volt. A színszimbolikát Szent Jeromos az ószövetségi papi ruhából kiindulva elemezte. Áron papi öltözkéivel kapcsolatban a teljességről beszél. Négy elemről és négy színről szól: a gyolcs jelentette a földet, mivel a földből születik. A bíbor a tenger jele volt, mivel a tenger csigái festik meg; a jácintkék a levegőé, színük hasonlósága miatt. A skarlátvörös pedig a tűz jele. Ezek színek arannyal átszőve az élő tűz (*vitalis calor*), a Szentlélek jelenlétét szimbolizálták.⁶³

A középkorban nagyon sokféle színt használtak, a 8–9. században számos allegorikus színszimbolika keletkezett, amely összefüggéseket keresett egyes színek és liturgikus ünnepek szellemisége között. A Karoling kor nyolc színt használ: arany, kék,

⁶² RMÁR 345.

⁶³ Vö. VARGA L., váci segédpüspök Paramentica: a liturgikus színek kialakulása és használata, in Magyar Kurír, 2016.03.08. Budapest, Nagyboldogasszony Főplébánia <https://www.magyardurir.hu/hirek/varga-lajos-puspok-eloadasa-liturgikus-szinek-kialakulasarol-es-hasznalatarol> 2019.11.21.

fehér, zöld, barna, piros, fekete és lila. Ekkor már bizonyos szabályok szerint társították a színeket a liturgikus ünnepekhez. Szűz Mária tisztulásának ünnepén a főpap és a diakónusok feketébe öltöztek. A fekete bűnbánati szín lehetett már, ugyanis a keresztyári napokon a liturgia színe a 'fuscus' volt, amely sötétbarnát, homályos feketét jelent. A főpap Karácsonykor, Húsvétkor, Szent Péter ünnepén, valamint saját felszentelésének napján más színű miseruhát öltött, mint egyéb ünnepeken, ennek színét azonban nem határozták meg.⁶⁴

A 13. században III. Ince pápa a szimbolikus színeket rendszerezte, négy megkülönböztetett színű szent öltözetet alkalmazott a napok sajátosságai alapján, fehéret, pirosat, feketét és zöldet. A szentek és szűzek ünnepén a fehér a tisztaság szimbóluma. Vízkereszt fehér színe a napkeleti királyokat vezető csillag fényét jelenti. Nagycsütörtökön, Feltámadáskor, Mennybemenetelkor, Mindenszentekkor, a lélek tisztulását, örömet és dicsőséget jelent a fehér. Pirosat használtak az apostolok és vértanúk ünnepén, Szent Kereszt felmagasztalásakor, ami a Krisztusért kiontott vére, vagy az

20. kép.

Liturgikus színek: fehér, piros, viola, fekete, zöld

Ő kiontott vére utalt és Pünkösöd napján, a Szentlélek jeleként. Bűnbánati időkben, temetéseken, feketét használtak. A zöld szín kánonja kifejezetten érdekes nála, azt mondja, hogy vannak napok, melyek nem karakteresen fehérek, feketék vagy pirosak, ezért ekkor köztes színt, zöldet kell használni.⁶⁵

Liturgikus színeknek nevezzük azokat, amelyeket a liturgikus ruhákra írnak elő az idő jellege vagy a szent funkciók szerint. A római szertartásban ötféle van: fehér, piros, zöld, lila és fekete. Ma érvényes szabályozásuk a Római Miscokönyv Általános Rendelkezéseiben és az Istentiszteleti és Szentségi Kongregáció döntéseiben történik.⁶⁶

Fehér – tisztaság, fény, feltámadás

A fehér örömteli szín, tisztaságot, ünneplést és fényt érzékeltet. Ezért sok kultúrában az ártatlanság, az öröm és az ünneplés szimbólumának tekintik, új élet kezdete. Az angyal, aki a feltámadt sírnál megjelenik, fehérbe van öltözve (Mk 16,5), az Apokalipszis győztese fehér ruhában vannak. (Jel 19,14) A Színeváltozáskor Krisztus dicsőségét hófehér ruha jelképezi. (Mk 17,2) Fehér színt használunk a húsvéti és karácsonyi időszak zsolozsmáin és miséin, az Úr ünnepein, kivéve a szenvedésre vonatkozókat; Szűz Mária, az angyalok és a nem vértanú szentek ünnepein és megemlékezésein; Mindenszentek ünnepén; Keresztelő Szent János főünnepén; Szent János evangélista,

⁶⁴ Uo.

⁶⁵ Vö. BRAUN, G., I paramenti sacri. Loro uso, storia et simbolismo, Torino 1914. 46.

⁶⁶ Vö. http://tar.liturgia.hu/Liturgia/Liturgikus_szinek_white.png 2020.02.19.

Szent Péter székfoglalása, Szent Pál megtérése ünnepén.⁶⁷ Kisgyermek temetésekor szintén ez a szín használandó.

Piros – áldozat, szenvedés

Piros utal a tűzre és a vérre. Jelképezi a veszély (bűn) érzetét. Piros színt használunk Virágvasárnap, Nagypénteken, az Úr szenvedésének ünnepein; az apostolok, evangélisták és vértanúk ünnepein.⁶⁸ A piros a vértanúságot jelképezi, az áldozatvállalást és Pünkösdkor a Szentlélek tüzeit egyaránt.

Viola – bűnbánat, böjt

Violát (lilát) használunk Advent és Nagyböjt idején és tetszés szerint a halotti miséken, valamint gyászmisén is. Fekete szín is használható a gyászmiséken, ahol ez szokásos.⁶⁹ A fekete, mivel úgy jön létre, hogy az összes színt elnyeli, minden szín tagadása. Emlékeztet a sötétségre, az éjszakára, a fény hiányára. A pusztulás, a szerencsétlenség, a káosz, a bűn, a gyász és a szomorúság jelképe.

Rózsaszín – örvendezés, várakozás

Rózsaszín vehető fel Gaudete és Laetare vasárnapon, ahol ez szokás.⁷⁰ A rózsaszín használatát a püspöki szertartáskönyv teszi lehetővé advent harmadik és nagyböjt negyedik vasárnapjára. Ezt követi a zsinat után megreformált misekönyv is. A rózsaszín használata nem kötelező, de lehetséges, és a jelenlegi egyházi gyakorlatban a kiemelt bűnbánati időszakokhoz kötődik. A rózsaszínnel kapcsolatban erősen hat ránk korunk utólagosan ráruházott jelentéstartalma: a Barbie-babák hatvan éve tartó kultusza, melynek hatására a rózsaszín „kislányos” színné lett, holott a régi szímszimbolikában a piros (erő) és fehér (tisztaság) keverékének fiús színe volt. A pop-rock kultúra öltözködésében egy életérzés, életstílus, a bódulat kisajátított színe lett, minden kétértelműségével együtt. Ebből a nézőpontból kissé zavaróan hat egy rózsaszín miseruha. Ám az Egyház a maga értékrendje szerint használja a jeleket, nem a kulturális fősdor divatja szerint. A rózsaszín jelentésének lényege a bűnbánati, böjti szent negyven nap közepén a biztatás, hogy Húsvét virradata nagyobb Nagypéntek sötétségénél. A rózsaszín hajnalpír látványa frissességet, elevenséget és reményt ébreszt, az újrakezdés örömet. Az ízléses rózsaszínbe, a hajnalpír színébe öltözött pap jó hír hozója.⁷¹

21. kép.
Ferenc pápa, Marokkó
2019.03.31. Laetare vasárnap

⁶⁷ Vö. RMÁR 346/a

⁶⁸ Vö. RMÁR 346/b

⁶⁹ Vö. RMÁR 346/e

⁷⁰ Vö. RMÁR 346/f

⁷¹ Vö. Fehérvári, J. OSB, Párbeszéd a liturgiáról: Rózsaszínben látni? in Magyar Kurír 2019.03.31. <https://www.magyarkurir.hu/nezopont/rozsaszinben-latni> 2020.02.25.

Zöld – élet, növekedés, remény

A zöld a növényzet színe. Különbőféle szimbólumok és metaforák kapcsolódnak hozzá: ez a természet, a béke, a derű, a remény színe. Az évközi misék, a hétköznapi élet színe.⁷²

Arany – ünnep, öröm.

Az arany a fehér szín tetszés szerinti helyettesítője. Nagyobb ünnepeken lehet használni nemesebb anyagból készült ruhákat, még ha nem is felelnek meg a napi liturgiák színének (pl. arany).⁷³ A »bizánci rítusban az arany a végtelenséget jelképezi.

Kék – Szűz Mária színe

A kék szín használata a liturgiában a fehér miseruhával való együttes használatnál kék színű díszítés formájában vagy a stólán elfogadott. Maga a miseruha azonban nem lehet kék. Ez a mód kizárólag csak a Mária-miséken választható és csak akkor, ha más szín nincs előírva.

A liturgikus ruhák színkülönbsége érzékelhetővé teszi az Egyház liturgikus ünnepelésének dinamikáját, külső, látható eszközként felhívja a figyelmet a liturgikus év változására, az összefüggések jelentőségére az ünnepelt misztériumok során.⁷⁴

A liturgikus öltözetek anyagai, technikái

A liturgikus öltözetek rendeltetésének megfelelően nagy gonddal válogatták össze azokat az anyagokat, melyeket a szentmise bemutatásánál és más szertartásoknál használtak. A miseruhák alapanyagai szövessel készültek, a szövött anyag szerkezete az alapja a díszítőtechnikáknak is, mint a festés, hímzés, vagy a csipke. A legősibb alapanyagok a növényi eredetű pamut és len, valamint az állati eredetű gyapjú és selyem. A bisszus és a len már Mózes könyvében is szerepel a sátor elkészítésének leírásában. (Kiv 26,36) A liturgikus felsőruhákat a korai időktől fogva főként drága selyemszövetekből készítették és hímzéssel díszítették.⁷⁵

„A liturgikus öltözékek készíthetők a hagyományos anyagokon kívül az azon a vidéken ismert természetes, sőt műszálas anyagokból is, csak feleljen meg minden az istentisztelet és a személy méltóságának.”⁷⁶ Erről a Püspöki Konferencia dönt – rendelkezik a Római Misekönyv.

A selyem az egyik legősibb alapanyag, azért is megfelelő volt, mert a szilárdsága és tartóssága a szálanyagok között a legnagyobb, minősége befolyásolta a ruha értékét is.⁷⁷

⁷² Vö. RMÁR 346/c

⁷³ Vö. RMÁR 308-310.

⁷⁴ Vö. RMÁR 345.

⁷⁵ Egyiptomból származnak olyan finomságú lenszövet-töredékek, amelyek centiméterenként 210 lenfonalat tartalmaznak – nem csoda, hogy 'szótt levegőnek', lenből készült 'kődnak' nevezték. Vö. VOIT, P. (szerk.), Régiségek könyve, Gondolat, Budapest 1983. 293-306.

⁷⁶ RMÁR 343.

⁷⁷ Az ókori rómaiaknál az egzotikus selyem a legdrágább luxuscikknek számított a selyemkészítés Kínából, Perzsiából és Egyiptomból került az ókori Rómába, onnan Bizáncba, majd az arabok révén Szicíliaba és Spanyolországba. Innen tovább az itáliai selyemvárosokba: Velence, Lucca, Genova, Milánó. A 17. századtól Lyon a selyemszövés központja. Ld. Régiségek 294.

A mesterséges selyemnek nincs olyan tartása, ezért nem ajánlott miseruhák anyagául. Kevert szöveteket is (len, pamut) csak megkötésekkel lehetett használni, úgy, hogy a selyem érvényesüljön. Pl. a bársonynak csak az alapszöveve készült pamutból, a bársonylánc már selyem kellett legyen. A miseruhához a selyemszövetek több típusát is használták: taft, sávolyselyem vagy köpper, a selyemdamaszt, szatén, arany- vagy ezüstbrokát, és a bársony. Ezek részben vagy egészben selyemből készültek, fémszálakkal díszíthették. A 9. században már előírták, hogy minden papnak legyen egy selyemkazulája, amely készen áll a szentmisére.

A fémszálakat egyes korszakokban különböző eljárással állították elő. Volt a kínai aranyfonal, amelyet aranyozott papírral vontak be. Az ún. hártya-arany, vagy ciprusi arany állati bél aranyborításával készült. Valódi fémszálból csak a középkor végén készítettek aranyfonalat. Ennek is sok fajtája volt, amelyeket összefogva akár zsinórt is készíthettek belőle, s egymás mellé fektetve rögzítették a szövetre.⁷⁸

A pamutszövetet más néven bisszusnak nevezték. Már az Ószövetség ír róla, Áron ruháit bisszusból és lenből kell készíteni. A keresztény papi vállkendő és az alba is finom gyolcsból készült. A középkorban sokkal szélesebb körben használták a liturgikus öltözékekhez. A 14-15. században találkozunk vászon miseruhával is.⁷⁹ Ezeket azonban egyre gazdagabb hímzés borította.

A hímzés a legrégebb díszítőtechnikák egyike. A hímzések szépségét az öltések technikája adja, ezek rajzos, mozaik vagy festői hatásúak. A miseruhákon vonalhatású öltéseket (fűző-, lánc-, száröltés) kevésbé használtak, ezek inkább a kiegészítő rajzolatban jelentek meg. A felületkitöltő öltések közül a laposöltés és a hasított öltés⁸⁰ volt a leggyakoribb. A túfestés a gótika időszakában terjedt el, festményszerűen árnyalva a témát. A 14. századtól előfordul, hogy a hímzéseket vászon alapra külön elkészítik és ezt az anyagot erősítik aztán a miseruhára. Ez máig használatos.

A 15-16. században már elterjedt a liturgikus anyagok között a bársony, amely egy különleges technikával készített, száltakarós szövet, mintázott verziója a bársonybrokát. Gazdag, figurális hímzést alkalmaznak a növénymintás alapon, ezek a relief-hímzések szinte szoborszerűen emelkednek ki az alapból. Az alakokat és az architektúrát viasz-, fa- vagy szövetalátétekkel domborúan megmintázzák és ezt borítják hímzéssel.

Vannak szélsőséges példák is az anyaghasználatra, amelyet a szakirodalom 'elfajulásnak' nevez: a 18. századi bőrkazulák, melyek használatát később Róma meg is tiltja.⁸¹

A liturgikus ruházat elemeinek anyagát, díszítését és színét a liturgikus időszaknak megfelelően összehangolták. Mérvadó a miseruha, amelyhez igazítják a stóla (régén a

⁷⁸ Frizé, ondé, caneillet, brillantin, bouillon Ld. Régiségek 307.

⁷⁹ vö. BRAUN, G., I paramenti sacri. Loro uso, storia et simbolismo, Torino 1914. 16. Középkori pamut és len miseruhákat őriznek pl. Halberstadt székesegyházában, Castel S. Elia-ban a római vidéken. Van néhány középkori pamutmitra, pl. a Ferentino-székesegyházban.

⁸⁰ Ld. Régiségek 308. A laposöltés párhuzamosan egymás mellé fektetett öltések sora, a hasított öltés, más néven 'opus anglicanum' egy fektetett, letűzött öltés. A középkorban különösen népszerű, az aranyhímzések mind így készültek. A német középkori hímzések típusa az 'opus teutonicum', fehér len alapon fehér lenfonallal készült.

⁸¹ Vö. STÖHR 790.

manipulus is), a dalmatika, a palást kivitelezését. A díszítések eleinte egyszerűek voltak, a divat hatására azonban az idők során egyre burjánzóbbak lettek, sokféle anyagot használtak: igaz- és üvegyöngyök, zsinórok, paszományok, csipkék.

Díszítések, motívumok

„A szent ruhák szépségét és nemességét nem a díszítések sokasága biztosítja, hanem a felhasznált anyag és annak szabása. A díszítések olyan képeket, motívumokat, szimbólumokat szemléltessenek, melyek a szent használatra utalnak. Mellőzni kell a szent célhoz kevésbé illő díszítéseket.”⁸²

A liturgikus ruhák díszítésével kapcsolatban egyaránt fontos a mondanivaló, a díszítések, motívumok témája és azok kivitelezése, nemessége. A dísz a ruházat szent jellegével van összhangban, a motívum nem lehet profán vagy méltatlan. A nemes egyszerűség elve, az arányos tagolás, elhelyezés a legegyszerűbb motívumot is esztétikussá teszi. A túlzásokat érdemes kerülni mind a díszítés mennyiségében, mind a felhasznált anyagokban. A díszítés nem terelheti magára a figyelmet, azt kell szolgálnia, ami a liturgiában történik. Az elsődleges szempont, hogy ebben a ruhában a legszentebb áldozatot mutatják be, ezért szükséges, hogy a díszített ruha kényelmes, viselhető legyen (pl. egy nehéz, merev hímzésű ruhában nem lehet mozogni). A díszítés rajzolatának és színezésének nemcsak közelről, hanem a liturgikus tér távolabbi pontjairól is értelmezhetőnek kell lennie. Ennek érdekében készítőjének helyesen kell alkalmazni a színharmóniakat és kontrasztokat, helyesen kell megválasztani az anyagokat és a technikát.

Díszítőértékkel bírhatnak maguk az anyagok (színük, minőségük, fényük, mintázatuk, technikájuk, amely az alapanyagokból és a készítésből adódik), de ezekkel az anyagalkotó eljárásokkal külön fejezetben foglalkoztunk. Most azokat az elemeket tekintjük át, amelyek szorosabban díszként funkcionálnak, a díszítés ugyanis a már meglévő anyagra kerül változatos módokon. A liturgikus öltözeteket illetően ismerünk színes, arany-, és gyöngyhímzéseket, applikációkat, ráfestéseket, zsinórozást, paszományokat, rojtokat, bojtokat és csipkeszegélyeket. Lényeges ezeknek a díszítéseknek az ornamentikája, tematikája, szimbolikája.

Történetileg a kereszténység kezdetén a díszítés helyett a nemes egyszerűség uralkodott, a nagy, hatalmas, méltóságteljes és fenséges, hosszú ruházatnak, amely teljesen befedte a testet, nem volt szüksége sok díszítésre, hogy benyomást keltsen. A liturgikus ruhákat csak az első évezred végétől kezdték díszíteni bőségesen. A papi öltözeteknek először a széleit, alsó szegélyét hímezték, a román korban többnyire az egész felületet, majd később az elő- és hátlapot tagoló egyenes sávot, vagy keresztformát. A reneszánszig a hímzés motívumai egységesek a paramentumokkal, vallásos tárgyú figurális ábrázolásaikkal. A 16. századtól kezdve egyre jobban uralkodik a virágdíszes hímzés. A reneszánsz palmattától a rokokó naturalizmusig a díszítés betérítette az egész kazula felületét, hogy aztán a 19. századtól az egyszerűsödés útját járja ismét. A díszítés nagyszerűsége az istentisztelet fényét szolgálja. A korstílusok világnézete, szellemisége szerint

⁸² RMÁR 344.

változik az előadásmódja, a háttére, de témája marad: keresztény szimbólumok. Bár a hit hallásból ered és a liturgia középpontjában az Ige áll, az embernek igénye van láthatatlan láthatóvá tételére, a hittartalom ábrázolására. A miseruhák felülete pedig alkalmas arra, hogy jelek, képek hordozója legyen.⁸³ A jelkép az ember szakralitásához vezető út, anyagi és szellemi kettősségünk egyensúlya. Benne van múlt és a jövő, nem zárul le, mindig nyitott az ember új felismerései felé. Értelmezésükhöz azonban szükséges a társadalmi konvenció, ami összekapcsolja a jelet a jelentéssel, ami ma nagyon kérdéses.

A vallási szertartások, gesztusok, szavak, tárgyak mind hordozói a jelképeknek, de mára pusztán csak gesztusok, szavak, tárgyak maradtak. [...] Művészi kiképzésüket illetően igen, de jelentésüket illetően szinte senkit nem szólítanak meg a tárgyak, amelyek pedig jelentést hordozó jelképek: az örökmécses, a szentély, az oltár, a tabernákulum stb. És ha tudják is, kit hordoz az Oltáriszentség, nem tudják, mit jelent a Megváltás.⁸⁴

Ha a dolgok nem válnak jelképekké, üres tárgyak maradnak pusztán. Az egyháznak alapvető küldetése van abban, hogy őrzi a jeleket és a konszenzust, hogy a hit ne pusztán érzelmi megközelítés maradjon, hanem az intellektus területére átlépjen. Hit és ész kapcsolata egyedülálló a keresztény teológiában.

A liturgikus öltözetekre gondolhatunk egyszerűen, mint szép ruhákra. A liturgikus térben lévő tárgyak azonban nem jelentés nélkül valók, és díszítésük nem öncélú. Kettős funkciója is volt annak, hogy díszíteni kezdték, főleg a felsőruhákat, vagy az alsóruhák látható részeit. Először is a liturgia főnségének szolgálata, amely a Legszentebb számára a legszebbet akarja adni és a szolgálattelvőt elkülöníteni. Másrészt a kazula/palást felületén lévő képek szolgálhattak az írástudatlan ember útmutatójául is a (latin nyelvű és háttal miséző) szertartások során.⁸⁵

A dolgozat terjedelme nem engedi meg, hogy ezt a témát részletesen kifejtjük, így a liturgikus öltözetek néhány motívumának bemutatására törekszünk, megemlítve biblikus és keresztény jelentésüket. A paramentumok díszítőmotívumainak témája legfőképpen Jézus életéhez kapcsolódó események a Megtestesülés és a Megváltás művében, valamint Szűz Mária és a szentek ábrázolásai. Ezek megjelenhetnek az alapanyag mintázatában és rátétek formájában. A kereszt a legkorábbi keresztény időktől lefoglalt jele az Egyháznak, mint Krisztus keresztje. Jelképe az (új) élet fájának (Ter 2,9 és Jel 22,2), az áldozatnak (Ter 22,9k és Róm 6,6), a megmentésnek, kiengesztelésnek (Ez 9,4kk és Kol 2,14). A kereszt győzelmi jel, az üdvösség jele (Jn 12,32 és Gal 6,14).⁸⁶ A IO. századra főként a szenvedés jelévé vált. Szinte minden paramentumon megjelenik, vagy szimbolikusan, vagy a hozzá kapcsolódó események ábrázolásával (Keresztrefesztés). Ezek a jelenetek először a kazula hátközépen függőlegesen lefutó sávban helyezkedtek el, a II. századtól. Az anyagok készítésénél nem említettük, hogy a szövés, hímzés, minden kézi munka egyfajta szent elmélkedés, szemlélődés lehetősége,

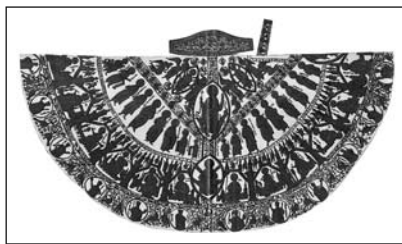
⁸³ Az anyagok készítésénél nem említettük, hogy a szövés, hímzés, minden kézi munka egyfajta szent elmélkedés, szemlélődés lehetősége, nem véletlen, hogy sokszor női szerzetesrendek művelik.

⁸⁴ DÁVID K., A teremtet világ misztériuma. Bibliai jelképek kézikönyve, SZIT, Budapest 2002. 11.

⁸⁵ Ezenkívül a hímzésnek és díszítésnek általános funkciója a szövet megerősítése az igénybe vett területeken! Ott díszítenek először, ahol a legjobban használódik, pl. nyakkör, kezélő.

⁸⁶ Vö. DÁVID K., A teremtet világ misztériuma. Bibliai jelképek kézikönyve, SZIT, Budapest 2002. 129.

nem véletlen, hogy sokszor női szerzetesrendek művelik, villákereszt formában. Ilyen villákeresztes kazulából alakították át a magyar Koronázási palástot, amely eredetileg István király és Gizella királyné templomi adománya. Anyaga bíborszínű és zöld rozettákkal díszített bizánci selyemszövet finom arany- és selyemhímzéssel. A villákereszt szára medalionokba foglalt angyalok sorából áll.⁸⁷

22 kép.

Koronázási palást mintaszerkesztése

A 15. század végén a szegélypaszományok is divatba jönnek. A 15. század körül a miseruha alakja és díszítése nagy változásokon megy keresztül. Az oldalakat kivágják, így a harangalakú forma redői eltűnnek és a merevebb felületen dúsabb díszítés válik lehetővé. Ekkor a villákereszt helyébe a rendes kereszt lép, a mintákat pedig gyöngyhímzéssel is kiemelték.

Mária életéből az Angyali üdvözlés, Szűz Mária a kis Jézussal, a Piéta és a Mennybevétel, Megkoronázás a legfontosabb téma. Egyik típusa a 'Maria regina' – Mária, ölében a gyermekkel trónon ül, fején ékes korona. Másik az 'Istenszülő' – a gyermekkel, vértanúkkal, szentekkel körülvéve adományokat fogad. A 'Győzelmes Istenanya' – két főangyallal vagy szenttel. Krisztus mellett Mária Keresztelő Szent Jánossal – közbenjáró.⁸⁸ A szentek attribútumaikkal való ábrázolása kezdetektől jellemző, mindig kapcsolódik az adott egyház helyi névadójához, szentjéhez. Annak életét, tanúságtételét, közbenjárását fejezi ki.

23. kép.

Miseruha a 16. századból, Mária életével

Hangsúlyos középdíszként, önálló motívumként láthatók a Krisztus- és Mária-monogram változatok. A krisztogram Jézus görög nevének kezdőbetűit (I, X) vagy betűit (X, P) kapcsolja össze. A IHS rövidítés is gyakori, az eredeti görög betűk helyett latin olvasatot kapott (Jesus Hominum Salvator), de értelmezik In Hoc Signo jelentéssel is, ami Konstantin (és a kereszténység) győzelmére utal. Ez a jel egyben a Jézus Szent Nevének tisztelete után elterjedt ábrázolás is (14. század).⁸⁹ A Mária-monogram a név betűiből kialakított formákra utal.⁹⁰

⁸⁷ Közepén mandorlában a győzelmes Krisztus, mellette kisebb mandorlákban Mária és János apostol. Koncentrikus körökben elrendezve evangélisták, angyalok, próféták, apostolok, vértanúk és hitvallók sorakoznak, az alsó mandorlában az áldást osztó Krisztus, mellette István király és Gizella királyné. <https://mnm.hu/hu/gyujtemenyek/historical-repository/textilgyujtemeny> 2020.04.10.

⁸⁸ Vö. VANYÓ L., *Az ókeresztény művészet szimbólumai*, SZIT, Budapest 1988. 98.

⁸⁹ Vö. SEIBERT, J. (szerk.), *A keresztény művészet lexikona*, Corvina, Budapest 1986.

⁹⁰ Magát a MÁRIA szót tekintik monogramnak. A betűk feloldásai Mária üdvörtörténi hivatására utalnak: Mediatrix, Auxiliatrix, Reparatrix, Illuminatrix, Adiatrix. Másik feloldás szerint szoltárok kezdőszavait jelentik: Magnificat, Ad Dominum (119. zolt.), Retribue (118. zolt.), In convertendo (125. zolt.), Ad te Domine levavi (24. zolt.). <http://lexikon.katolikus.hu/M/M%C3%A1ria-monogram.html> 2020.04.10.

A keretező, összekötő ornamentika gyakran virág- vagy növénydész. A Bibliában a teremtéskor a növények világa volt az első differenciálódás a szétválasztás után. (Ter 1,11k) A növények színe, illata, formája Istent dicséri. A növény a kertre utal, ez az Édenkertre és gyümölcsöt érlelhet, ami pedig a bűnbeesésre. A növényt gondozni, művelni kell, átvitt értelemben művelni kell a lelket, a hitet. A hívó ember Isten szántóföldje (1Kor 3,6-9). A feltámadás jelképe a megújuló természet, a múlandóságát a hervadás. A növények, virágok, külön-külön is hordozzák jelentésüket. Mária jelképe a rózsza (rosa mystica), a szüzességé a liliom.⁹¹

24. kép.
Krisztus-monogramos
miseruha, Miskolc-Vasgyár

25. kép.
Virágornamentika
18. század

26. kép.
Palást-pajzs

27. kép.
Alba paratae, Sz. Bernulf
albája, 12. század
Rijksmuseum, Utrecht

A kazulák mellett legdíszesebb kialakítást a palást kapta, díszíthetik akár az egész felületét, akár az eleje szegélyét, de a hátlap pajzsát is. Kazettás szerkezetben, festői hatású képsorokkal is ábrázolják a szent témákat.

Az albae paratae a hímzett albák régi neve. A 18. századig változatos arany és színes selyemhímzéssel díszítik a nyaknál, az ujjakon, valamint az alján elől és hátul egy-egy hímzésűcsíkkal (parura). A barokk és rokokókor férfidivatját követve gyakran hosszabb rövidebb csipkeszegéllyel díszítik, főleg alul és az ujjak végén. A csipkével történő díszítés az utóbbi évtizedekben jelentősen visszaszorult.

A liturgikus paramentumok családját (kazula, palást, alba, stóla, oltárdíszek) legünnepélyesebb kivitelezésükben azonos anyagból, azonos díszítőelemekkel, azonos technikával készítették és a liturgikus színeknek megfelelő változatokban.

Az ősegyház kezdeti, szimbolikus ábrázolása az idők során a korstílus szerint alakult, nem is minden esetben a hittartalomra fókuszált, vannak példák, amelyek inkább öncélú vagy esetleges díszítésnek tűnnek. Nagy vonalakban összefoglalható a díszítés története azzal, hogy a kezdeti egyszerű méltóságot felváltja egy kibontakozó ékesség, amely aztán hanyatló ágában kiüresedett díszítménnyé válhatott. Ennek végpontján azonban újra a nemes egyszerűség irányába fordult.

⁹¹ Vö. DÁVID K., A teremtett világ misztériuma. Bibliai jelképek kézikönyve, SZIT, Budapest 2002. 170. 254.

KERESZTESNÉ VÁRHELYI ILONA

Keresztény szimbólumok

A szimbólumok minden vallásban fontos szerepet játszanak, mivel az elvont fogalmak értelmezésének állandó megújulását, érzelmi telítettségét és személyességét biztosítják. Előljáróban lehetne esztétikai vagy stilisztikai úton közelíteni a szimbólum fogalmához, azonban az elméleti fejtegetés helyett csupán néhány támponttal szeretném bevezetni a keresztény szimbólumokról szóló sorozatomat.

A Biblia és a keresztény liturgia tele van szimbólumokkal. Ezek lehetnek nyelvi kifejezésformák, de lehetnek vizuális jellegűek, sőt a metakommunikációs eszközök is. Gyakran a képszerű stilisztikai eszközök, pl. a hasonlatok, metaforák válnak szimbólumokká, de szimbolikus jelentésűek lehetnek a színek, a számok, a nevek is.

Az elvont fogalmakat, magát Istent, ill. a Szentháromság személyeit, sőt, a legismertebb szenteket is, sokszor természeti jelenségek, nem egyszer kedves állatok, madarak szimbolizálják. A szimbólumok legtöbbször valamely domináns tulajdonság érzékeltetését szolgálják, olykor az ellentétek szembeállításával emelik ki jelentésüket. (pl. bárány — farkas) A nyelvi eredetű szimbólumokat a vizuális ábrázolás rögzíti és felerősíti, olyannyira, hogy a szimbolikus ábrázolások ikonográfiai jellegzetességekké szilárdulhatnak.

A keresztény szimbólumok egyik része szentírási eredetű (pl. galamb – Szentlélek), de olyanok is vannak, amelyek a -- keleti és nyugati, pogány és keresztény -- kultúrák kölcsönhatását, a kereszténység inkulturációját mutatják (pl. pelikán, főnix).

Az itt bemutatott néhány szimbólum egy sorozat része, amelynek egyes darabjai Debrecen-Nyíregyházi Egyházmegye Öröm-Hír lapjának utóbbi számaiban (2020-2021) jelentek meg. (A sorozat ott még folytatódik.) Köszönet illeti a képes magazin szerkesztőjét, Kovács Ágneszt a másodközlés engedélyezéséért. A jelen írás azonban nem szó szerinti másodközlés, mivel az eredeti cikkekben található lokális vonatkozások többségétől itt eltekintünk. Másfelől, a különálló cikkek összefűzése helyenként szükségessé tette az átfogalmazást. A szimbólumokról szóló írások eredeti megjelenése az ünnepkörökhöz igazodott, ezek sorrendjét megtartottam.

Keresztesné Várhelyi Ilona

I.

ISTEN FIA, A BÁRÁNY

„Amikor elérkezett az idők teljessége, Isten elküldte Fiát, hogy megváltson minket.” (Gal 4,4) Jézus teljesítette küldetését, és apostolait azzal bízta meg, hogy ennek örömhírét elterjesszék a világban: „Amint engem küldött az Atya, úgy küldelek én is titeket.” (Jn 20,21)

A hasonlóság nem a küldés céljában mutatkozik meg, hanem csak a módjában! Az Atya Jézusra a megváltás művét bízta, ezért küldte emberként a világunkba. Jézus is küldetést ad tanítványainak: nekik (nekünk) azonban „csak” tanúságot kell tenniük a megváltásról és a Megváltóról a világ tér- és időbeli végéig. (Mt 28,19, Mk 16,15) A hetvenkét tanítványnak ezt mondta: „*Úgy küldelek titeket, mint a bárányokat a farkasok közé.*” (Jn 10,16)

Már az „útkészítő” előhírnök -- Keresztelő Szent János -- is így mutatja be a Jordán partjára érkező Jézust: „*Nézzétek, az Isten Báránya!*” (Jn 1,29) Igen, az Isten Báránya is „farkasok” közé érkezett. Alattomosan szaglászta utána, ravasz csapdákat állítottak neki, farkába rendeződtek ellene. Ugyanott -- a Getszemáni kertben -- csaptak le rá, ahol a templomi áldozatra szánt állatokat tartották leölésükig. Megkötözték, mint azokat. „*Viszik, mint a bárányt leölésre. Nyírói (vádlói) előtt elnémul és meg nem nyitja száját.*” (Iz 53,7 vö. Mt 26,63; Jn 19,9) Vagy mint a zsidók engesztelő ünnepén a bűnbakot, amit Izrael bűneiért feláldoznak, ill. akit a rákott bűnökkel a pusztába (a városon kívülre) űznek. (Vö. Lev 16,5-32) (A Golgota Jézus korában még a város falain kívül volt.)

Amikor a „farkasok” széttépni készültek az Újszövetség Bárányát, éppen a zsidó húsvét közeledett. Jeruzsálem népe Mózes törvénye szerint készült az ünnepre. Csodálatos egyiptomi szabadulásukat egy hibátlan, fiatal hím bárány rituális feláldozásával és elfogyasztásával ünnepelték. Hagyományaik szerint ennek a csontja töretlen (Kiv 12,46) áldozati báránynak a vére különbözteti meg és védi meg őket a haláltól. (Kiv 12,5; 19,6; Jn 19,33-36)

A mi hibátlan húsvéti Bárányunk éppen akkor hagyja magát feláldozni a Golgotán, amikor a jeruzsálemi családok áldozati bárányait leölik. Vele egy teljesen új vérszerződés lép életbe: új választott nép, szent nemzet, királyi papság születik, (vö. 1Pt 2,9) amely *fehérre moshatja ruháját a Bárány vérében* (vö. Jel 7,14), meghívást kap a *Bárány menyegzőjére és trónusához.* (Jel 5,6-10) Nekünk minden szentmisében lehetőségünk van elfogadni a meghívást a menyegzőre. Vár minket az Isten Báránya, akitől bűnbocsátást és lelki békét kérhetünk: „*Agnus Dei, qui tollis peccata mundi: miserere nobis, (...) dona nobis pacem!*” Ezért mondhatja máig érvényes módon Szent Péter apostol: „*Hisz tudjátok, hogy nem veszendő ezüstön vagy aranyon szabadultatok ki az atyáitoktól rátok hagyományozott értéktelen életmódból, hanem Krisztusnak, a hibátlan és egészen tiszta báránynak a drága vére árán.*” (1Pt 18-19) Minket tehát Krisztus vére különböztet meg, megvéd a lelki haláltól. A mi húsvéti Bárányunk nem egy emlékidéző pászkavacsora, hanem örök életet adó táplálék. Ezért is szemlélhetjük sok tabernákulumon a bárány jelképes alakját. Az egyik legszebb a csíksomlyói kegytemplom főoltárának tabernákulum, amely fölött egy díszes kupolán trónol a Bárány.

A Nemzetközi Eucharisztikus Kongresszus évében különösen aktuális arra gondolnunk, hogy szentségimádás formájában is a Bárány trónusához járulhatunk. Szemlélődő imádságunkban a régi litániák allegorikus invokációi 21. századi tartalommal telítődnek.

A bárány alakja megjelenik a feltámadás jelképeként is. A győzelmi zászló a bárány „vállán” Jézus Krisztusnak a halál fölötti diadalát, vagyis a megváltást jelenti.

A Magyarországi Református Egyház címerében gazdag tartalommal látjuk az Ó- és Újszövetség könyvein álló „zászlós bárány” szimbólumát. Akik nem ismerik a szimbólum eredetét, a címer alapján református szimbólumnak tekintik. Az ősi szimbólum a református címerben felidézheti annak a gótikus zárókőnek azonos motívumát is, amely a debreceni Nagytemplom helyén álló, középkori katolikus templomból maradt fenn, és a város régi-új címerében is szerepel. A „Kálvinista Róma” címere és a református címer egy töről fakad. Így szemlélve további jelentéssel bővíülhet számunkra ez az ókeresztény szimbólum: az említett művelődéstörténeti emlék a keresztények egységére hív: Isten Báránya, a feltámadt Krisztus maga köré gyűjti a megosztottságban is szent Egyházat.

II. SZENTLÉLEK: GALAMB

Pütkösi „főszereplője” a harmadik isteni személy, a Szentlélek. A Szentháromság ábrázolásain, sőt, önállóan is, a Szentleket legtöbbször galamb jeleníti meg. Vizuális keresztény kultúránk antropomorf módon az Atyát és a Fiút idősebb, ill. fiatalabb férfiként ábrázolta. A Lélekistent azonban, aki az Atya és a Fiú bensőséges szeretete, annyira elvont szellemi valóság, hogy végképp nem lehet emberi (esetleg női?) alakban ábrázolni, hanem kiterjesztett szárnyú galambként láthatjuk képeinken, szobrainkon, templomi díszítményeinken. (A Szentháromság ábrázolásának másik típusa, az evangélikusok által kedvelt háromarcú emberalak egyik arca általában nőies vonásokat mutat.)

A Szentlélek galambként való ábrázolását már annyira megszoktuk, hogy nem is csodálkozunk rajta, pedig az újszövetségi pütkösd történetben nincs is szó galambról. A Szentlélek eljövetelét Lukács szerint szélviharzerű zúgás és lángnyelvek jelezték, majd csodálatos jelenségek (pl. nyelveken szólás és értés) kísérték. *„Amikor elérkezett pütkösd napja, ugyanazon a helyen mindnyájan együtt voltak. Egyszerre olyan zúgás támadt, mintha csak heves szélvész közeledett volna, és egészen betöltötte a házat, ahol ültek. Majd lángnyelvek jelentek meg nekik szétoszolva, és leereszkedett mindegyikükre. Mindnyájukat eltöltötte a Szentlélek, és különböző nyelveken kezdtek beszélni, úgy, ahogy a Lélek szólásra indította őket.(...) Nagy volt a megdöbbenés, mert mindenki a saját nyelvén hallotta, amint beszéltek.”* (ApCsel 2-4.6)

Ismerünk olyan műalkotásokat is, ahol a pütkösi eseményeket a fenti leírás alapján ábrázolták, de a pütkösi eseménytől elvonatkoztatva a Szentleket általában nem a lángnyelv, hanem a galamb -- esetleg angyal -- szimbolizálja. Mi lehet ennek az alapja? A tulajdonságok felől két oldalról közelíthetjük a választ: milyen a Szentlélek, és milyen a galamb. A galambbal könnyebb a dolgunk, hiszen naponta látjuk, ismerjük

(idealizált) tulajdonságait. Ne a túlszaporodott városi (házi) galambokra gondoljunk, hanem azokra a fajokra, amelyek a különböző népi kultúrákban a szeretet, a szerelem, a hűség, a szabadság és a béke metaforájává válhattak!

A bibliai időkben talán a mainál több galambfaj élhetett a Közel-Keleten. A nálunk is ismert balkáni gerle mellett a kisebb méretű, nagyon kedves vadgerle, a még kisebb pálmagerle, a szirti galamb, de előfordult az egészen nagy testű örvös galamb is. Bizonyos fajtákat -- úgy, mint nálunk -- étkezési célra tenyésztették is, a belőle készített ételnek gyógyhatást tulajdonítottak. A postagalamb sem lehetett ismeretlen, ez az üzenetközvetítés gondolatával is gazdagíthatja a szimbólumot.

A galambokat szelídség, egyszerűség, hűség és a gyors, céltudatos repülés jellemzi. Jézus egyszer maga is példának állítja tanítványai elé a galamb egyszerűségét (Mt 10,16). A Szentlélek tulajdonságait is hasonló fogalmakkal jellemezzük, noha az isteni személy és egy madár nem hozható azonos szintre. Ajándékainak ismerete segít a Szentlélek áradásának megértésében, de valódi lényege igazán csak a szellemi-érzelmi megtapasztalás (ihletszerű) élményében tárul fel, amit szavakkal szinte lehetetlen kifejezni.

A Szentlélek galamb-szimbólumának megszilárdulására Jézus megkeresztelkedésének története lehet döntő hatással (Mt 3,16, Mk 1,10, Lk 3,22, Jn 1,32). Az evangéliumok az isteni Lélek megnyilvánulásaként említik a Jézusra leereszkedő galambot, és a szinoptikusok összekapcsolják az ezt kísérő égi szózáttal: „*Ez (te) vagy az én szeretett fiam, akiben (bened) kedvem telik*” (Mt3,17, Mk 1,11, Lk 3,22) Így együtt, a mennyei hang és a galamb képe Jézus isteni természetét mutatja be és igazolja. A János-evangélium az égi szózat nélkül a Keresztelő tanúságtételét idézi: „*Láttam a Lelket, amint galamb alakjában leszállt rá a mennyből, s rajta is maradt*” (Jn 1,32).

A Jordánnál Jézusra leszálló galamb képe gondolati párhuzamba állítható a teremtéskor a vizek fölött lebegő isteni Lélekkel. (Ter 1,2) Jézus nyilvános működésével is egy új teremtés, új kezdet indul. Erősíti ezt a gondolatot a vízözön történetének az a jelenete, amikor Noé bárkájába olajjával tér vissza a galamb, jelezve a vízözön végét, az új élet kezdetének lehetőségét (Ter 8,11). A Szentlélek pünkösd műve valóban egy új kezdet: megújul a „föld színe” és az emberi lélek, megszületik Krisztus egyháza.

A Szentlélek-szimbolikához nincs köze, de zárójelben elmondhatjuk, hogy a galamb az egyetlen madár, amelynek néhány faja a zsidó szertartásokban megfelelt áldozati állatként, tenyésztését és árusítását ez is indokolta. Az ószövetségi törvények pontosan előírták (Lev 13,2.12 köv.), hogy tisztulási ajándékként a szegényeknek egy pár gerlicét vagy két galambfiókat kellett felajánlaniuk. Szent Lukács evangéliuma Jézus templomi bemutatása kapcsán idézi is ezt a szabályt (Lk 2,24). (Később ezért talált Jézus galambárusokat a templomban Mt 21,12, Jn 2,14.16)

Ez a közismert, szelíd madár azért válhatott a Szentlélek szimbólumává, mert lényéhez tapad a szeretet és a szárnyalás képzelete. A szárnyak a szabadságot, az égi légiességet jelentik, ezért néha a művészek angyal-alakban mutatják be a harmadik isteni személyt. Az ember „hiányossága” a „röpképtelenség”. Az ókori mitológia sokféle alakban, mindig a föld, az ember felől igyekezett ezt pótolni. (Spartacus) A keresztény hagyományban teljesen új szemléletet látunk. A repülés és az ezzel együtt járó felülről

látás perspektívája isteni tulajdonság. Ezért látjuk pl. Gábor arkangyalt az isteni üzenetek közvetítőjeként. Isten teremtette az angyalokat, akik rendelkeznek a megbízásának teljesítéséhez szükséges képességekkel (pl. repülés, beszéd). Máriához nem (posta) galamb hozta az üzenetet, hanem Gábel arkangyal.

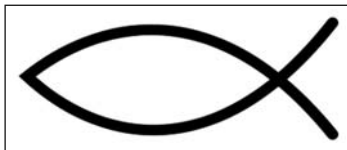
Templomainkban sok formában találkozhatunk a Szentlélek galamb-szimbólumával. Leggyakrabban a szószékek hangvetőjét vagy az ambókat, tehát az igehirdetés helyét díszítik. Máshol a mennyezet vagy az oltár kiemelt részletén, esetleg a gyóntatóhely közelében, vagy már a bejáratnál figyelmeztet a galamb a Szentlélek jelenlétére. A szentmisében és a szentségekben lényegi szerepe van a Szentléleknek. A szimbólum megtalálható minden katolikus templomban, de a díszítményektől tartózkodó protestáns templomokban is.

Vatikánban a Szent Péter bazilika szentélyének aranyló Szentlélek-ablaka a kis mérete ellenére csodálatos fényhatást ad a monumentális templomtérnek azáltal, hogy a galamb szárnyain át az oltárra és a jelenlévőkre sugárzik a napfény. Ez tökéletesen illusztrálja a Szentlélek működését: színt, életet, gondolatot sugall.

A csíksomlyói pünkösdhajnali napkelte hasonló élményt ad: a csángók évszázadok óta a Salvator-kápolna dombjáról a szemközti hegyek mögül felkelő napban látják meg a Szentlélek galambját. A népi vallásosság a fényjelenség és a szimbólum tartalmának együttes élményében a legfontosabbat tapasztalják: a Szentlélek úgy újítja meg a világot („a föld színét”), az egyházat és az emberi lelket, ahogy a sötét tájat kiszínezi a felragyogó Nap.

III. JÉZUS KRISZTUS MONOGRAMJA: 'HAL'

Az egyszerű vonalvezetésű hal ábra az őskeresztények titkos jele volt. A kereszt mellett ma is használatos, sőt, divatos ez a szimbólum, újabban gyakran tűnik fel személyautókon is. Jelentésének több rétegét ismerjük.

A „Ieszousz Khrisztosz Theou Hüiosz Szótér”, azaz „Jézus Krisztus Isten Fia Megváltó” görög mondat Notariqonja.

Az első keresztényüldözések idején a hal jelével értesítették és bátorították egymást Krisztus követői.

Jézus Krisztus

A hal ógörög neve ιχθυς, (kiejtés szerint:) 'ikhtüsz', valójában titkos betűszó. Az egyik első hitvallás szavainak kezdőbetűiből áll össze: Ιησους Ieszousz (Jézus) Χριστος Khrisztosz (Krisztus), Θεον Theou Υιος Üosz (Isten Fia) Σωτηρ Szótér (Megváltó). A hitvallás tehát így hangzik: Jézus Krisztus Isten Fia Megváltó.

2. Megkeresztelt ember

A hal a négy őselem közül a víz jelképe. A hal és a víz -- mint összetartozó dolgok -- a keresztséget jelképezik az ősegyházban. Jézus halászok közül választotta első tanítványait, és emberek halászává tette őket. Az ember tehát az emberhalászat és a keresztség által lesz keresztény. A csodálatos halfogásról szóló evangéliumi részek is hozzájárulnak a szimbólum jelentésének értelmezéséhez. (pl. Jn 21,4-8)

Csodálatos táplálék (másodlagos eucharisztikus jelkép)

Az evangéliumokban olvasható csodálatos kenyérszaporítás történetekben (Mt 14,13-21 és 15,32-35, ill. Mk 6,31-44 és 8,1-10, valamint Lk 9,10-17 és Jn 6,1-15) Jézus a kenyér mellett a halat is megszaporította. Feltámadása után Tibériás tavánál is hallal és kenyérral vendégelte meg tanítványait. (Jn 21,9-13) Lk evangéliumának végén is arról olvashatunk, hogy feltámadása után testi életének bizonyítékául a tanítványai szeme láttára sült halat evett. (Lk 24,41-42)

A hal ikonográfiai jelleggel jelenik meg az ószövetségi Tóbiás ábrázolásain, valamint néhány, nálunk kevésbé ismert szent oltárképein. (Pl. Szent Zénónak, a 4. századi veronai püspöknek két hal az attribútuma, és az augsburgi Szent Ulrikot is hallal szokták ábrázolni, mivel az életükről szóló legendákban a hal is fontos szerepet játszik.) Más, ismertebb szentek esetében is találkozunk hallal kapcsolatos legendákkal: pl. a myrai Szent Miklós püspök csodái között, vagy padovai Szent Antal esetében, aki a halaknak (is) prédikált.

Legendszerű elemeket tartalmaz az az evangéliumi részlet is, amit Mt 17,27-ben olvashatunk a Kafarnaumban templomadóként fizetett pénzről, amit Jézus parancsára Péter az első kifogott hal szájában talált. Ennek a jelenetnek leghíresebb ábrázolása a firenzei Santa Maria del Carmine templom Brancacci-kápolnijában látható. A freskót Masaccio alkotta 1424-1428 között.

IV.

PELIKÁN: AZ ÖNMAGÁT TÁPLÁLÉKUL ADÓ KRISZTUS JELKÉPE

A Nemzetközi Eucharisztikus Kongresszus „adventjében” egy méltatlanul kiszoruló, igen gazdag tartalmú szimbólumra szeretném a figyelmet irányítani.

Régi katolikus templomainkban, főként az oltár díszítményei között gyakran találkozhatunk a fiókáit önmagából tápláló pelikán ábrázolásával. Különösen a koraközépkor kedvelte ezt a példabeszéd-tömörségű szimbólumot, az önmagát feláldozó, táplálékul adó Krisztus szemléletes megjelenítésére.

Istenről az ember gyakran csak hasonlatokkal, metaforákkal, allegóriákkal, analógiákkal tud beszélni. A nyelv képpalkotó képessége a természeti jelenségeket absztrahálja szimbólumokká. Az absztrakció szintjén a természeti jelenség összekapcsolódhat vallási fogalmakkal, képzetekkel, amelyek szintén gondolati absztrakciók. A pelikán szimbólumban is erről van szó.

A magyar nyelv két nevét ismeri ennek a sajátos külsejű, hatalmas méretű vízi szárnyasnak: a görög eredetű *pelikán* mellett a török eredetű *gödény* nevet is használjuk,

ám ez utóbbi nem fordul elő a szakrális szimbólum nevéként. Ez a tény is a szimbólum ókeresztény (görög-római) gyökereire utal. (A zsidó kultúrában a gödény tisztátalan madárnak számított, tehát a keresztény szimbólum nem bibliai eredetű, sőt ellentmond annak. (Vö. Lev 11,18 és a MTörv 14,17.)

A pelikán madár különlegességét az adja, hogy a hatalmas csőr alsó részén egy igen nagy torokzacskó található, amely vízből való táplálékszerzését segíti, mint valami merítőháló. A pelikán – sok más fajhoz hasonlóan – begyéből táplálja fiókáit. Ez a táplálási mód már önmagában is alkalmas lenne arra, hogy az ilyen madarak Krisztus-jelképpé váljanak. Az ősi keresztény szimbólum azonban nemcsak a táplálást, hanem Krisztus teljes önfeláldozását, véres áldozatát közvetíti. Az ábrázolásokon a fiókák száma is szimbolikus (három vagy hét).

Aquinói Szent Tamás (1225-1274) is Jézus Krisztus véráldozatára utal az Oltáriszentségről szóló latin nyelvű költeményének egyik versszakában. Az eucharisztikus óda szövegét (Babits Mihály fordításában) katolikus népéneként is ismerjük: (H 314, ÉE157)

*„Kegyes pelikánom, Uram, Jézusom!
Szennyes vagyok, szennyem véreddel mosom.
Elég volna egy csepp, hogyha hullna rá:
Világ minden bűnét meggyógyítaná.”*

A keresztény művészet természeti szimbolikája mindig felhasználja az adott természeti jelenség reális tulajdonságait, amelyeket az esetleges bibliai előfordulás megerősíthet. A pelikán szimbólumnak azonban más forrása van.

A középkor legerterjedtebb vallásos természetismereti irata volt a *Physiologus* c. gyűjtemény, amely a késő-antik idők szellemi terméke. Ebben a kb. Kr.u. 200 körül született műben találkozhatunk a pelikánnak az ókori görög „tudományos” leírásával, párhuzamba állítva a keresztény értelmezéssel: a pelikán felhasítja testét, életét adja övéért. A *Physiologus* leírása egy legendás történetbe foglalja a pelikán viselkedését. Eszerint az éhes fiókák a szüleik csőrébe vágznak, mire a felnőtt madarak hirtelen fájdalmukban visszaütnek, ettől a fiókák elpusztulnak. A madár-szülők megbánják tettüket, három napig siratják kicsinyeiket. A harmadik napon az anyamadar odamegy hozzájuk, csőrével felhasítja testét, és kiomló véretől a halott fiókák erőre kapnak, feltámadnak. A kereszténység ezt a sokrétegű, szimbolikus történetet a keresztre feszített Krisztusra vonatkoztatja, így a pelikán-szimbólum a kereszt ábrázolását is helyettesítheti.

Ezt az ősi katolikus Krisztus-jelképet a hitújítás során a protestáns felekezetek is megőrizték és máig használják, olyannyira, hogy manapság – eredetét nem ismerve -- sokan protestáns szimbólumnak tekintik. Templomaikban leginkább a szószékek díszítményeként használják, és ezzel az Igéjével népét tápláló Isten-jelentést hangsúlyozzák. A katolikus templomokban inkább az oltáron, a tabernákulum közelében láthatjuk, így ott az Eucharisztia értelmezését gazdagítja ez a szimbólum.

A sok régi katolikus templom közül, ahol ez a jelkép látható, most a világörökség részét képező gelencei templomot ajánlom. Bízunk benne, hogy az Eucharisztikus Kongresszus hatására, korunk katolikus egyházművészete újra felfedezi, és gyakrabban alkalmazza ezt a gazdag tartalmú szimbólumot.

V.

FŐNIX, A FELTÁMADT KRISZTUS JELKÉPE

A korábban bemutatott szimbólumok (bárány, galamb, hal, pelikán) arról tanúskodnak, hogy a keresztény művészet felhasználja a természeti jelenségek ember által megismerhető, reális tulajdonságait a láthatatlan, transzcendens valóság érzékeltetésére. Ugyanezt a módszert használta Jézus is a példabeszédeiben, hiszen szavainak, történeteinek felismerhető szimbolikája van. Maga a parabola (példabeszéd) nyelvi szimbólumnak, szimbolikus beszédmódnak tekinthető.

A kereszténység már az első századtól – az apostolok missziós tevékenysége révén – fokozatosan kilép a közel-keleti (zsidó) kultúrából és egyre inkább az európai, azaz a görög-római műveltségbe ágyazódik be. Ennek a korai inkulturációnak nyomait őrzik azok a keresztény szimbólumok, amelyek nem a reális természeti jelenségeket, hanem a görög-római mitológia lényeit használják fel a krisztusi tartalmak megjelenítésére. Ilyen ősi szimbólumnak tekinthetjük a Magyarországi Református Egyház és Debrecen címerében szereplő főnixmadarat is. A főnix másik, lényegét kifejező neve: tűzmadár.

A főnix legendája az ókori Egyiptomból a görög Hérodotosz nyomán került az európai kultúrába. A vörös-arany tollú tűzmadár, a főnix mítosza azonban még évezredekkel régebbi, talán az ősi Kínából származik, ahol egy 7400 éves (!) régészeti lelet igazolja, hogy a madarak királyának és a kegyelem jelképének tartották, és hittek földi létezésében. Az óegyiptomi *Halottak könyve* Ré napistennel kapcsolatban említi ezt a csodálatos madarat.

A főnix-mítosznak számos változata van, a motívumok terjedésének minden szakaszát nem is lehet kimutatni. Még az ógörög irodalom is többször dolgozta fel, eltérő elemekkel, amelyek terjedésük során újabb változatokat hoztak létre, s ezek fel-felbukkannak a világirodalomban. (A főnix pl. „feltámad” Shakespeare *Viharjában* éppen úgy, mint korunk népszerű regényében, a *Harry Potter*ben is.) Azért lehet ez a szimbólum ilyen korokat és kultúrákat átívelő, mert az ember örök vágyait testesíti meg, a szárnyalást, a megtisztulást, a feltámadást. Ezeket a „képességeket” az ember csak Istenben találja meg, és Isten ajándékaként kaphatja meg.

A főnix keresztény értelmezésének is megvan a közel kétezres éves írott alapja. Az előző részben bemutatott pelikán szimbólumhoz hasonlóan a főnix mondája is szerepel a Kr. u. kb. 200-ból származó természetismereti és vallási iratban, a *Physiologus*ban. Az ebben leírt monda szerint a főnix egy pompás indiai madár, amely ötszáz évenként Libanonba repül, hogy az ottani cédrusok illatát magába szívja, majd ezáltal megtisztulva folytassa útját Egyiptomba, a Napvárosba (Héliopoliszba), ahol egy áldozati oltárra fészkel. A Nap tűzétől lánggra lobban a fészek és a madárral együtt porrá ég. Másnap

a pap a hamuban egy férget talál, aminek szeme láttára szárnya nő, a harmadik napra pedig visszanyeri eredeti alakját és hazarepül Indiába.

A *Physiologus* ezt a mondát Krisztusra vonatkoztatja: „Azért szeret az Atya, mert odaadom az életemet, hogy majd újra visszavegyem. Nem veszi el tőlem senki, magam adom oda, mert van rá hatalmam, hogy odaadjam, és van rá hatalmam, hogy visszavegyem.” (Jn 10,17-18) Az ókori irat tehát a főnix fogalmához Krisztus önfeláldozását és harmadnapi feltámadását társítja.

A Biblia természetesen nem említi a főnix motívumot sem. Az *Apostolok cselekedeteiben* (27,12) szereplő Főnix egy krétai kikötőváros neve, ahol Szent Pál római útját megszakítva egy telet töltött. A név görögül *főníciait* jelent, amely szó egyben *bíborvöröset* is jelent.

Mivel a főnix nem valódi élőlény, hanem több nép kultúrájának mitológia madara, ezért szimbólumként is különféle ábrázolásban fordul elő. Ismerünk fácánhoz, lúdhoz vagy sashoz hasonló ábrázolást is, de a gólya (Egyiptom) vagy a páva (Kína) alak is előfordul. Ókeresztény szimbólumként dicsfényel (Nap, glória) jelenik meg, ezzel is utalva a *Krisztus*-jelentésre.

A többféle főnix-monda egyes elemei az újabb korokban kivesztek a köztudatból, a szimbólum profanizálódott, mára inkább csak az örök életerőt, a hamvaiból új életre kelést jelenti. Ilyen értelemben válhatott -- a tűzvészek után mindig újjáépülő -- Debrecennek is jelképévé. Az egyházi és világi címerben is a feltámadt Krisztust jelenti, akárcsak a másik címerállatunk, a bárány is.

Ez és a hasonló, sűrített jelentésű szimbólumok elvezetnek minket a keresztény kultúra gazdagságának és egyházunk két évezredes inkulturációjának felismeréséhez és tiszteléséhez.

Gondolatok az étkezésről

Éhség és szomjúság, evés és ivás, az emberiség örök „problémája”. A létfenntartás igen fontos dolog az életben, mondhatni, az élet elengedhetetlen része. Tehát enni és inni KELL. Azt, hogy miként, hol és hogyan, hosszasan lehetne elemezni. Mivel szakács vagyok, ezek a kérdések közvetlenül is érintenek. Enni valaki főztjét, bizalmi

dolog. Főzni valakinek, szintén bizalmi kérdés. Csak az örömmel készített étel adhat örömet az étel fogyasztójának. A főzés nem kényelmes dolog, hanem odaadás, figyelem, precizitás, de a legfontosabb, hogy végeredményben valaki örömét szolgálja. Ez pedig pont elég ok arra, hogy szeressek főzni. Egy gyümölcs vagy zöldség látványa, színe, illata, érintése elgondolkodtat a teremtés tökéletességén, szépségén, mondhatni, az étkezés nagyon is kapcsolatban van a transzcendenssel.

A Biblia teremtéstörténetében Isten gondoskodásaként többször is előkerül az étkezés: „Azután ezt mondta Isten: Nézzétek, nektek adok minden növényt az egész földön, amely magot terem és minden fát, amely magot rejtő gyümölcsöt érlel, hogy táplálékotok legyen.”¹ (Ter 1,29) A Szentírás szavaival igazolhatják a vegetáriánusok étkezésük igazságának mibenlétét. Azonban a húsevők éppúgy idézhetnek a maguk igazolására bibliai szöveget szintén a Teremtés könyvéből: „A föld minden állata, az ég minden madara, a föld minden csúszómászója és a tenger minden hala féljen és rettegjen tőletek: a kezetekbe adom őket. Minden, ami él és mozog, szolgáljon nektek eledelül, mindent nektek adok, mint a zöld növényt.” (Ter 9,2-4) Mindez a bűn következményeként, a vízözön után, a Noéval kötött szövetségben hangzik el.

Így aztán mindenkinek igaza lehet, ezért írja Szerb Zsigmond ki ő? Éljen az élet c. művében: „Ha pedig a vegetárok és karnivorák elássák fanatizmusuk harci bárdját, feltétlenül el kell jutniuk a táplálkozás tudománya legfőbb igazságának megismeréséhez: az egyetlen helyes a vegyes koszt.”² Meg kell azonban jegyeznünk, hogy a reinkarnációt valló hitrendszerekben (hinduizmus, buddhizmus) tilos a húsevés, a föld népességének nagy hányada vallási alapon vegetáriánus.

Visszatérve a Teremtés könyvéhez, az ember történetének legsúlyosabb következménnyel járó eseménye, a bűnbeesés története is az evéssel van kapcsolatban. (Ter 2,15-17, Ter 3,1-6) az étkezés és a kívánság – éhség, kívánság összefüggése

¹ <https://szentiras.hu/KNB/> a szentírási helyeket lásd a Szent István Társulat Bibliájában

² Szerb Zsigmond: Éljen az élet. Paginarum 2002. 29.o.

Egy másik negatív történet, szintén a Teremtés könyvéből, amikor Ézsau eladja elsőszülöttségét öccsének, Jákobnak egy tányér lencsefőzelékért, amit aztán később megbán. (Ter 25,27-34) Ebből a két történetből már láthatjuk, hogy az evés nem mindig áldás, hanem negatív végkifejlet is születhet belőle, ha az embert a „torkossága”, kívánsága vezérli.

A zsidó nép egyik legnagyobb ünnepe, a Pászka megünneplése is egy étkezés köré szerveződik. (Kiv 12,1-11) Az Isten nagyon részletes útmutatást ad Mózesnek és Áronnak, hogyan végezzék ezt az ünnepet. Itt az étkezés már sokkal többet jelent pusztá jóllakásnál, közösségvállalás, a szövetség kifejeződése. „Az első peszahot, amelyet a kivonulás történelmi eseményének részeként éjjel tartottak, évenként megújították és az ígéret földjének reményével gazdagították. Ezen az egységet erősítő ünnepi vacsorán egy töretlen csontú, a templomban leölt és tűzön megsütött fiatal áldozati bárányt kellett teljesen elfogyasztani életük jövőbeni teljes megújulását jelképezve, miközben az Úr Mózes által közölt négy ígéretét idézték fel négy pohár bor szertartásos elfogyasztásával.”³

A bevezető ima után a megszentelés első poharát itták ki, jelezve a vacsora különleges voltát. Ezután sós vízbe mártott keserű saláta leveleket fogyasztottak a szolgaság nehéz idejére és a tengeri átkelésre emlékezve. A kovásztalan kenyér megtörése után elmondták a szabadulás történetét, amelyet zsoltárok éneklésével és a magyarázat második poharának kiürítésével fejeztek be. Kézmosást követően szétosztották a kenyérdarabokat és a bárányhúst. Ennek elfogyasztását egy szertartásos mozzanat előzte meg. „Kharoset”-be – dióból, almából, datolyából és gránátmaléből készített sűrű gyümölcs-szószba – mártott kenyeret és keserű saláta levelet vettek magukhoz és csak ezután került sor a bárányhús elfogyasztására. A végén a családfő áldást mondott, majd kiitták a hálaadás harmadik poharát. Befejezésképpen pedig elénekelték a 136. hálaadó zsoltárt. „(Alleluja!) Áldjátok az Urat, mert jó: irgalma örökké tart. (...) Megmentett ellenségeinktől: irgalma örökké tart. Táplálékot ad minden testnek: irgalma örökké tart. Áldjátok az eget Istenét: irgalma örökké tart.” (Zsolt 136,1. 24-26) Ezután kiürítették az áldás negyedik kelyhét, a búcsúpoharát.

Az ószövetségi Szentírás Második Törvénykönyve meghatározza a tisztátalan ételleket és azt, amit meg szabad enniük a választott nép tagjainak. (MTörv 14,3-21) A tilalmak azokra az állatokra vonatkoztak, amelyeket a pogány népek istenként tiszteltek, vagy az áldozataik bemutatásához használtak, a pogány kultusz része volt. Az Istentől rendelt tisztaság ezért védelmet jelentett a pogányság ellen és Hozzá kapcsolta a kultuszban részt vevőket.

„Ne főzd meg a gödölyét anyja tejében.” (MTörv 14,21b) Erre az étkezési tilalomra vezethető vissza, hogy a zsidó emberek nem esznek húst és tejes ételt egyidőben. A hagyományos kóser konyhában külön edény van a tejes ételek elkészítésének és külön a húsételekének, még magukat az edényeket is külön helyen tárolják. Zsidó szakácskönyvben semmiképpen ne keressük tejfölös csirkepaprikás, vagy vajas borjúszelet elkészítésének receptjét.

³ Kereszty Zoltán: „Nézzétek a mező liliomait...” Budapest 1998. 173.o.

A keresztény számára Krisztus által semmi sem tisztátalan. Az újszövetségi Szentírás tanúsítja ezt nagyon fontos, étkezéssel kapcsolatos események során.

Jézus maga is részt vett több lakomán, ahol tanította az embereket. (Lévi, Zakeus, Lázár, Simon farizeus stb.) Első csodája egy menyegzős lakomán történik, amikor a vizet borrá változtatja. (Jn 2,1-12) A rituális tisztálkodásra szánt víz átváltoztatása többszörös szimbólum, jelzi a tisztító Igét, s majdani áldozatát, amellyel mindent megtisztít. A bor az öröm forrása és a majdani eucharisztikus lakoma eleme.

A kenyérszaporítás csodája Tibériás tavánál, amikor öt kenyérből és két halból több ezer ember jóllakik. A mi szegénységünket bőségre változtatja, betölti éhségünket. (Jn 6,1-15) A szombat napon való kalászszedés is az evés cselekményéből kiinduló történet. (Lk 6,1-5)

A Mi Atyánk imádságában is jelen van a kenyér (Mt 6,11), mint mindent magába foglaló táplálék, amely Krisztus legnagyobb ajándékának a jele. Szüleink, nagyszüleink megcsókolták a földre esett kenyeret tiszteletük jeléül.

Az Újszövetség egyik legmeghatározóbb kultikus cselekménye egy étkezés alkalmával történik, Jézus utolsó vacsorája, ami a pászka megünneplése volt, ahol megalapítja az Eucharisziát és amit azóta is ünnepel a keresztény világ. „A húsvéti bárány elköltési szertartása új tartalmat nyert, amikor az utolsó vacsorán Jézus az Eucharisztia megalapításának eszközévé emelte, és általa az Isten országához tartozás tökéletes közösségét és szövetségét hozta létre”⁴

Elgondolkodtató, hogy az itt felsorolt, étkezéssel kapcsolatos bibliai részek mennyire túlmutatnak magán az étkezésen, általuk a Teremtő gondviselése lesz jelenvaló.

A keresztény kultúrkörben a történelem folyamán mindig volt jelentősége az étkezésnek, az étkezéssel kapcsolatos dolgoknak. A középkori szerzetesrendek nem csak a hit és jámborság terjesztői voltak, hanem jeleskedtek az élelmiszerek előállításának tudományában is. Ismerték a különféle növények, gyógyfüvek természetét, a sörfőzés mesterségét, kiváló likőröket, borokat készítettek. Értettek a sajtok érleléséhez és különféle tartósítási módszereket dolgoztak ki. Mindezek mellett a kolostorok közelében élő szegényeket is ellátták étellel.

A legenda szerint Aquinói Szent Tamás, miközben írta a Summa-t, annyira meghízott, hogy nem fért ki a cellája ajtaján. Talán ekkor hangozhatott el emlékezetes mondata – Isten a sült sonkában is jelen van.

A népi vallásosság és a népi hiedelem több, főleg az ünnepekhez kötődő és étkezéssel kapcsolatos szokása is fennmaradt még a közelmúltban. Karácsonykor szinte az összes ételnek volt népi vallásos jelentése. A bab, borsó, a mák a bőséget biztosította. A fokhagyma az egészséget védte, a dió a rontást hátrította. Némely helyeken Karácsonykor kútba dobtak egy almát, Vízkeresztkor kihúzták és a család közösen fogyasztotta el, hogy egész évben egészségesek legyenek. A karácsonyi lakoma maradékából az állatoknak is adtak, hogy elkerülje őket a betegség. Az asztalon maradt morzsát Vízkeresztig gyűjtögettek, és kivitték a szőlőbe, hogy bő termés legyen.

⁴ Kereszty Zoltán: „Nézzétek a mező liliomait...” Budapest 1998. 170.o.

A húsvéti szertartásokhoz tartozik az ételek megáldása, megszentelése. A megszentelt ételeket és maradékát mágikus tárgyként használták. A húsvéti sonka csontját kiakasztották a gyümölcsfára, hogy sokat teremjen. A húsvéti ételek morzsáit is megőrizték és nyáron a verebek kártevése ellen kereszt alakjában meghintették vele a gabonaföldeket.

A böjt kérdése is az étkezéshez kapcsolódó fogalom. (Lk 5,33-35) A böjt az étkezés szellemi, lelki kategóriába való emelése. Amikor meghatározott időkből önként megvonjuk magunktól a táplálékot, vagy bizonyos ételeket nem fogyasztunk, az valamiféle magasabbrendű lelki dolgok megtapasztalása érdekében történik. Nem csupán „nem evésről van szó”, hanem jóllakás helyett az éhség, a hiány, a tűrés, a kitartás révén egyfajta lelki tisztulásról, a lényegre való figyelésről. Az éhség érzete emlékeztet a Teremtőre, aki gondot visel ránk. Az étel Isten ajándéka. Az attól való tartózkodás a

szeretet cselekedete, amely Isten és ember felé egyaránt megmutatkozik a böjtölésben az imádsággal és az alamizsnával együtt. A böjt ima nélkül, csak egy gyötrelmes koplalás.

Az étkezés és a metafizika kapcsolatának kutatása közben találtam rá Hamvas Béla: A bor filozófiája című művére. Kiválóan, szellemesen és humorosan írja le az evés és ivás transzcendens mivoltát az Istenre való éhséggel összefüggésben.

„Elhatároztam, hogy imakönyvet írok az ateisták számára. Korunk ínségében a szenvedők iránt részvétet éreztem és ezen a módon kívánok rajtuk segíteni. Feladatom nehézségével tisztában vagyok. Tudom, hogy ezt a szót, Isten, ki se szabad ejtenem. Mindenféle más neveken kell róla beszélni, mint amilyen például csók, vagy mámor, vagy főtt sonka. A legfőbb névnek a bort választottam. Ezért lett a könyv címe a bor filozófiája, s ezért írtam fel jeligéül azt, hogy végül is ketten maradnak, Isten és a bor.”⁵

* * *

Ebben a kis gondolatmenetben az étkezés gyakorlati és szellemi mivoltáról, vázlatosan áttekintettük az étkezés bibliai alapjait mind az Ószövetségben, mind az Újszövetségben. Kitértünk a keresztény kultúrkör és a népi vallásosság jellemzőire is. Az étkezés hiányát, a böjtöt a lelki táplálék értelmében, az Istenre való éhséggel hoztuk kapcsolatba. Mindezek megnyugtatók és megerősítenek abban, hogy mindig és mindenben érdemes rácsodálkozni a teremtés szépségeinek és a Teremtő szeretetének mibenlétére.

⁵ Hamvas Béla: A bor filozófiája in A magyar Hüperion és más magyar vonatkozású esszék II. Medio Kiadó. 203.o.

HEVESI ATTILA

Valamit a Magyarokhoz és Oláhok¹hoz, Hozzánk!

Az Eötvös Loránd Tudományegyetem Természettudományi Karának földrajz-biológia szakos hallgatójaként csereterepgyakorlat keretében, 1963 nyarán jártam először Erdélyben és a Regátban, azaz(?) a Román Szocialista Köztársaságban. A Bukaresti Tudományegyetem tanárai és hallgatói megmutatták fővárosukat, a Dumlobita alföldjét, a Jalomita felső folyását, csónakáztunk a Snagovitavon, ahol senki sem mondta nekünk, hogy Nagy Imréék és családjaik mennyi időt töltöttek ott 1957-ben; lehet, hogy ekkor még terepgyakorlatvezető tanárunk, dr. Székely András (1925-1997) – egyike Azoknak, Akiktől legtöbbet tanultam természetföldrajzból, szakma- és hazaszeretetből, a földrajz rokontudományainak összefüggéseket

Hevesi Attila

teremtő fontosságából – sem tudta, vagy ha igen, a saját, meg a mi érdekünkben inkább nem szólt róla. Csónakázás közben a szomszéd „hajón” ülő cigány meghallotta, hogy magyarul beszélünk; mellénk eveztek és a magyar nótákat kezdett hegedülni...

Kolozsvárt és környékén Kónya Ádám, – az akkor már Babes-Bolyai nevű egyetem végzős földrajz-történelem szakos hallgatója – volt csudás „idegenvezetőnk”. Később, 1969-ben, amikor már a sepsiszentgyörgyi Székely Múzeum igazgatója volt, Tőle tudtuk meg, sok más mellett, hogy kik voltak a székely vértanúk (1854), akikről „itthon” történelemből semmit sem tanultunk...

Ennyit bevezetésül. Mint akkor (1963) már a természetföldrajzhoz elkötelezettet, számomra a Déli-Kárpátok jégárok faragta csudaszép vonulatai adták a legtöbbet. Különösen a Pareng, amelynek legmagasabb csúcsa, a Mündra 2519 m-re emelkedik a Balti-tenger szintje fölé. „Meghódítása” előtt a 2030 m tszf-i Vurful Cu Dor csúcs alatti menedékházban volt a szállásunk. Mivel gyalog addig még sohasem jutottam 2000 m fölé (másképp sem), koradélután nekiindultam egyedül – a többiek pihengettek – sikerrel. Lefelé jövet örömben szinte végig énekeltem magyar nótát, János vitézt, népdalt. Valahol a havasi rétek övének alján, leértem a menedékház fölötti nye-

¹ Magyar lévén a nem magyar népek nevét – ha van Nekik ilyen – anyanyelvünkön használom. S nem érzem bántónak, ahogy azt sem, hogy az angolok hungarian-nek, a lengyelek węgierski-nek neveznek minket és nem magyaroknak...

regbe, ahol szinte szemben velem keresztezte az ösvényt népes juhnyájával egy igazi idős, oláh csobán. Bocskorban, fehér gatyában, fehér ingben, derekán széles, tüszős bőrrövel s természetesen a mindezekhez tartozó bottal és kutyákkal.

Addigra néhány szót már fölszedtem az oláh nyelvből. „Bona seara” köszöntem. „Jó estét” válaszolta, „És miért köszön nekem románul, hiszen maga magyar?!” - kérdezte... „Honnan tetszik tudni?” „Hát hallottam, hogy lefelé jövet végig magyarul énekel.” „De hisz a bácsi román, honnan tetszik tudni magyarul?” „Hát, fiatalember, én ott a csúcson meg a gerincen – s fölmutatott arra, amerről jöttem – határőr voltam az innenső oldalon.” Belém villant, hogy ez csak 1920 előtt lehetett. „És nem tetszik haragudni a magyarokra?” Meglepetten válaszolt: „Aztán miért haragudnék?” „Hát mert a két világháború között és után nem sok jó történt Románia és Magyarország között.” „S nekem mi közöm volt azokhoz? Tudja fiatalember, azt hogy nekünk egymásra haragudni köllene, azt – s lemutatott botjával a völgyek legaljára – ott találják ki a városokban.” Hosszan néztünk lefelé, aztán egymásra. „No, Isten áldja!” és a kezét nyújtotta. S azóta mindig, ha Erdély nemzetei egymást bántják, ez a kézfogás meg ennek hiánya jut eszembe.

Végül ajánlok néhány olvasnivalót Mindkét Félnek; hogy Mindkét Fél olvasson, gondolkodjék, és a maga emberségére hallgasson, ne arra, ami „odalenn” a városokban, bizonyos körök saját érdekükben kieszelt „eszméiből” „szörny”-születik.

Rákosi Viktor: Elnémult harangok (1903)

Liviu Rebreanu: Akasztottak erdeje (1922; magyarul 1957)

Bánffy Miklós: Megszámláltattál I.; És híjjával találtattál (II. 1934)

Kós Károly: A Varju-nemzetség (1925); A Gálok (1930); Erdély (1944); Ezerkilencszáznegyvennégy (2019)

Nyíró József: Székely tragédia (a szerző halála után: 2014)

*(A Szerző ezen írásával emlékezünk a „trianoni békeszerződésnek”
nevezett diktátum aláírásának 101. évfordulójára.)*

A Trianonhoz vezető út és a kiút

Hajlamosak vagyunk leegyszerűsítve tekinteni nagy történelmi tragédiáinkra, bűnbakokat keresve saját felelősségünket elfeledni. Pedig a Széchenyi által is szorgalmazott önismeret jegyében legalább két dolgot ki kellene mondanunk:

- sem erkölcsileg, sem praktikusán nem volt helyes, hogy türelmetlen, kicsinyes politikával elidegenítettük magunktól a történelmi országban századok óta velünk élő nem-magyarok millióit,
- hatalmas (és elkerülhető) hiba volt 1914-ben hadat üzeni Szerbiának, tudva, hogy abból könnyen lehet európai háború.

1918-ig a magyarok és a Kárpát-medencében mellettük élő népek viszonyának megoldására különféle elképzelések születtek. A kiegyezést követően meghozott 1868-as 44. tc. liberális szellemével, nyelvi jogok biztosításával úttörő volt az akkori világban, de a már 1848-ban is csoportjogokat, területi autonómiát követelő kisebbségeinket ez nem elégítette ki. Ráadásul a törvény végrehajtása egyre több kívánni valót hagyott maga után: az akkori magyar vezetés, a magyar társadalom egyetértésével – az „egyeséges magyar politikai nemzet” fikciója alapján – elzárkózott a nemzetiségek önálló jogalanyként való elismerésétől, erősödött a türelmetlenség és a hatalommal történő visszaélés. A „könyörtelen magyarosítás” vádja azonban alaptalan, az asszimiláció természetesen folyamat volt, a nem-magyar paraszti tömegeket nem is érintette. A nemzeti ellentéteket enyhítette a szerb, a román és a szász evangélikus egyház autonómiája, valamint a gazdasági liberalizmus, ami lehetővé tette a nem-magyar polgárság erősödését – miközben körükben gyakori volt az elmagyarosodás is.

A XX. század elején a Habsburg, az orosz és az oszmán-török birodalom keretei között élő népek már önálló államról, illetve a határon túli rokonaikkal történő egyesülésről ábrándoztak, nagyhatalmi támogatás nélkül azonban az államkeretek bármiféle megváltoztatása illúzió volt. A történetesen szlávbarát és magyarellenes érzelmű osztrák-magyar trónörököszt meggyilkoló boszniai szerb terrorista tettéből csak a nagyhatalmi ellentétek és a szövetségi rendszerek kreáltak világháborút. Az Osztrák-Magyar Monarchia nemzeti alapon történő felosztása eredetileg nem szerepelt az antant hadicéljai között. A villámháború kudarca felértékelte a semlegesnek maradt államokat, a hadba lépésükért kialakult versenyben mindkét oldal az ellenség területéből kínált zsákmányt. Romániát Erdély, Olaszországot pedig Tirol, Isztria és Dalmácia odaigéréseivel sikerült az antant oldalára állítani, míg Bulgária Macedónia birtoklása reményében csatlakozott a Központi Hatalmakhhoz. A történelmi lehetőség felismerése vezérelte a bécsi birodalmi parlament tekintélyes képviselőjét, a cseh Masaryk professzort és néhány horvát politikust, hogy Angliába, illetve Franciaországba emigráljon és ott – velük rokonszenvező politikusok és újságírók

közreműködésével – szisztematikus meggyőző kampányt indítson az Osztrák-Magyar Monarchia felosztása érdekében. Az „elnyomott népek” önrendelkezési törekvéseinek fölkarolásával az antant morálisan is igazolni próbálta a háborút. Anglia, Franciaország és az Egyesült Államok kormánya azonban csak 1918 tavaszán állt a felosztási terv mellé, döntött úgy, hogy németek által elősegített oroszországi szociális forradalomra jó válasz lesz „nemzeti forradalom”-ra bízgatni a Monarchia népeit. Meghirdették a cseh és délszláv függetlenség programját, az új államok határait fel-tüntető térképekkel illusztrálva.

Az addig legfeljebb az álmokban szereplő tág határokkal kínált függetlenség ajánlata nagyban hozzájárult az Osztrák-Magyar Monarchia összeomlásához. Október 28-án Prágában a csehek, október 29-én Zágrábban a horvátok, 30-án Turócszentmártonban pedig a szlovákok kikiáltották az elszakadást.

A november 3-án Páduában aláírt fegyverszünet feljogosította az antantot a Monarchia bármely területének megszállására. A francia tábornokok által vezetett szerb, illetve román hadsereg így szállta meg Pécsét és Baját, valamint Erdélyt a Maros-Szamos vonaláig. A Párizsban tartózkodó Beneš csehszlovák külügyminiszter elérte, hogy az antant felhatalmazza a frissen megalakuló – ugyancsak francia és olasz tisztek által irányított – cseh haderőt az általa igényelt területek megszállására. A Wilson amerikai elnök elveiben és a majdani békekonferencia méltányosságában bízó Károlyi-kormány nem látta sem értelmét, sem esélyét a fegyveres ellenállásnak, sőt azt meg is tiltotta. Máig tart a vita, hogy volt-e lehetőség, készség harcolni legalább a magyar többségű területek megtartásáért. Ma már tudjuk, hogy a franciák és az angolok egyetlen katonát sem kívántak föláldozni szomszédjaink kapzsiságának kielégítésére, de a háborúzásba belefáradt emberek nem tolongtak, hogy beálljanak a felállított új magyar hadseregbe. Az akkori magyar közvélemény nem is tudta elképzelni, hogy a magyar történelemben kiemelt szerepet játszó Pozsony, Kassa, Kolozsvár, vagy a színmagyar Székelyföld – az önrendelkezési elvet hirdető győztesek jóváhagyásával – idegen fennhatóság alá kerülhet.

A Párizsban 1919. január 18-án összeülő békekonferencia már kész tényekkel, Magyarország háromnegyed részének katonai megszállásával találta magát szemben, amikor a területi kérdésekkel foglalkozó bizottságok február és március folyamán elkészítették a határookra vonatkozó javaslatokat. Ezekben döntően a francia elképzelések érvényesültek, nagyjából a mai határvonalat jelölték ki. A maximális cseh, román és szerb igényektől ez jócskán elmaradt, de a magyarok számára jóval kedvezőtlenebb volt, mint az amerikai vagy a brit szakértők által javasolt vonal. A nyilvánvalóan igazságtalan határok meghúzásának alapvető oka nem a döntéshozók tudatlansága vagy félrevezetettsége volt, hanem az etnikai határok elvének részrehajló, elfogult, stratégiai megfontolásokból és politikai számításból eredő, eltorzított alkalmazása. Az öt győztes nagyhatalom vezetői 1919. május elején hagyták jóvá a hazánk számára kijelölt határokat. Mire a Tanácsköztársaság bukása után Magyarországnak elismert kormánya lett és Apponyi Albert 1920. január 16-án előadta ellenvetéseit, szomszédjaink már megerősödtek és berendezkedtek az elfoglalt területeken, onnan többszáz ezer

magyart kiúzve. Lloyd George brit miniszterelnök ekkor döbbsent rá, milyen igazságtalan békét diktálnak Magyarországnak, javasolta is a döntés felülvizsgálatát. Nitti, az új olasz miniszterelnök is támogatta ezt, de végül a „szakértők” és a külügyminiszterek elfogadták, hogy a határokon változtatni már késő, a kisebbségvédelmi szerződések pedig – állították – úgyis megoldják a problémákat.

A Trianoni Békeszerződés megsértette az I. világháború utáni rendezés egyik alapelvét, az önrendelkezés elvét, amikor a népszavazást elutasítva a magyar nemzet egy harmadát más nemzetek fennhatósága alá rendelte. Minden tárgyilagos korabeli és újabb elemző káros és rossz békének minősítette Trianont. Szembefordította egymással azokat a közép-európai népeket, akik nehéz történelmük során egyformán áldozatai voltak a környező nagyhatalmak hódító törekvéseinek. A távlatosan gondolkodók a tartós együttműködés, esetleg egy föderatív államalakulat megteremtése útján hitték biztosíthatónak az egész térség szabadságát és függetlenségét. Magyarországon Jászi Oszkár 1918 tavaszán dolgozta ki javaslatát a Monarchia demokratikus föderációvá alakításáról, majd próbálta miniszterként kantonális autonómiákkal menteni meg a történelmi Magyarországot. Közép- és Délkelet-Európa a békerendszer haszonélvezői és kárvallottai közötti állandó feszültség és ellentét színtere lett. De nem is az önállóvá vált államok léte, inkább azok politikája tette rosszá a Közép-Európa népei közötti viszonyt. „Mindegyik új államban felülkerekedett egyfajta szűk látókörű hivatalos nacionalizmus,” és ennek célpontjai a kisebbségek voltak - írta Hugh és Christopher Seton-Watson brit történész, annak a Scotus Viatornak a fiai, aki az új Közép-Európa egyik megálmodója és létrehozója volt.

TANULSÁGOK ÉS ORVOSSÁGOK

A tudós író-politikus, Keresztury Dezső (1904–1996) 1939-ben, a Szekfű Gyula által szerkesztett „Mi a magyar” kötetben szembeszállt a trianoni tragédia kényelmes és önáltató felfogásával. Szerinte a régi Magyarország tapasztalt és tekintélyes uralkodó rétege úgy lett úrrá az őt ért megrázkódtatáson, hogy „eszmevilága lényegében változatlan maradt: a világomlásra nem önvizsgálattal, hanem az ellenfél vádolásával felel, a bekövetkezett tragédiáért a nemzetietlen, hazaáruló, destruktív, forradalmi erők bomlasztó működését teszi felelőssé.”

Könnyen belátható, hogy száz évvel később értelmetlen átkozódni, szidalmazni a győztes nagyhatalmakat, a román és cseh propagandát, Károlyit és a Kommünt. Kizárólag a tanulságok levonása érdekében érdemes megvizsgálni, mit kellett volna másként tenni az ország akkori vezetőinek és népének. Utólagos bölcsességgel megállapítható, hogy meg kellett volna tartani a „más ajkú” nemzetiségeknek a poliglott Hungária iránti lojalitását, ahogy azt Széchenyitől Teleki Lászlón és Mocsáry Lajoson át Adyig és Jászi Oszkárig annyian javasolták. (Tisza István is próbálkozott ezzel.) Nem kellett volna hangulatot kelteni Ausztria, „az átkos Bécs” ellen. Más szociális és földbirtok-politikával, a választójog kiterjesztésével ki lehetett volna húzni a szőnyeget a radikalizmus alól. Felháborodás helyett hallgatni kellett volna a belülről és a kívülről érkező bírálatokra. Ezzel megőrizhettük volna az 1848/49-ben megszerzett

presztízt, Nyugat-Európa szimpátiáját is. Az itthon népszerűtlen trónörökös sajnálatos meggyilkolása okán érdemes volt-e hallgatni az Angliára féltékeny német császárra és hadat üzenni a „kutyá Szerbiának”?

Még az értelmetlen háború vége felé, óriási emberi és anyagi veszteségek után is volt kiút: a különbéke. Ausztriával együtt, szakítva Németországgal. Lehetett bízni a Wilson amerikai elnök által meghirdetett szép elvekben, az önrendelkezés jogában, de nem vakon hinni egy „győzelem nélküli béke”-ben, mindent erre a lapra tenni fel. Nem lett volna szabad felülni a demagógoknak, az utópiában hívó bolsevikoknak. Minden felelős politikai irányzatnak össze kellett volna fogni a rend fenntartására és az ország védelmére. Nem volt ez teljesen reménytelen, a cseh, román és szerb igényekért az antant nem akart harcolni, és nem minden kisebbség akart elszakadni. A Felföld keleti részében élő szlovákok és cipszerek nem, sem a ruszinok, sőt minden erdélyi román sem. Nem véletlen, hogy a győztesek nem merték népszavazás elé vinni a magyar határok kérdését. A megosztott politikai elit mellett az akkori sajtót is hatalmas felelősség terheli a tisztánlátás hiányáért. Az indulatok elszabadulásáért, előbb a vörös, majd a fehér terrorért.

Érthető, hogy a trianoni nemzedék célja – pártkülönbség nélkül – az igazságtalan határok megváltoztatása volt. De a „mindent vissza!” jelszó helyett az etnikai alapú revíziót kellett volna szorgalmazni és ehhez minél több személyt és országot megnyerni. És nem szövetkezni a gonosszal – bár elismerem, ezt akkor nehéz volt belátni. Jól gondolta Teleki Pál, hogy egy újabb háborúba nem szabad belépni, ha pedig a németek erre kényszerítik, emigráns kormányt kell létrehozni Londonban. Ezt elő is készítette, azután mégis az öngyilkosságot választotta.

Ma realizmusra van szükség. Be kell látnunk, hogy a száz év alatt a Kárpát-medence etnikai viszonyaiban végbement változások nyomán ma a határváltozás az álmodozások birodalmába tartozik. A békeszerződés (ma az 1947-es) érvényes, nem járt le. Az 1920-ban közel három és fél milliót kitevő elszakított magyarból mára jó, ha két és fél maradt. Trianon valamiféle orvoslására, nemzetpolitikai céljaink érvényesítésére azonban van lehetőség, esély.

2004-ben elért Európai Unió tagságunk és a schengeni rendszer eltörölte Trianon látható jeleit: a határsorompókat, a vámhatárt, a vízumkötelezettséget. A nemzeti kisebbségekkel szembeni türelmetlenség azonban megmaradt. Ezen kell változtatni. Kell hozzá egy vonzó, gazdaságilag erős anyaország, amely megbízható szövetséges és ezért sok barátja van. Kell hozzá az erős, összetartó magyar kisebbség. Fennmaradásához elengedhetetlen a magyar iskolarendszer, a magyar öntudat, de a magyar közösségek, vállalkozások (nem kliensek) gazdasági támogatása is. A kettős állampolgárság erősíti a magyar tudatot, még inkább a határmenti együttműködés, a gazdaságok integrációja. Fontos a rokoní, baráti kapcsolatok ápolása. A határon túlra tett iskolai kirándulások teremtik meg az egység tartozás tudatát az újabb nemzedékeknél. Ezt támasztotta alá az európai Nemzeti Kisebbségvédelmi Kezdeményezésre (Minority Safe Pack) 2018. áprilisig összegyött egy millió fölötti aláírás. A Székely Nemzeti Tanács által a nemzeti régiók támogatása érdekében született kezdeményezésre. az utol-

só pillanatban ugyan összejött az egy millió, de csak három országban, ami nem elég. Mivel sikerült a határidőt négy hónappal meghosszabbítani, csak rajta, nyugati magyarok és barátaik!

Egyedül, csak önmagunkra támaszkodva kevés az esély a sikerre. De a kisebbségi jogok biztosítása világprobléma, a béke és a nemzetközi stabilitás nélkülözhetetlen feltétele, hiszen az államok nem homogének, szinte mindegyikben jelentős számban élnek nemzeti, nyelvi kisebbségek. Kívánatos a túlcentralizált és bürokratikus államok decentralizálása. Beszéljünk régiókról és azok önkormányzatáról. Az európai demokráciák szervezete, az Európa Tanács hozott több konvenciót, határozatot a nemzeti kisebbségek védelmére, de nincs ereje, hatásköre ezek végrehajtását elérni. Ezt kell átvállalnia az Európai Uniónak – ennek elérése legyen első számú célja a magyar kormánynak és a politikusoknak.

Szólni kell végül az érdekeltek, a magyar kisebbségek felelősségéről. Akarjanak megmaradni. A magyar nemzetiségű szülők (még a vegyes házasságban élők is) küldjék gyermekeiket magyar iskolába. Anyanyelven a legeredményesebb a tanulás. A többnyelvűség, a magyar műveltség megszerzése nagy előny, még a gazdasági életben is. Létfontosságú, hogy a kisebbségben élő magyarok vegyenek részt aktívan a politikai életben, legyen egyetlen pártjuk (azon belül lehetnek külön platformok), és nagy számban menjenek el szavazni a magyar pártra. (Dél-Tirolban mindez bevált.) Legyen a magyar párt a mérleg nyelve a kormányalakításokkor, így elérve jogos törekvéseik felkarolását a többségben lévő nemzetiség részéről.

Összegezve: az anyaország aktív és dinamikus politikájával, megfelelő nemzetközi tájékoztatással és támogatással elérhető, hogy a „magyar kérdés” végre megoldódjék, hogy Trianon legnagyobb kárvallottai, a magyar kisebbségek föllélegezhessenek és szülőföldjükön, őseik földjén tartósan otthon érezhessék magukat.

(Az írás első ízben 2020-ban a Bécsi Napló című folyóiratban jelent meg. Az ebben említett, akkor még folyamatban volt népszavazási kezdeményezés 2021-ben eredményesen zárult le.)

A vallástalan-tól a Szent hajdan gyöngyei-ig: Kazinczy Ferenc és a vallás

A magyar felvilágosodás és irodalmi nyelvújítás emblematikus alakja, Kazinczy Ferenc (1759–1831) hosszú pályafutása során számos istenhittel és vallásossággal kapcsolatos írásbeli megnyilatkozást tett. Ez a tény arra enged következtetni, hogy a téma nagy jelentőséggel bírhatott számára. A jelen írás a rendelkezésre álló források bősége folytán szükségszerűen csak egyes mozzanatokra irányíthatja rá a figyelmet, kísérletet téve az istenhit, a vallásosság és a felekezetiiség kérdéskörének Kazinczy narratív identitásában betöltött szerepének felvázolására.

Közismert, hogy Kazinczy református családból származott, és neveltetésében fontos szerepe volt a sárospataki református kollégiumban töltött éveknél. A református felekezeti identitás később is fontos elemét képezte identitásának, de a vallás problémakörével kapcsolatos gondolkodását már fiatal éveiben is a felvilágosult tolerancia határozta meg, amely szerint felekezeti különbségekre való tekintet nélkül csak az általános emberi értékek számítanak az egyes emberekhez való viszonyulásnál. A tolerancia iránti nyitottságot a családi háttér is erősítette, Kazinczy anyai nagyapja, Bossányi Ferenc katolikus vallású volt. (Igaz, ő is reformátusnak született, és fiatal felnőttként tért át azért, hogy Bécsben hivatalt vállalhasson.)¹ Kazinczy képzésében a vallásos nevelés kortársaihoz hasonlóan fontos szerephez jutott. A *Pályám emlékezetében* említi, hogy a Bibliában főként a prófétai szövegek „poétai szépségei”, és a történeti könyvek ragadták meg, Pál apostol leveleiben azonban „iskolás hidegséget” érzett. Pataki diákkorában édesapja megbízta, hogy fordítsa le „Gellertnek egyik értekezését a religióról”, de ezt „egyik napról a másikra halogatta”. Úgy tűnik, Kazinczyt az esztétikum már ekkor jobban vonzotta, mint a vallásos moralizálás. (A végül mégis elkészült fordítás édesanyja által szándékolt kinyomtatása Öry Gábor kollégiumi professzor tanácsára elmaradt, mert szerinte „ily komoly tárgy” nem illett ifjú esztendeihez.) Második nyomtatásban megjelent munkája, Bessenyei német nyelvű művének magyar fordítása (*Az amerikai Podocz és Kasimir kereszttyén vallásra való megtérése*) már a felvilágosult tolerancia szellemiségét tükrözte.

Kazinczy a felvilágosodás korának gyermeke volt, korán megismerkedett a tételes vallásokkal kapcsolatos racionális kétely különböző fokozatait képviselő szerzők gondolataival is. Szintén a *Pályám emlékezetében* szerepel egy érdekes epizód, mely arról számol be, hogy kollégiumi tanulmányai befejezése után joggyakornokként – akkori kifejezéssel patvaristaként – principálisával, Tarnói Milecz Sámuellel egy

¹ Vö. Kazinczy Ferenc levelezése, I–XXI, közzéteszi Váczy János, Budapest, MTA, 1890–1911, (a továbbiakban: KazLev) XVIII, 3805. levél.

kocsiút alatt viharba kerültek, és a villám a közelben agyonsújtott egy embert. Kazinczy visszaemlékezése szerint míg ő bátor nyugalommal vidáman beszélgetett a kocsisal a viharban, princípálisa rettegett, és „azt forgatá, hogy a baj minket is érhetett volna.” Kazinczy saját reakcióját az antik sztoicizmus és a kálvini predestináció sajátos egyvelegeként értelmezhető mondattal idézte föl: „Láttam, hogy elméjének felvidításra van szüksége, s minekutána maga szabadíta fel a példával, hogy vele szólnak, elkezdém előtte fejteni gondolkodásomat, hogy mikor lehet, örülni kell, s túrni panasz és jajgatások nélkül, amit meg nem változtathatunk.”

A villámcsapás motívuma Kazinczy egyik legtöbbet elemzett korai költeményében, *A vallástalan* címet viselő 1786-os töredékben is fontos szerephez jut: „Nem ijeszt minket a menny fellobbantott tüze, / Nem ijeszt földet rendítő dördületi: / Ha csap, könnyebben s kínok nélkül dülök el / A semmiségbe: hogy ha nem csap, hasztalan / S gyermekhez illő vólt a gyáva rettegés.” Nem célunk itt részletesen belemenni a vers értelmezésével kapcsolatos problémák vizsgálatába, úgyhogy csak néhány fontos mozzanatot emelünk ki. A versbeli beszélő által kimondott állítások nem azonosíthatók teljes mértékben a szerző által vallott eszmékkel, hiszen a három részből álló költemény első egysége „az esztelenség vakmerő bolondjait” pont azokkal azonosítja, akik „a megtévedés egyik széléről a másikra térnek el”. A második egység E/3-ban a vallási fanatizmus vakbuzgó követőiről szól, a harmadik pedig T/1-ben a felvilágosult racionalizmus követőinek gondolkodását mutatja be. Az utolsó három sor azonban az első egységhez hasonlóan ismét E/1-be vált át, és a legradikálisabb kijelentések pont itt találhatók: „Kedvemre élek s vígan töltöm életemet, / Nincs semmi tisztem; vagy ha van, úgy kedvem az! / Hazám, barátom, istenem magam vagyok...” A felvilágosodás legradikálisabb ateista és szélsőségesen individualista eszméivel rokonítható nézetek megfogalmazása a vers szövegvilágán belül is szélsőségeként értelmeződik, azonban a nézőpont alapján a felvilágosodás szélsőségei mégis közelebb állnak a lírai énhez, mint a vallásos túlbuzgóság, a racionális kritika teljes hiánya. Minden bizonnyal akkor járunk legközelebb a költemény Kazinczy életművében elfoglalt jelentőségének helyes értékeléséhez, ha azt egyfajta gondolatkísérletnek tekintjük, melyben a fiatal, 27 éves szerző az őt ért szellemi hatások lírai artikulálására tett poétikai szempontból is figyelemre méltó kísérletet. Nehezen vitatható, hogy a bemutatott két szélsőség közül a „vallástalanság” kísértése nem teljesen idegen a fiatal Kazinczy gondolkodásától, de valójában ez a költemény is az „arany középútra” irányuló törekvésének bizonyítéka.

Bár a vallási fanatizmus egyértelműen távol állt attól a közegtől, amelyben Kazinczy szocializálódott, de a kálvini teológia kiemelt szerepet játszott tanulmányaiban. *A Pályám emlékezete* szerint a radikális felvilágosodás eszméi, a teológiai rendszerek kritikája először akkor érintették meg őt, amikor patvariája alatt princípálisával együtt találkozott egy Hajnalkövy János nevű fiatal plébánossal, aki a vele folytatott beszélgetések során felébresztette benne a kollégiumi teológiai tanulmányai során tanultakkal szembeni kételyt. A retrospektív narráció pontosan nem rögzíti az isteni kegyelembe vetett hit megrendülésének folyamatát, de érzékletesen tükrözi azt

a belső vívódást, amely a fiatal Kazinczy valláshoz való viszonyát meghatározta. Az ebből az állapotból való továbblépéshez a visszaemlékezés szerint volt tanára, Szentgyörgyi István segítette hozzá: „Ne rettegj semmit; megtörtént veled, aminek meg kelle történni; de vigyázz, hogy tiszteletlennek ne találtathassál az eránt, ami tiszteletet kíván. Kérdésidre nem felelek; leld fel, amit keressz s fel fogod, ha tiszta elmével fogod.”

A „tiszta elme”, a racionális megközelítés valóban meghatározó szerepet játszott az érett Kazinczy valláshoz való viszonyulásában. A józan ész azonban elsősorban nem a hittételek igazságtartalmának megkérdőjelezését jelentette számára, bár bizonyos fokú valláskritika nem állt teljesen távol tőle, hanem a zsidó-keresztény hagyomány egyetemes emberi értékeinek a társadalmi együttélés kereteinek biztosításában játszott fontos szerepének felismerését, mely független a felekezeti különbségektől, sőt ezek túlzó hangsúlyozása még veszélyezteti is azt. Kazinczy soha nem tagadta meg református felekezeti identitását, de a felekezetek közötti tolerancia, a közös értékek hangsúlyozása és a különbségek tiszteletben tartása már az ökumenikus gondolkodás irányába mutat.

A továbbiakban néhány Kazinczy levelezéséből vett szemelvény alapján tekintsük át, hogyan valósult meg mindez a gyakorlatban!

„B. Naláczy József, midőn a mostani kalocsai Érsek, ki mindent térít, őtet is az idvezülhetés utjára akará buzdítani, e szókkal felelt: «Hagyjon béket nekem Nagyságod (ezt nagyot sóhajtva és férjfiyas nyugodalomban) – én mindennap három dologért adok hálat az *én* Istenemnek: 1. hogy férjfiának teremte, nem asszonyinak; 2. Magyarnek és nem németnek; 3. Kalvinistának, nem Pápistának.» – Akarom, hogy Naláczyval és velem az én Emílem, Antonínom, Bálintom és Lajosom is ezt imádkozzák-el minden nap, de az mellett ugy szerethessék a Guzmicsokat mint én – mert méltó-e az a haszontalanság, hogy az miatt egymást ne szeressük?»²

Az idézett sorok az adott kontextusban az ember veleszületett identitásának fellátását jelentették, de amint Kazinczy kiemeli, ez számára nem jelenti azt, hogy magát ezért másoknál jobbnak tartaná. Az említett Guzmics Izidor (1786–1839) író, bencés szerzetes, teológus, bakonybéli apát a felekezeti különbség ellenére Kazinczy egyik legjobb barátja volt, és a „haszontalanság” természetesen nem magára a vallásra vonatkozik, hanem a felekezetek közötti értelmetlen viszálykodásra, az eltérő felekezethez tartózkodókkal szembeni, a tolerancia hiányából fakadó előítéletes viszonyulásra. Egy másik levelében a felekezeti különbségekkel kapcsolatban a következőket írja: „Osztán eszes embernek a’ valláson nem illik aggatózni. Az kinek kinek dolga és nem másé.”³ Kazinczy saját családjában is komolyan vette a felekezetek közötti tolerancia elvét:

„E’ napokban a’ Kassai 79 esztendőös Püspök, Mélt. Szabó András Úr, Ujhelyben múlatott ’s bérmált. Sept. 14dikén én is bevitettem Eugénia leányomat, ’s magam vezettem azon körhöz, a hol a’ Püspök ült, ’s eggy barátánk által, ki kereszt-anyja

² MTA KIK Kt., M. Irod. Levelezés 4-r. 77. sz., 210. Kiadása: KazLev XX, 4700. levél.

³ KazLev XII, 2740. levél.

leve ezen aktban, Sophia Francisca nevet adattam a' gyermeknek. Ezért némelyek complimentíroztak. Megköszöntem a' nyájasságot, 's éreztettem velek hogy én akkor, midőn a' leányomat a' Püspök' elébe vezettem, *magamhoz hasonlóan* bántam, és nem valamely mellékszándékból. Leányomnak az anyja vallásán kell neveltetni, 's az nekem ellenemre épen nincs. Sőt örvendek, hogy házasságom példát adhat annyi sok gyengének, a' ki közös házasságba lépett, és osztán megnyugodni nem tud, 's erőszakoskodik. Ha barátom lehet Pápista, holott magam a' Kalvin' tanítványa vagyok, miért ne lehessen Pápista a' feleségem? és ha az lehet feleségem, miért nem az a' leányom? De az emberek közönségesen a' névtől félnek inkább, mint a' dologtól, 's a' fanatismus a' jobb fejekre is homályt vonz."⁴

Kazinczy hangsúlyozza, hogy ez a lépése, hogy református létére lányát maga vigye bérmálásra a katolikus püspökhöz, a saját lelkiismeretével teljes összhangban történt, és nem a külső elismerés, vagy előnyszerzés vágya motiválta. A felekezetek közötti bizalmatlanságot pedig a felvilágosodás szellemiségével összhangban a kölcsönös előítéletekre vezeti vissza. A sátoraljaújhelyi református gyülekezet kurátoraként Kazinczy fontosnak tartotta, hogy felvilágosult eszmék és a keresztyén értékek összhangja az alsófokú oktatásban is megjelenjen. 1814. szeptember 4-én, a tanévkezdés alkalmával az iskolafenntartó gyülekezeti konzisztórium előtt tartott beszédében az előző tanév végi vizsgák tapasztalata alapján az oktatás szemléletének reformjára tett javaslatot. Javaslatai között hangsúlyos szerepet töltenek be a vallási nevelésre vonatkozóak.

„Kötelességeinket tanítják ugyan a' Vallás' leczkéji is; mit is érne minden Vallás, ha az nem volna egyéb mint némely szent állításoknak historiai tudása, 's némely megfoghatásunkat csak nem meghaladó tanításoknak küszködve tett elfogadása! De az nem hűségtelenkedés 's nem tiszteletlenség a' Vallás' szent tanításai eránt, ha a' Philosophiától is kölcsönözünk okokat a' jót szeretni, 's a' jót elkövetni. Ez tanítana-meg minket, hogy midőn két kötelesség egymásba ütközik, mit kelljen cselekednünk, 's felvilágosításképen előhozná nekünk a' törvényt és Szombatot megtörő Jézust; ez tanítana-meg bennünket, hogy bosszút állani a' rosszért semmi esetben nem szabad, de arra is, hogy a' megátalkodott gonosz' társaságától fel vagyunk szabadítva; 's azt tévén fő törvényül, hogy a' kétes dolgokban az Ész' elintézéséhez folyamodjunk, 's mindég azt cselekedjük a' mit ez az Istentől mellénk adott Vezér parancsol, azt cselekedjük a' mit óhajtánánk, hogy minden más cselekedjen minden más eránt, lépésünk teljes biztosságot nyerne az életnek minden eseteiben."⁵

Kazinczy az isteni adományként tételezett észet a folytatásban a lelkiismerettel azonosítja, mely nem csak a kiválasztott bölcsek sajátja, hanem minden ember számára elérhető. A racionális kritikát nem emeli a vallás fölé, azt csak eszköznek tekinti, és nem öncélnak:

„De midőn az észnek, az az a' lelki ismeretnek, vagy hogy világosabban szólljak, a' tiszta tanítás' világánál megvilágosított Meggyőződésnek ezt az elsőseget adjuk, vi-

⁴ KazLev XII, 2736. levél.

⁵ KazLev XII, 2727. levél.

gyáznunk kell, hogy a' tiszteletlenségnek út ne nyitassék, arról is ítélni vakmerően a' mit a' gyermeki esztendők felérni nem engednek, vigyáznunk, hogy gyermekeinknek fejeik tele ne tömteessék szíveiknek kárával, 's arra kell szüntelen emlékeztetni, hogy az Igazsághoz csak az jut-el, a' ki azt lélekben, igazságban, 's tiszta szívvel 's kézzel keresi."⁶

Kazinczy fontosnak tartja a reformáció történetének tanítását is, de óv attól, hogy a protestánsokat ért sérelmek hangsúlyozása gyűlölködést keltsen a katolikusok ellen a diákok szívében: „[...] a' Protestantismus nem taníthat ott gyűlölséget, nem még idegenséget is, a' hol a' Keresztyénség 's Emberiség 's Concivilitás szeretetet parancsol”.⁷ A nevelés céljaként a tanulóifjúság „alkalmatos és jó emberekké, hazafiakká, keresztyénekké 's Protestánsokká”⁸ tételében jelöli meg. Kazinczy tehát a világi és a szakrális értékek harmonikus összhangjában látja a emberi lét lényegét, amelyben az egyén az emberiség, a nemzet és a vallási közösség cselekvő tagjaként teljesebben ki. Felfogásában ez a három érték nem áll ellentétben egymással, és együtt jár más nemzeti és vallási közösségek értékhordozó mivoltának elfogadásával, amit Kazinczy más nemzeti kultúrák képviselőivel való barátsága is alátámaszt. (A szerb–magyar kettős identitású Vitkovics Mihály egyik legközelebbi barátja, pesti „triászának” oszlopos tagja volt, levelezett a szerb költő és orthodox püspök Lukijan Mušickival, és nagyra értékelte a németül verselő Pyrker János László egri érsek költészetét, ami utolsó éveiben konfliktushoz is vezetett a nemzeti elvű irodalomszemlélet ifjú képviselőivel.)

Kazinczy nagy jelentőséget tulajdonított a vallásos nevelésben a bibliai történetek irodalmi feldolgozásainak, említett beszédében az iskolai tananyag kiegészítéseként javasolja Johann Hübner (1668–1731) *Bibliai Historiáit*, különösen alkalmasnak tartva azt a „gyenge korú gyermekek” érdeklődésének felkeltésére „a' régiség” egygyűjtő történeteit 's gyönyörű Mythuszai”⁹ iránt, melyek kulturális identitásának szerves részét képezték. Egy évtizeddel később maga is lefordította és átdolgozta Hübner ezen munkáját saját családja számára, és annyira fontosnak tartotta, hogy valamennyi történelmi keresztyény felekezet tanításaival összhangban legyen, hogy véleményezésre elküldte azt egy sárospataki református teológiaprofesszornak, valamint barátainak, az evangélikus superintendens Kis Jánosnak, és a katolikus apát Guzmics Izidornak is.¹⁰

A bibliai történetek magas esztétikai szintet képviselő irodalmi feldolgozása keltette fel érdeklődését Pyrker János László (1772–1847) *Perlen der heiligen Vorzeit* című epikus költeménye iránt, melynek élete vége felé *A Szent hajdan gyöngyei* címmel elkészítette és 1830-ban kiadta magyar prózai fordítását. A munka az Ószövetségből vett történetek irodalmi parafrázisait tartalmazza, és fordítása Kazinczy részéről a

⁶ KazLev XII, 2727. levél.

⁷ KazLev XII, 2727. levél.

⁸ KazLev XII, 2727. levél.

⁹ KazLev XII, 2727. levél.

¹⁰ KazLev XIX, 4602. levél.

zsidó-keresztény kulturális identitás és a rendi, nyelvi és felekezeti különbségeken felülemelkedő, az esztétikai értelemben vett szépség mindenfajta megnyilvánulása iránt nyitott felvilágosult gondolkodás példájának tekinthető. Nem Kazinczyn múlt, hogy e fordításának korabeli recepciója meglehetősen ellentmondásosra sikerült. A Pyrker-pör már a Kazinczy által képviselt felvilágosult, és a leghevesebben az ifjú Toldy Ferenc által képviselt romantikus irodalomszemlélet összeütközésének megnyilvánulása volt.

Kazinczyról széles körben elterjedt az a vélekedés, hogy felvilágosult deista lett volna, akinek racionális gondolkodása az ateizmus felé hajlott. Leveleinek és autobiografikus szövegeinek tanúsága ennél jóval árnyaltabb képet mutat. A teológiai hittételekkel kapcsolatos felvilágosult kétely nem vezetett nála a keresztény vallással való szakításhoz, mint Bessenyeinél vagy Martinovicsnál. Református felekezetéhez egész életében ragaszkodott, és a többi vallásfelekezet irányában is mindig elfogadó nyitottság jellemezte. A hitet az egyén személyes ügyének tekintette, a keresztény kulturális identitást és erkölcsi elveket viszont közügynek, mely áthidalja a rendi, nemzeti, és felekezeti különbségeket az egyes nemzeteken belül, és azokon túlmutató szinten is. A vallásos kérdések egész életében foglalkoztatták, legközelebbi barátai között több különböző felekezethez tartozó pap is volt. Kiemelt fontosságot tulajdonított gyermekei keresztény hitben való nevelésének. Mindezek alapján sokkal inkább olyan kép rajzolódhat ki előttünk Kazinczyról, hogy józanul gondolkodó, felvilágosult, de egyúttal istenfélő ember lehetett, aki számára a hit és az értelem nem zárta ki egymást, és e két érték egyforma fontosságára igyekezett mások figyelmét is felhívni művein és személyes példáján keresztül.

DOBOS MARIANNE

Korunk pártfogója

*„Hajb, de bűneink miatt // Gyült harag kebledben,
S elsújtád villámidat // Dörgő fellegedben:”*
(Kölcsey Ferenc)

Bűnei miatt nehéz időszakot élt át Ecuador népe, főként Quito, a fővárosa. Földrengésben vagy kétezren pusztultak el, tizenkét-tizennégyezer embert a járványok, kanyaró, diftéria, pestis vitt el, és nyolcvan év szünet után nagy kiterjedéssel fenyegetett a Pinchincha vulkán. 1645-öt írtak, mikor Alonso de Rojas atya, a jezsuita templom lelkipásztora prédikációjában felajánlotta életét. Hadd haljon meg – arra kérte Istent –, de áldozata által meneküljenek meg az emberek. Ekkor felállt egy fiatal leány, aki kijelentette a következőket: Rojas atya jó pap, nagy szükség van rá, nem halhat meg. Áldozatként helyette a saját életét ajánlja, – mivel arra a városnak kisebb a szüksége, mint az atyáéra – az országért, a honfitársaiért, az egyházért. Felajánlja azért, hogy szűnjön meg a várost ért megérdemelt katasztrófák sora.

Dobos Marianne

Isten elfogadta áldozatát. Hamarosan súlyosan megbetegedett. Szenvedései idején, két hónappal halála előtt megszűntek a földrengések. Miért? Mert Isten elfogadta a bűnbánatot, és az imákat is, melyekkel belátva bűneit, és hogy milyen nagy áldozatot vállalt ez a fiatal lány, az egész város a gyógyulásáért könyörgött. De a Gondviselés erről másként határozott. Csodával pecsételte meg akaratát, mikor 1645. május 26-án lelke a Mennysországba vettetett. Ekkor egy lilium nőtt ki a földből, mely véres volt, mint ahogyan testi kínjai átvéreztek a ruháját. Ezért kapta a Quito lilioma nevet. Kanonizálási eljárása már 25 évvel halála után megkezdődött. A dokumentációt a város híres tudósai és jeles személyiségei készítették. Édesanyja nyilatkozata is megerősítést nyert, hogy gyermeke születését különleges égi jelenség is kísérte. Mégis halála után 314 év telt el addig, amíg XII. Piusz pápa szentté avatta. Ekkora hatalma van a gonosznak, hogy rémregénybe illő események sorozatával több mint három évszázadon át tudott akadályokat gördíteni? Vagy mindezt végig gondolva, sokkal inkább be kell látnunk: „Még az ördög is – Isten ördöge.” – Luther Márton megfogalmazásának igazságát.

Hogy engedhetted ezt, Uram? Kérdezhették többször is az akkori illetékesek, amikor szinte minden alkalommal, amikor Rómában képviselték az ügyét, tragikus események történtek. Nemcsak haláleset, de például volt hajótörés, kalóztámadás, vulkánkitörés és még sok más háborzongató esemény, ami nem riasztotta el, meg-

hátrálásra sem kényszerítette azokat, akik hittek életszentségében. Századokon átívelő volt a tisztelete és mindig voltak, akik fáradoztak oltárra emeléséért.

Gabriel Garcia Moreno (1821. december 24. – 1875. augusztus 6.) Quito megmentőjének nevezte. A politikus kétszer volt Ecuador elnöke. Háromszor választották meg. Mélyen hívő, aki – bár X. Piusz kora előtt ez ritka volt – minden vasárnap a szentségekhez járult. Naponta imádkozta a Rózsafüzért. Teológiát tanult, mielőtt jogi végzettséget szerzett. A világon az egyetlen olyan hatalommal bíró személy volt, aki tiltakozott a pápai állam megszüntetése miatt. Szoros kapcsolatot tartott a Szentszékkal, és IX. Piusz pápával, aki 1846-1878 között ült Szent Péter trónján, és ő vezette be december 8-ra Szeplőtelen Fogantatás ünnepét, miután kihirdette a Szeplőtelen Fogantatás dogmáját.

Moreno konzervatív kormányzóként, közel anarchiába süllyesztett állapotból vezette ki a liberálisoktól átvett országot. Elnöksége idején az oktatást, és a felsőoktatást a legmagasabb szintre emelte Latin-Amerikában. Felvirágoztatta a gazdasági életet. Harcolt a korrupció ellen. Munkásságát meghatározta az abban való biztos tudat, hogy erős csak a katolikus hitre épített állam lehet. Ezért tette államvallássá a katolikust. Ezért tett meg mindent, harcolva a liberálisokkal. Ehhez kérve a Fennvaló segítségét, ajánlotta fel az országot Jézus Szent Szívének. De ez már sok volt a liberális és a német szabad kőműves ellenfeleinek. Eldöntötték, meg kell halnia. Tulajdonképpen tudta, vagy sejtette ezt. Jóakarói figyelmeztették is. De maga is kimondta egyszer, hogy: „Az Isten és az egyház ellenségei megölhetnek, de Isten nem hal meg.” Nem sokkal halála előtt, mintegy felkészülésként, levélben kérte IX. Piusz áldását, és imáit. „Dios no muere” – voltak utolsó szavai. Az ő boldoggá avatásának kezdeményezése is csaknem száz évet várakozott, míg 1939-ben elkezdődött, és mára sem fejeződött be.

De nem állt meg ez idő alatt sem, amiért olyan sokat tett, az áldozat vállaló ifjú szűz tiszteletének erősítése, terjesztése. A nemzet hősnője nevet kapta halála háromszázadik évfordulóján Ecuadorban, és így hivatalosan is egy nagy nemzet nemzeti büszkesége lett Quitó lilioma. Gyakori-e az ilyen, vagy ehhez hasonló? Az, amikor egy kormány felismeri, és elismeri, milyen szent, magasatos az az élet, és annak megkoronázásaként kizárólag a szeretet tüzeiben égve vállalt halál, az élet odaadása a testvérekért. Azután 1950. július 9-én végre felvirradt a nap, melyen a Szent Péter téren szentté avatta XII. Piusz pápa. Megfogalmazta, hogy ettől a szenttől minden ember megtanulhatja a keresztény erény hatalmas erejét, amely képes erősebbé tenni a szellem érettségét, mint Quitó napja, amely alatt Ecuador gazdag gyümölcse érik. Ismerje meg általa a világot az imába és az áldozatba rejtett energiákat. Nem szabad engedni azoknak a politikai indíttatásoknak, melyek a keresztény értékeket veszélybe sodorják. Olyan keresztény oktatásra van szükség, amely a felnövekvő nemzedéket azoknak az erényeknek a gyakorlására neveli, amelyek nagygyá tették a szentet. Mi is történt volna, ha Isten nem engedi meg, hogy sikerüljenek a gonosz praktikái? Nem sokkal inkább ez szolgálta, hogy a megszakítások, halogatások által a XX. században történjen a szentté avatás a Mindenható jósága és akarata szerint.

Másként kicsi a valószínűsége annak, hogy elérkezik az 1563-1635 között Quitóban élt spanyol misztikus apáca csodálatos, és mégis kevésbé ismert életének a tör-

ténete abba a századba, mellyel közvetlen kapcsolatban állt, a XX-ba. Sőt a mi korunknak is szól a prófétálása. Mariana anya, Jézus, Torres y Berriochoa gyakori kapcsolata a mennyei lényekkel és természetfeletti szenvedései olyan ellentétben állnak a hitetlen század útjaival, és magukban is olyan rendkívüliek, hogy amennyiben nem lennének a hitelesítő adatok csupán egy termékeny, élénk agy szüleményének lenne mindez tekinthető, mint mese, vagy kitaláció. Bőven megvannak a hitelesítő dokumentumok. Hiszem, hogy XII. Piusz valamennyit ismerte. Az 1876. március 2-án született Eugenio Pacelli, a magyarok nagy barátja, nemcsak látta, mi is történt addig a század első felében, de valószínű szomorúan „láthatta” ez az elhívatott ember azt is, hogy mi jöhet még, mint ahogyan jött is még életében, mint ahogyan jött is 1958. október 9-én bekövetkezett halála után, és jön is, ki tudja meddig még, korunkban, sőt korunkon túl is ...

Alapdokumentumként említhető, hogy Mariana anya életéről írásbeli beszámolót készített felettesei utasítására, amelyet Pedro de Oviedo, Quito tizedik püspöke hagyott jóvá, aki ismerte, és irányította őt. Összegyűjtötték az életében készült feljegyzéseit, életrajzát szerzetestársnőinek, és a velük kapcsolatban álló ferences atyáknak is. Az ezek alapján készült összeállítás valóban hihetetlennek tűnő. Olyan, mintha a Történelem Ura fellebbentené egy pillanatra a fátylat, hogy bepillantást engedjen munkálkodásába. Megcsodálható legyen, hogy hogyan tevékenykedik a szöttes túloldalán. Hogyan vezeti az évszázadokon átfutó, az évszázadokat folyamatosságukban összetartó aranszálakat, amelyek valójában acélhuzalok, tartó kábelei a világnak. Belátható, hogy „Istennél egy perc ezer év”. Emeljünk ki fél évszázadnyit! Vessük csodálkozó, és leginkább csodáló tekintetünket az utóbbi fél évszázad egy összefüggő eseménysorára, meg egy kicsivel messzebbre, előre is, és próbáljunk elgondolkodni a még be nem látható, nem túl biztató jövőről.

Kezdjük ott, hogy egy napon, 1582-ben, fiatal apáca imádkozott az Oltáriszentség előtt a quitoi kolostorban. Hirtelen rettenetes hangot hallott, és azt látta, hogy a templom, mintha füst borítaná el, olyan sötétségbe borult. Csak a főoltár, mintha azt a Nap ragyogná be, úgy fénylett. A Tabernákulum-- ajtaja kinyílt, és kilépett belőle életnagyságban, keresztre szögezetten a haldokló Jézus. Szűz Mária, Szent János evangélista, és Szent Mária Magdolna álltak mellette.

„Ez a büntetés a huszadik századnak szól.”– hallotta a hangot. Majd három kardot látott, melyeken feliratok voltak, az Úr feje fölött függeni. Az első: „Az eretnekséget fogom büntetni”. Másodikon: „Büntetem az istenkáromlást”. Harmadikon pedig: „Büntetni fogom a tisztátalanságot”.

Szűz Mária megkérdezte tőle: „Lányom, akarod-e feláldozni magadat azokért az emberekért?”

Kész vagyok rá! Felelte az apáca. Abban a pillanatban a három kard szívébe fúródott.

53 évet élt még ezután. Jöttek sorra az önként vállalt szenvedések, melyekre a Szeplőtelen Fogantatás kérésére fiatalon igent mondott, hogy engeszteljen az Istentől elbitangolt XX. századi emberek bűneiért. De látta előre a XIX. századi Morenot, ahogyan megkapja a mártírság kegyelmét. Ahogyan a kolostor előtt éri a halálos támadás, és ahogyan a már beszélni nem tudó haldoklót beviszik a Szeplőtelen Fogantatás templomba, és az örök útra való szentségben részesült.

Mariana de Jesus Parades szentté avatásán XII. Piusz. Összefoglalta a XX. század betegségét, és rávilágított a gyógyulás lehetőségére. Példaképpül, és közbenjáróként kora, és korunk támaszául adta nekünk Mariana de Jesus Paradest. Őt, aki nem volt sem rendalapító, sem a történelemben kiemelkedő személyiség, sem királynő, sem az egyház jogaiért harcoló bajnok, a jótékonyság kiemelkedő apostola, és sorolható, hogy mi minden ezekhez hasonló nem volt, amiért a szentség glóriáját adja az egyház. De mint egy szimfóniának az utolsó tételében valamennyi téma jellegzetessége összeáll életében, mindezeknek a jellegzetességéből, és így alakult ki a lélek csodálatos harmóniája.

Anno bűnei miatt nehéz időket élt Ecuador. Bűnei miatt nehéz időket él a világ. Bűnei miatt nehéz időket él Európa. Bűneink miatt nehéz időket él édes hazánk. Nem tudjuk, meddig kell a különféle csapásoktól, természeti katasztrófáktól, az egyház sötét éjszakájában szenvedni, míg jön a helyreállítás, a helyreállítás. Quito liliomának szentté avatása arra hívja fel figyelmünket, hogy mindaddig, míg nem lesznek olyan lelkek, akik otthonaikban, csendben követik őt imádságos élettel, és utánozzák az áldozat vállalásban.

Talán elgondolkodtatóan „érdekes”, hogy Ecuador hőséneke ünnepén, május 26-án volt 2018-ban az Európai Unió parlamenti választása. Véletlenül esett erre a napra? Vagy lássunk ebben kicsit többet?

Quito lilioma imádkozz értünk!

St. Mariana de Jesus
1618 - 1645
Memorial - 26 May
"The Lily of Quito"

*(Az inás a Magyar Demokrata betilapban
2019 júliusában megjelent cikk bővített változata)*

KEREKES ENDRE LÁSZLÓ

Kora újkori magyar pestisjárványok társadalmi és vallási háttere

Az elmúlt évszázadok során Magyarországot számos olyan epidemiológiai krízis sújtotta, amelyek jelentősen befolyásolták a népességszámot, a közgondolkodást, ugyanakkor kihatottak a mindennapi élet valamennyi szegmensére is. A világ modernizációja okán az európai népesség egyre inkább maga mögött hagyta a világjárványokat, az utolsó ilyen jellegű megbetegedés száz éve pusztított az „öreg kontinensen”. Ez volt a spanyolnátha, amely világviszonylatban mintegy 21 millió halálos áldozatot követelt, noha vannak olyan adatok, amelyek szerint akár ennek duplája is lehetett a járvány kapcsán megfigyelhető mortalitás. Az egészségügyi fejlettség, ugyanakkor a megújuló medicinának ellenére 2019-ben egy újabb epidémia indult el Ázsiából, amely ma már a világ valamennyi pontján okoz súlyos megbetegedéseket és halálozást. A SARS-CoV-2 – ismertebb nevén koronavírus – pandémia lévén erős gazdasági és társadalmi következményekkel járt Magyarországon is, jelen tanulmány írásának napjaiban azonban a harmadik járványhullám leszálló ágánál csak reménykedni lehet abban, hogy a pandémia az országban nem eredményez ismételt korlátozásokat.

Amennyiben elemezni kezdjük a jelen kor járványainak társadalmi aspektusait, óhatatlanul is olyan megállapításokra jutunk, amelyek kapcsán felismerjük, a társadalom járványhoz való viszonyulása, illetve az ellen való fellépése alig változott bármit is a századok alatt. A korábbiakban már megemlített orvostörténeti fejlődés is nagyban hozzájárult ahhoz, hogy korunkban komolyabb járványok már nem tizedelik meg a populációt. A kora újkorban azonban nem volt ritka, hogy egy generáción belül akár többször is visszatértek Magyarországra olyan megbetegedések, mint a 14. század óta folyamatosan pusztító pestisjárványok. Mivel az orvostudomány nem állt azon a fejlettségi szinten, hogy magyarázatot találjon az epidémia kialakulására, terjedésére, ugyanakkor hatásos gyógymódot kreáljon ellene, a társadalom a vallásban kereste a magyarázatot, ugyanakkor a lelki – és testi – orvosságot. Noha a 17. századra már születtek releváns megállapítások, amelyek mérföldkőnek számítottak a pestis kórképeinek fejlődésében – például a fertőzés folyamatáról, a 18. századig folyamatosan élt az epidémia vallásos magyarázata, illetve a pestisjárványok valláshoz kapcsolható etikai kérdések is permanens módon a közgondolkodás részei voltak. Írásom azt hivatott bemutatni, hogy az vallásos tartalmú szövegek hogyan vélekedtek a 17-18. századi magyarországi pestisjárványokról, ugyanakkor kitérek néhány pestisemlék bemutatására is.

Pestisjárványok Magyarországon a kora újkorban

A 14. századi „fekete halál” pusztítása után csaknem valamennyi évszázadban visszatért a pestis hazánkba. Nehezítette a helyzetet az is, hogy a pestissel együtt más betegségek, például a vérhas és a szifilisz is a pestis terjedésével került be hazánkba. A nem ritkán évtizedenként visszatérő pestis elleni preventív és direkt rendelkezések hatástalanságát számos esetben elősegítette a lakosság ellenséges fellépése a járványok alkalmával dolgozó felügyelő személyzet és az orvosok ellen, ugyanakkor okként megemlíthető még az elégtelen higiénés viszonyok, valamint az előbb említett rendelkezések figyelmen kívül hagyása is.¹ Ezek a tényezők folyamatosan elősegítették a pestis terjedését, amely több esetben vált országos méretű járvánnyá, nem egyszer kiugróan magas halálozási számot generálva, ezzel csökkentve az egyébként sem magas lélekszámot.²

A középkori pestisjárványok fennmaradt történeti forrásai igen csekély számúak, illetve történetileg kevésbé megbízhatók, így pontos halálozási adatokat nem lehet ezekből rekonstruálni. A kora újkortól kezdve megfigyelhető a járvánnyal kapcsolatos kisebb-nagyobb halálozási statisztikák, valamint megelőzési, védekezési rendeletek rögzítése, melyek közül az 1600-as évektől kezdve egyre több maradt fenn. Az első olyan uralkodói rendeletgyűjtemény, amelyet a pestis elleni védekezés kapcsán került megfogalmazásra, az 1562-es, I. Ferdinánd által kiadott *Ordo Pestis* (Pestisrendelet) volt, amely több, mint egy évszázadig szolgált a járványügyi rendelkezések mintapéldányául. Ennek megújítása és kiegészítése volt a Kollonich Lipót bíboros által előterjesztett 1692-es *Ordo Pestis*, amelynek szövegére a 18. századi járványok idején kiadott rendeletek gyakran hivatkoztak. A legnagyobb forrásbázissal bíró epidémiák mégis a 18. század elején és közepén történtek, amely korból gazdag anyakönyvi adat áll rendelkezésünkre, ugyanakkor maradtak fenn pestis idején kiadott rendeletek végrehajtott hatalomtól, gazdasági kimutatások, illetve személyes levelezések és feljegyzések: ezek az epidémiák az 1708–1713, valamint 1738–1741 között dúló pestisjárványok.

Ahogy korábban olvashattuk, a kora újkor járványok idején az orvostudomány még nem állt azon a fejlettségi szinten, hogy megállapítsa ennek a vissza-visszatérő pestisnek az eredetét és terjedésének okait. Éppen ezért a korabeli társadalom a valláshoz fordult, hogy megkeresse ennek az epidémiának főbb okait. A különböző religiók egyöntetűen nyúltak vissza ahhoz a több évezredes európai toposzhoz, amely szerint a pestis nem más, mint „Isten büntetése”. Ez a narratíva egészen a 18. század második

¹ SCHULTHEISZ Emil: *A magyarországi járványok történetéből*. In: Schultheisz Emil: *Fejezetek az orvosi művelődés történetéből*. Sajtó alá rend.: Gazda István. Piliscsaba, 2006. 196.

² Nehéz lenne megbecsülni, mennyi lehetett ekkoriban a Magyar Királyság népességszáma, hiszen a II. József idején készült népszámlálást megelőzően csak pusztá becslésekbe bocsátkozhatunk, vagy kevésbé pontos összeírásokra támaszkodhatunk. Acsády Ignác 1896-os munkájában (Magyarország népessége a Pragmatica Sanctio korában, 1720-21) az 1715-ös és 1720-as adóösszeírás-listák alapján próbálta rekonstruálni a lakosságszámot, amit nagyjából 2,6 millió főre becsült (Magyarországot és Erdélyt összesítve). Ezzel a számmal a későbbiekben több történész sem értett egyet, és a II. József korában született összeírást is figyelembe véve körülbelül 4 millió főre becsülik. Vannak, akik ezt is kevésnek tartják és 4,5 millió fő felé teszik az akkori lakosságszámot, viszont Vekérdi László felhívja a figyelmet arra, hogy ezek a becslések nem vesznek figyelembe igen fontos demográfiai töréspontokat, például az 1708–1713-as dögvészjárványt. Vö: VEKERDI László: *Magyarországi és erdélyi pestisjárványok a XVIII. században*. Budapest 2009. 27.

feléig megtalálható a pestissel kapcsolatos világi és vallási szövegekben szerte Európában. Ennek a toposznak fennmaradásához hozzájárult az a korábbiakban említett tény, mely szerint a pestis egy generáció életében akár többször is visszatérhetett, így a pestisről kialakított közgondolkodás nem változott a korszakban.

A pestis, mint „Isten büntetése”

Eredetileg az isteni büntetés volt a magyarázat minden olyan jellegű megbetegedésre, amely nagyobb embertömeget támadt meg és sokszor követelt magas halálozást. Ennek gyökerét az ókori auctorok szövegében kell keresnünk: az európai irodalmi kánonból ismert *Iliászban* olvashatunk egy dögvézsjárványról, amelyet Athéné bocsátott Péleidész Akhilleusz seregére, s tizedelte azt meg. Ennek következtében már az ókori görögök is úgy vélték, hogy a *loimosz* (tehát a járvány, amely későbbiekben a pestissel került azonosításra) az istenek büntetése valamilyen erkölcsi bűn miatt, azonban ezt a betegséget megbánással vagy valamilyen áldozat bemutatásával el lehet hártani. A büntetést kiváltó bűn eredhetett az istenektől elforduló néptől, de a népével kegyetlenkedő uralkodótól is.

A vizsgált korszak forrásai közül fontos megemlíteni az egyik legjelentősebb korabeli történetírő, Cserei Mihály *Históriáját*. Cserei a nemzet romlására és a folyamatos hadakozásra adott isteni választ látta a magyar területekre betörő járványban. Ahogy fogalmazott, „*De mivel nem szűnik a sok istentelen gonoszság a magyar nemzetben, s ennyi sok büntetés után, melyet a fegyver szerzé, csakugyan nem akarának Istenhez megtérni, más rettenetes hallatlan ítéletit is bocsátá Isten mind Erdélyre, mind Magyarországra: a pusztító dőghalált...*”³ Isten büntetésére való utalás azonban nem csak egy, a Csereiéhez hasonló történeti munkában jelenik meg. Az egyszerű ember dimenziójában fogalmazza meg Pápai Páriz Ferenc, a kora újkori magyar orvoslás egyik legnagyobb alakja a *Pax Corporis* című orvosi munka oldalain, hogy a pestis valóban Isten büntetése, amelyet a felfuvalkodott és bűnös emberekre küldött megalázásként. A járványokról író orvosok közül nem csak Pápai Páriz volt az, aki a vallást előbbre tartotta saját mundérjának becsületénél. Az 1709-es budai pestisjárvány idején dolgozó orvos, Lorenz Stocker *Ofnerisches Pestschild* című munkájában is arra utalt, hogy az Istenbe vetett hit a katolikusok számára fontosabb minden orvosságnál, így kihangsúlyozta, hogy az orvosi segítség mellett a lélek egészsége, tehát a vallásosság is elengedhetetlen a test egészségéhez.

Valamennyi vallás és felekezet reagált a közelgő vagy pusztító járványokra. A 18. századot megelőzően is, illetve ebben az évszázadban is találkozunk prédikációs kötetekkel, amelyek bűnbánásra felszólító imákat, illetve igéket tartalmaztak. A század egyik reprezentáns írása a Soós Ferenc kolozsvári református prédikátor által írott „*A Dög-Halál Isten harcza az Emberekkel*” című kötete. A mű apropója az 1717–1719 között Erdélyben és a Partiumban dúló epidémia volt, amelyet Soós Kolozsváron vészelt át. Nem titkolt célja volt, hogy – a korábbiakban említett büntetés-bűnhődés okán – híveit visszatérítse a valláshoz és az Istennek tetsző életre nevelje őket. Oktatásaiban valamennyi városi csoport és polgár szerepét taglalja, valamennyi társadalmi

³ CSEREI Mihály: *Erdély históriája*. Budapest, 1983. 432.

réteg hierarchikusan megjelenik a prédikációs kötetben a városi magisztrátusoktól a házi cselédségig. A járvány elleni erkölcsi védekezés hierarchiájában önmagának, tehát a vallási vezetőknek adja a legmagasztosabb feladatot. Soós olvasatában neki, illetve társainak az a legfőbb feladata, hogy a járvány pusztítása idején is ügyeljenek a hívek erkölcsi tanítására, lelki egészségére, ugyanakkor szavaikkal, prédikációkkal rámutassanak az emberi gyarlóságra és utat mutathassanak.

Hatásos gyógymód ellenében a korszak egyik leginkább elterjedt preventív védekezési módszere a pestis előli menekülés volt. Mégis, a pestis előli futás vallások és felekezetek közötti vitakérdéssé vált az évszázadok alatt. Magyar területeken mind a katolikus, mind a protestáns oldal hithű követői által leginkább a helyben maradás volt megszokott. Soós Ferenc 1720-as prédikációs kötete több ízben tartalmaz a predesztináció elvére való utalást, amely arról értekezik, hogy mindent úgy kell cselekedni, ahogy Isten előre elrendelte, így kell történnie a pestis idején is. Olvashatunk olyan részleteket Soós művében, melyek arra utalnak, hogy a futás kevésbé észszerű, hiszen az ember nem tudhatja, hogy a fertőzött levegő, vagyis Isten haragja meddig érhet el, így sokkal inkább érdemesebb Isten haragjával szembenézni. A halált tekintve ugyancsak a predesztináció elve jelenik meg a kolozsvári prédikátor művében. Az elmúláshoz való viszonyulás, illetve a halál értelmezési lehetőségeit bibliai idézetekkel támasztja alá. Példaként hozza Lázár halálát, ami számára csak egyszerű álom volt, amelyből isteni segítséggel feltámadott. Soós a korábbiakban említett predesztinációs elvre hivatkozik akkor is, amikor arról értekezik, hogy nem szabad megrettenni az emberek feje felett lebegő haláltól, hiszen, ha nem védekezik ellene és beletörődik sorsába, könnyebb lesz eltűnni a véget, amennyiben az ember sorsában ez rendeltetett el.

Járványok idején, illetve a járványokat követően – ahogyan Soós Ferenc műve is prezentálta – az epidémia vallásos oldalával foglalkozó írások száma is megnőtt, illetve a katolikusok között néhány szent tisztelete erősebb volt a többieknél vagy többször említették őket, mint a járványt megelőző időkben. Szokássá vált, hogy amint az első pestises betegek megjelentek a településeken, engesztelő körmeneteket és miséket tartottak, hogy Isten büntetése minél hamarabb eltávozzon a városról. Ekkor az egyik legfontosabb szenthez, Szűz Máriához fohászkodtak segítségért, illetve olyan szentek tisztelete is megerősödött, mint Szent Sebestyén, Szent Rókus vagy Szent Rozália. Mellettük olyan szentek tisztelete is előtérbe került, akiről úgy vélték, képes megvédeni a várost a pusztító epidémiától, így több esetben imádkoztak Xavéri Szent Ferenc felé is.

A pestis emlékezete

Amennyiben a pestises megbetegedések elmúltak egy-egy nagyobb településen és a járvány elhagyta a várost, a lakosok a hálaadó szentmisék mellett „szemmel látható” engesztelő és hálaadó emlékeket is emeltek. Ezek közé sorolható egy-egy kisebb kápolna vagy templom, amelyet valamely pestisszent tiszteletére szenteltek fel, azonban ezekhez az emlékekhez sorolható az ún. pestisoszlopok vagy Szentháromság-szobrok emeltetése is.

Ilyen jellegű köztéri emlékeket az ország számos pontján találunk, melyek közül érdemes megemlíteni a soproni Szentháromság-szobrot, amelyet az 1679-es járvány, il-

letve a Budán, a mai Nagyboldogasszony- (Mátyás-) templom előtt emeltek az 1713-as pestisjárványt követően. Ezeket az oszlopokat legtöbb esetben a városi polgárság adományából építették fel, azonban a felállítás szándékát már a járvány idején engesztelő szentmisék alkalmával megfogalmazták. Selmecbánya eredeti Szentháromság-szobrát az 1711-es járvány alóli felszabadulás alkalmával emelték, az erre való felajánlást Prior Ignác helyettes bíró már az előző esztendő szeptemberében megtette. 1711 tavaszán már a város megszabadult a járványtól, így az építkezés elkezdődhetett.

Pestisoszlopokat Észak-Magyarországon is számos helyen találunk. A legnagyobb legendáriummal a Miskolcon, a hajdani Mindszent városrésztemploma előtt emelt *Immaculata* (Szeplőtlen fogantató) nevű, Szűz Máriának felajánlott fogadalmi oszlop rendelkezik. Dobrossy István Miskolcra szóló monográfiájának első kötetében kiemelte, hogy Deák Ferenc mindszeni plébános felhívására Miskolc és Mindszent lakossága a járványtól való megszabadulás okán 1738-ban abból a célból emeltette a fogadalmi oszlopot, hogy „gyűlhelyiül szolgáljon a híveknek, hogy ott a kántor vezetése alatt szombat estétként ájtatosságukat végezvén kérjék az egek urát, hogy Miskolcz város lakóit a pestis veszedelmétől a jövőre is óvja meg.”⁴ A szoborcsoportot eredetileg Nepomuki Szent János, Szent Xavér és Szent Sebestyén alakjai díszítették, a tetején pedig Szűz Mária alakja volt látható faragott koronával a fején. A szobor több csonkításon és rongáláson ment keresztül, 1878-ban a Mária-szobor fejét egyszerűen letörték, a 20. század első felében pedig több alkalommal helyet változtatott a szobor. Manapság csupán a fogadalmi oszlop, illetve Mária felújított szobra áll a helyén, a szentek mellékalakjai az évszázadok során elvesztek, csakúgy, mint ahogy a szobor talpazatán található eredeti szövegek is. Dobrossy István szerint a Mária-oszlop eredeti formájában a város egyetlen barokk szobra volt, manapság azonban „csupán” a tér nevére is utalható történeti jelként minősíthető.⁵

Felhasznált és ajánlott irodalom:

- DÁVID ZOLTÁN: *Az 1738-as pestisjárvány pusztítása. Orvostörténeti Közlemények* 69-70 (1973) 75–130. o.
- DOBROSSY ISTVÁN: *Miskolc írásban és képekben 1.* Miskolc, 1994.
- FARAGÓ TAMÁS: *Adatok a pestisjárványok magyarországi történetéhez. A máramarosi példa.* Korall 30 (2007). 19–60. o.
- RÁKÓCZI KATALIN: *Tizenöt prédikáció a pestisről. David Reuss prédikációs könyve.* In: *Orvostörténeti Közlemények* 186-187. 63–75. o.
- RÉTHLY ANTAL: *Időjárási események és elemi csapások Magyarországon 1700-ig.* Akadémiai Kiadó, Budapest, 1962.
- RÉTHLY ANTAL: *Időjárási események és elemi csapások Magyarországon 1701–1800-ig* Akadémiai Kiadó, Budapest, 1970.
- SCHULTHEISZ EMIL: *A magyarországi járványok történetéből.* Schultheisz Emil: *Fejezetek az orvosi művelődés történetéből.* Sajtó alá rend.: Gazda István. Piliscsaba, 2006. 196–207. o.
- SOÓS FERENC: *A' dög-halál isten harcza az emberrel.* Kolozsvár, 1721.
- VEKERDI LÁSZLÓ: *Magyarországi és erdélyi pestisjárványok a XVIII. században.* Budapest, 2009.

⁴ DOBROSSY ISTVÁN: *Miskolc írásban és képekben 1.* Miskolc, 1994. 155.

⁵ u.o.

ZSUGYEL JÁNOS

„Ha nem nevelnek Eperjesen kollégiumi iskolák ...”

HENSZELMANN ALADÁR HÁLAADÁSA AZ ALMA MATER FELÉ

A tavaszi hónapok az érettségikre történő felkészüléssel telnek. A diákok egészséges izgalommal készülnek a megmérettetésre, a többiek pedig érdeklődéssel, az érintettek rokonai némi büszkeséggel mustrálják a bevéjárólútcák kirakataiban elhelyezett érettségi tablókát, nosztalgiaiával emlékezve – no nem a megtanult, de azóta elfelejtett – ismeretekre, hanem a jellemformáló középiskolai évekre, az életre szóló barátságokra, s hálás szívvel gondolnak vissza tanáraikra. Ebben az időben kerül sor a hagyományosan ötévente rendezett érettségi találkozóakra is, melyek között kitüntetett helyet foglalnak el a negyed évszázados jubileumi alkalmak.

Az 1889-ben született Henszelmán Aladár orvosprofesszornak a miskolci evangélikus gyülekezet levéltárában megtalált gépiratos verse az eperjesi gimnáziumban megtartott 25. éves érettségi találkozó alkalmából készült a múlt század 30-as éveiben. Az ősi magyar evangélikus intézmény a trianoni országvesztés miatt a csehszlovák állam területére került, míg a vers szerzője ebben az időben a budapesti MÁV-kórházban tevékenykedett. Ezt megelőzően egy évtizedig a Miskolci Jogakadémia professzoraként a törvényszéki orvostan és közegészségtan oktatója volt. Az 54 éves korában bekövetkezett hirtelen halála előtt két évig ismét Miskolcon élt, ahol a tapolcai fürdő orvosként tevékenykedett. A miskolci mindszei evangélikus temetőben nyugszik, síremlékét Medgyessy Imre szobrászművész alkotta.

Medgyessy Ferenc alkotása
a mindszei evangélikus temetőben

(Henszelmán Aladár verse lapunk e számában az irodalmi rovat élén áll.)

NAGY ZSUKA

Igekötők

„Az Úr érkezése” országos protosztáns szavalóverseny résztvevőikhez

És akkor jött ez a nap, ami most van. Mert a mostok fontosak. Eljött, kijött, feljött, átjött, visszajött, keresztüljött. Mindegy csak jöjjön. A szíven át. Igekötők. A vers ige, a verselő igekötő. Köti a mindenekeket. Megköti, összeköti. Az igeidőket. Az embereket. Szerzőket, gondolatokat meg érzéseket. Generációkat. Mostokat meg a múltakat. Artikulál a jelen, értelmez, ad, átad. Leül egy székre, egy kanapéra, megáll a fal mellett, kiáll a szobája szegletén, választ valami háttérrel és akarja magát. A szerzőt, a verset és önmagát is adni. Odaadni. Nagy bátorság, nagy adás. Magadat adni valamibe.

A vers örökítő. Anyag. Általad fogható és érezhető. A vers öröm és hír. Az vers mindig evangélium. Ünnepe. *Teremtés. Párbeszéd. Kérdés, felelet. Szerelem.* Ahol te vagy az igekötő. Ami cselekszik, történik, beszél, verset mond. El. Ki. Fel. Megváltoztatod a jelentést, formálód, átalakíthatod a világ molekuláit vele. Még a mátrixon keresztül is. Egy képernyőn is áttörsz. A vers akarja magát. Általad. A vers gyógyít és te vagy a gyógyító. Egy kicsi országban, világjárvány idején. Te vagy az evangélium. Gyolcs vagy a lélek testén.

Mert kell neki gyolcs. Törődés és hit. Semmilyen tudomány nem erősebb, mint az ige, ami most egy általad mondott vers, és semmilyen közvetítő nem erősebb, mint az igekötő. Aki most te vagy. A lélek házaiban. A lélek labirintusában. A lélek mátrixaiiban. Te vagy az élet kapszulája. Ünneplőben. Csak azért is. Emberin, méltón. Emelt fejjel. Akarva magad. Látva láttatni, hogy élünk és köszönjük így is jól vagyunk. Mit is akarhat mást tőlünk bárki is. Élni akarunk. Fiatalok vagyunk. Választunk egy verset, vagy választanak nekünk. És előadjuk, odaadjuk. Miért ne. Nagyvonalú ifjúság. Mert adja ezt is. És ez nem luxus. Lét. Kérdés.

A vers nem *alku*, nem *vásár*, nem üzlet. Haszna az, hogy nincs haszna. Ettől is isteni. Ezt valaki mondta, valahogy így. Nem emlékszem, ki. Szóval, a vers evangélium, a versmondó evangélista a vers erejéig és erejében. Belebújik, mint egy csigaházba és érzi az évezredeket. úgy, hogy nem is tudja. Benne vagy egy időgépben. A vers időgép. És te vagy a kapitány, a vezérlő(ben). A most üzemmódjiban. A készségeid irányítása alatt.

Az van, hogy mindennek értelme van. És mindent kibírok, hogy vagytok. Hogy hallottam ezeket a verseket és tőletek. Mindennek ellenére. Rendíthetetlen élet. Akarás. Visz tovább a vers. Igék és igekötők jönnek a szíven át. És én várom. És vágyom. Jöjjenek.

És jönnek is. Jön Antalicz Zalán, Borsi Bianka, Győrfi Krisztián, Herczu Máté, Hornyák Lili, Horváth Bianka, Kecskeméti Lilla, Mádel Bianka, Martin Péter, Stéfán Zsófia és hozzák magukkal Jánosy Istvánt, Ady Endrét, Szilágyi Domokost, Reményik Sándort, Gyóni Gézát, Sék Gézát, és Túrmezei Erzsébetet.

Hát, így boldog az Isten. Ülünk a jobbán és verselünk. Ez a sokadik parancs. Ne hallgass, néha meg kell törni a csendet is. És beszélj, mondd ki, állj ki, merj, ne félj, adj, és tarts kapcsolatot. Égiekkel és a földiekkel.

Köszönöm. És gratulálok mindenkinek. De igazán.

És legyen – bennünk – mindig erős vár. Az Isten.

ILLÉS GYÖRGY

Karácsony este Pilinszkyvel

December 23-a volt, de még hiányzott néhány ajándék, amit beterveztem. Elindultam a belvárosi áruházakba, mihelyt kiszabadultam a rám tapadó egyetemista tennivalók közül. Öreg este lett, amikor végre kellően megpakolva, elindulhattam a Ferenciek temploma felé. A 15-ös busz megállójához igyekeztem. Már ott toporogtam a tömegben, nézelődtem jobbra-balra, előre-hátra, amikor egyszer csak megpillantottam az utca túlsó felén, az Egyetemi Könyvtárral szemben Pilinszky Jánost. Valószerűtlenül soványnak és magasnak látszott a lámpák sárga fényében. Hajadonfőtt állt ott, noha hideg volt, metsző, harapós. Távolabbról nézve mozdulatlan, merev szobornak tűnt, mintha járdaszélre állított kőszentként magasodott volna a csomagokkal megrakott emberek nyüzsgő s torlódó csoportjai fölé. Nem tudtam levenni róla a szemem, s valami szaggató-szorongató szomorúság kerített hatalmába. Önkéntelenül mondani kezdtem néhány strófáját, melyek mélyen belém vésődtek:

1.

Ők levetköztek a sötétben,
ölelkeztek és elaludtak,
miközben te a ragyogásban
sírtál és mérlegeltél.

2.

Alkonyodott.
A rozoga melegben
papírközelsébe ért a nap.
Minden megállt.
Állt ott egy vasgolyó is.

3.

„Világ báránya, lupus in fabula,
a jelenidő vitrinében égek.”

Elhatároztam, hogy boldog karácsonyt kívánok Pilinszky Jánosnak. Átmentem az utca másik oldalára. A költő észre sem vette, pedig épp előtte álltam meg. Akkor is csak lassan ocsúdott, amikor köszöntem neki. Mintha valami révületből ébredt volna! Csontos arcáról nem akart eltűnni a komor merevség. Már-már bänni kezdtem, hogy megzavartam utcai meditációjában. De aztán egyszerre rám nevetett, akárcsak egy örvendező gyerek és gyorsan, kedvesen kezet nyújtott. Megdöbbenve éreztem, milyen

jéghidegek az ujjai. Csak egy világos színű, vékony ballonkabát volt rajta. Próbálta ugyan leplezni, de rögtön észrevettem, hogy reszket, didereg.

– Nincs kedved bejönni velem ide a presszóba egy kávéra? – kérdeztem gyorsan.

– Szívesen! – válaszolta. – Legalább egy kicsit elbeszélgetünk. Már régen szerettem volna elmondani, hogy apád milyen nagy segítséget, sőt, elégtételt jelentett számomra, amikor közölte az *Utószó*-ról Lukácsy Sándor meghatóan szép cikkét. És akkor jött az Új Írásban a *KZ-oratórium*, a *Sötét mennyország* is.

– Örülök én is, hogy sikerült...

– Igen, igen...

– Menjük már be! – kérleltem Pilinszkyt – Majd odabent megtárgyaljuk. Én itt kint megfagyok.

Rögtön be is nyitottunk, s letelepedtünk egy viszonylag csendes sarokban. Hamarosan hozták a feketét. Pilinszky mindkét kezébe fogta a csészét, ujjait mellette.

– Tudod, nem vagyok elkényeztetve. Ahogy Németh László mondja, „szájkosárban” engedték be apádék az Új Írásba a *Rekviem*-et, az én ártatlan filmvázlatomat. XX. századi modern passió-játéknak szántam korunk legegységesebb botránjáról, a náci koncentrációs táborokról. Ezért is hatott meg, hogy Lukácsy az *Utószó*-t remekműnek nevezte. Úgy sikoltott fel szinte, mint egykor Kazinczy, ha neki tetszőt olvasott.

– De miért mondtad ezt elégtételnek?

– Egyszerű a magyarázat. Az Új Ember-nél, ahol dolgozom, kevés sikerem volt a verseimmel. 1957 óta vagyok a lap munkatársa, számos prózám jelent meg eddig, de a verseim alig-alig kaptak helyet. Most figyelj! Apádék közlései miatt, a lap átvette az Új Írásban megjelent *Utószó*-t és a kritikai méltatást. Még jegyzetet is közöltek Pierre Emmanuelról, akinek ezt a versemet ajánlottam. *Apokrif*-emet, talán tudod, ő fordította le az *Anthologie de la poésie hongroise* számára. Megemlétték azt is, hogy az *Utószó* az *Apokrif* szerelmi motívumának folytatása és befejezése.

– Azóta rendszeresen közölnek az Új Ember-ben és a *Vigília*-ban?

– Igen, sorra jelennek meg a verseim és ezt apádéknak köszönhetem.

Miközben ezeket mondta, észrevettem, hogy Pilinszky különös szuggesztivitással néz rám. Elhallgattam. Ő pedig megkérdezte:

– Láttad a *KZ-oratórium* első bemutatóját Kecskeméten?

– Sajnos nem, nyolcadikos voltam akkor...

– Sok félelem és szorongás volt bennem. Hallottam olyat is, hogy ez csak a régi dolgaimnak új variációja, hogy nem sikerült megteremtennem a műfaj alkotóelemeinek szerves egységét és így tovább... Egyébként az a lényeges, hogy újra meg újra szembenézzünk ezzel az iszonyattal, az egyetemes botránnyal és beszéljünk róla, kísérletezzünk más és más formában. Azt hiszem ez az egyetlen védekezés: nehogy mindez még egyszer megisméltődhessék!

Aztán hirtelen témát váltott.

– Hallottál már Simone Weiről? – kérdezte felizzó arccal. – Nem olvastál róla?

– De azt hiszem, igen. Ha nem csalódom, arra az egykori különös, katonazubbonyos fiatal lányra gondolsz, aki Simone de Beauvoir egyetemi kollégája volt a Sorbonne-on?

– Igen, igen... – buzdított. – Mit tudsz még róla?

– Heves vitába keveredtek az *Egy jó házból való úrilány emlékei* szerint. Simone Weil úgy vélte, hogy igazából csak az a forradalom ér valamit, mely enni tud adni az embereknek. Mire Simone de Beauvoir azt válaszolta: nem a boldogítás a lényeges, hanem az, hogy megtanuljuk az emberi lét értelmét. Ezt hallván, Simone Weil csak ennyit mondott: úgy látszik, maga még sohasem volt éhes.

– Róla van szó. Ő már akkor a szegényekkel, a szenvedő emberrel akart azonosulni. Pedig jó módú családban, értelmiségi környezetben nevelkedett. Magasan kvalifikált tanárként gyárba ment el dolgozni, hogy megismerje a munkások életét. Később paraszti munkát végzett egy szőlőben. A háború alatt Angliában élt, de csak annyit evett, mint amennyi hazájában egy embernek átlagosan jutott. Súlyosodó tüdőbaja mellett ez is hozzájárult korai halálához. 1943-ban halt meg, mindössze harmincnégy évesen. Még én sem tudok eleget róla, pedig most egymásután adják ki hátrahagyott írásait, és már úgy emlegetik, mint a XX. század egyik legnagyobb keresztény gondolkodóját. Gabriel Marcel azt mondja róla, hogy fölülmúlhatatlanul súlyos üzenetet hozott mindnyájunknak...

Pilinszky, látva érdeklődésemet, ettől fogva már csak Simone Weilről beszélt, egyre átszellemültebben, már-már misztikus elragadtatással. Aztán egyszer csak elhallgatott. Én meg vártam, hogy folytassa tovább gondolatait. Nem sok idő telt el, amikor megint megszólt: Látod! Ez a csodálatos lélek, ez a nagy igazságokat felragyogtató misztikus nem vette fel a keresztiséget, és nem lépett be az Egyházba. Miért vívódott? Miért nem tartotta méltónak magát erre? Hiszen az evangéliumi szeretet hőse volt! Olyan egyéniség, akinek a zsenialitásánál csak életszentsége volt nagyobb. Én mindenesetre szeretném alaposabban és mélyebben megismerni, eredetiben olvasni el minden írását, vagy legalábbis minél többet.

Sokáig ültünk még együtt. Szótlanul, eltűnődve. A búcsúzáskor Pilinszky így szólt:

– Tudod mit írt Simone Weil? Hallgasd meg! *Az embernek meleg csend kell, és jeges tumultust adnak neki.* Hidd el, bármily abszurdnak tűnik, neki van igaza, amikor lelkünkre köti: *Isten tiszta szeretetből alkotta a világot.* Most pedig gyorsan menj haza, mert már biztosan türelmetlenül várnak rád.

E karácsonyi találkozás után nem sokkal kis csomagot hozott tőle a posta. A *Nagyvárosi ikonok* (Szépirodalmi Könyvkiadó, 1970) című új kötetét küldte el a következő dedikációval: *Illés Györgynek, az ifjú bölcsésznek egy szép karácsonyi este emlékéül.*

(Pilinszky János születési centenáriumára ezzel az írással emlékezünk, amely a szerző „Újabb szellemidézés – Egy irodalmár emlékei” Decameron Könyvkiadó, 2017 című kötetében jelent meg.)

• KÖNYVISMERTETÉS •

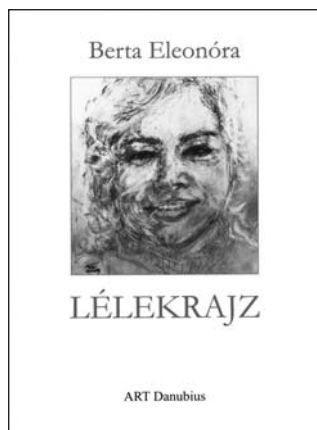
VÁRHELYI KRISZTINA

Covid napló vagy más?

GONDOLATOK

BERTA ELEONÓRA *LÉLEKRAJZ* CÍMŰ KÖTETÉHEZ

Berta Eleonóra kötete a Lélekrajz felkeltette az érdeklődésemet. Egy nagyon szomorú és félelmetes időszakban íródott. Covid napló sok érdekességgel és történettel. A kötet a járvány akkori adataival 2020. december 31-én zárult. Akkor 84 és félmillió beteget regisztráltak a világban 3,5 millió ember halt meg. Már a remény jelei mutatkoztak, hiszen elkezdődtek az oltások. De még elszomorítóbb válságos helyzet alakult ki, amellyel nem találkozott az emberiség. Már a világon 171 millió ember fertőződött meg és 3,6 millió főt meghaladta az elhunytak száma. Magyarországon is tragikus a helyzet. 803 ezren fertőződtek meg és megközelíti a 30 ezer főt az elhunytak száma. Hála Istennek radikálisan csökken a fertőzések és halálesetek száma. Remélhetőleg pandémia vége közeledik a oltások következtében kialakult védettség miatt.

A kötet a szörnyű helyzetről ad számot, hangulata mégsem a reménytelenséget, hanem az élet szépségeit, gazdagságát, a világ változását mutatja be. Érzelemgazdag, ugyanakkor realiztikus, tényszerű írás. Olyannyira olvasmányos, hogy szinte azonnal szeretnénk tudni mi történik holnap. Feszültségben tartja az olvasót egyrészt a járványhelyzet alakulása miatt, másrészt a történetek folytatása miatt.

A Covid jelentés mellett több történetet ismerhetünk meg a családról, barátokról, különböző eseményekről. Megismerünk egy talpraesett életerős asszonyt, aki bátran beszél az életéről, annak érdekes fordulatairól, vágyairól, érzelmeiről, a mindennapi élet jelentős és apró történéseiről. Nostalgiaival beszél gyermekkoráról, ugyanakkor nyitott a mai életre, elfogadja a mai kor érdekességeit, értékeit. Hisz magában és az emberekben, ugyanakkor látja a társadalom zavarait, azt az embertelen kemény világot, ami a pénz uralmára épült. Az örökös megfelelési kényszerben, a pénz utáni hajszában kihalt a lélek nincs tápláléka. A „megfelelési vakvágány” mókuskerekében zajlik az életünk. Feladatok, pénz, különórák, rohanás, felületesség, kérdések, amire nem várjuk meg a választ, tiprás, tolakodás előnyök keresése, pocsklás, büntető féke-

zés, kapcsolati tőke építés, stb. És a járvány felmutatta a stop táblát, ez így nem mehet tovább. Megállást parancsolj az emberiségre, ennek persze fájdalmas veszteségeivel szembe kell nézni. De látni kell azt is, hogy ebben a kegyetlen időben, a vírustól való félemben, a karanténban sok jó dolog is történt. Felfedeztük a családunkat, az otthonunkat, rácsodálkozunk a gyermekek kreativitására, az ünnepek jelentőségére, alkotó munkát tudunk végezni. Gondolkozni a világ dolgairól elmélyülni gondolatainkban, hitünkben, vallásunkban, átgondolni életünket, megkülönböztetni a fontos dolgokat és a kevésbé fontosakat, átgondolni az értékeinket. Mint ahogy ezt teszi Berta Eleonóra a Lélekrajz c. kötetében.

A Szerző, bár teljesen más területen dolgozott és képezte magát, nagyon vonzódik a művészethez, elsősorban a festészethez, zenéhez. Az életének szíve-vágya volt, hogy közel kerüljön a művészethez. munkájában. Elmeséli, hogy férje megteremtette álma beteljesedését. Ma egy kis galériának tulajdonosa és boldog „dolgozója” Végtelen szeretettel beszél el hogyan találtak egymásra a férjével, milyen szeretet-teljesen működik a családjuk, hogyan telik az életük. Rajongással beszél a férjéről több mint 30 éves házasság után. El lehet mondani, hogy boldog lehet az a férfi, akiről a felesége ilyen bizalommal és szeretettel tud beszélni és ilyen megbecsülésben, tiszteletben van része. Minden élethelyzetben védik és segítik egymást. Ez hatalmas erő. Az olvasó bekapcsolódik a család életébe, ebbe a rokonszenves gondolatvilágba. Egyfajta belső ihletettéből fakadó betekintést enged – egy önátadó családon keresztül – a család életébe. Nagyon jó érzés egy szeretetteljes életet és jó példát látni.

Az írásból az őszinteség sugárzik. Bár egyszerűen, mégis bonyolult, összetett dolgokat mesél el. Olyanokat, amelyeket az emberek sokszor szemérmességéből nem mondanak el egymásnak, vagy a másik úgy is tudja, hogy van, mit gondolok, nem érdemes róla beszélni. De mindenről kell beszélni a családdal barátok közt, véleményt nyilvánítani, a dolgokat megvitatni és tisztázni, mert egy közösségbe, a magyar közösségbe tartozunk, a beszélgetés közelebb visz egymáshoz. Mélyen szántó gondolatok vannak elrejtve az írásban, különösen a tisztességről és becsületről, a magyar föld (termőföld) szeretetéről. A természethez való viszony megfogalmazása figyelemre méltó, és mélyen emberi érzéseket tár föl. Beavat az érzelmek világába, ugyanakkor kitekint és véleményt formál a világról, a politikáról. Ez is fontos, hiszen minden embernek dolga van a közélettel és a politikával. Megfigyelhető, hogy több síkon zajlanak a történetek. Pl. a járvány alakulását követi az országban és a világban, a család mellett foglalkozik társadalmi kérdésekkel, az érzelmek világa mellett a mai világ realitásait élénk tárja.

A művet – amely a Szerző első alkotása – az ART Danubius kiadó jelentette meg 2021-ben. Így is meg lehetett élni a pandémiát, a bezártságot. A kötet sikerét kívánva várjuk a folytatást. Mács Józsefné a kötet hangulatát összefoglalva, megható ajánlást írt az olvasók számára. A könyv tetszetős borítója illeszkedik a tartalomhoz. Egyszerű, világos, érthető Kamarás Máté rajza.

A Szerzővel rövidesen könyvbemutató keretében személyesen is találkozhatunk.

ZSUGYEL JÁNOS
Egy gyékényen...

MEGKÉSETT FILMBEMUTATÓ ÉS KÖNYVVÁSÁR
MISKOLCON

A Pünkösöd előtti pénteki napon érdekes kép fogadta a miskolci sétálóutcára tévedő látogatót. Az ott készült fényképen látható, hogy az utca egyik oldalán tömött sorokban állnak az emberek, míg a szemben lévő oldalon – a színház épülete mellett – Pelle János szerző dedikálta nemrég megjelent „*Vérvád, hisztéria, népítélet*” című könyvét.

A kigyózó sor nem az emberek könyv iránti érdeklődését tükrözte, hanem az ingyenes parkolási lehetőségek hosszú hétévégét követő megszűnte miatt torlódott össze a parkolási társaság irodája előtt. De a könyv dedikálását szervezők sem fogtak mellé a hely megválasztásával, mivel a város közismert antikváriuma előtt is szép számmal éltek a lehetőséggel, s ismerkedtek az „egy gyékényre” került könyvvel, valamint az erről ismertetőt közlő folyóirattal.

A pénteki dedikálás előzménye polgármesteri hivatalban előző este megtartott filmbemutató volt. Pár nappal a gyülekezési korlátozások feloldását követően szép számú részvevő kísérte figyelemmel az 1996-ban készült, Vitézy László által rendezett „*Kavics a síron*” című dokumentumfilm bemutatását, valamint az ezt bevezető beszélgetést, melynek során Csepeli György professzor kérdezte a film elkészítésében közreműködő Pelle Jánost.

A film elkészülte óta dobozban van, forgalmazására, televízióban történő bemutatására nem került sor, ami az alkotók és a potenciális érdeklődők számára is sajnálatos. De az az igazán szomorú tény az, hogy a film alapjául szolgáló megtörtént eseményeket is a feledés homálya borítja. Pedig az 1946. augusztusi miskolci pogrom eseményeit már a történesek idején is részletesen taglalta a helyi és országos sajtó, s élénk parlamenti vita követte az eseményeket, mely kiválthatta volna akár a kormány bukását is. Ez azonban éppúgy elmaradt, mint az erőszakos, halálos áldozatokat követelő cselekedetek kivizsgálása.

Az események kiváltója az 1946. évi vágtató infláció volt. A forint bevezetése előtti hetekben a kereskedők árukészleteik visszatartására törekedtek, s emiatt a miskolc-diósgyőri acélművek munkásai elégedetlenkedtek. A pogrom előtti napokban Rákosi Mátyás nagygyűlésen szónokolt Miskolcon, s az ellátási nehézségeket a

spekulánsok nyakába varrta, illetve erőszakra buzdított ellenük. Néhány nap múlva – feltehetőleg a példa statuálásának szándékával – le is tartóztattak két zsidó származású malomtulajdonost, akiket árdrágítással vádoltak meg. A két vádlottat villamoson szállították internálási helyükre, amikor összetalálkoztak egy munkáscsoporttal, akik épp egy tüntetésre tartottak. Miután a két csoport találkozott a villamosmegállóban, verekedést provokáltak, ahol a feltűzelt tömeg meglincselte a megvádolt malomtulajdonosokat, akik közül az egyik később behalt sérüléseibe. A tömeg néhány tagját letartóztatták, s a rendőrkapitányságra vitték. A letartóztatottakról elterjedt, hogy kínzással vallatták őket, így másnap újabb felhergelt tömeg indult kiszabadításukra, s ez „népítéletbe” torkolt, mely ismét egy zsidó származású rendőrnnyomozó meggyilkolásával végződött. A város felbolydult hangulatának elcsitítására személyesen Rajk László, akkori kommunista belügyminiszter utazott a városba. Az események bírósági tárgyalása a későbbiekben elmaradt, így a büntetőjogi felelősség kérdése sem került szóba, a politikai felelősségre vonásra pedig – cselekvőképes politikai ellenzék híján – a lopakodó kommunista hatalomátvétel hónapjaiban már okafogyottá vált.

A rendszerváltozást követően kínálkozott annak a lehetősége, hogy az eseményeket – a még élő szemtanúk visszaemlékezései alapján – feltárják, s a „Kavics a síron” című dokumentumfilm erre vállalkozott. Még éltek néhányan a szemtanúk közül, s megszólalt az a rendőrnnyomozó is, aki akkoriban a kapitányságon az ügygel foglalkozott, s csak sikeres elrejtőzése miatt tudta elkerülni az épületbe behatoló csőcselék bosszúját. A filmbemutató előtti beszélgetés azonban rávilágított azokra a mozgatórugókra is, mely a gyűlölet elemi erejű fellobbanására vezetett.

Pelle János 2020-ban megjelent könyvében elsődlegesen társadalom-lélektani tényezőkre vezeti vissza az eseményeket. Ezek között szerepel a keresztény egyházak múltbeli antiszemitizmusa is, mely ugyan elsődlegesen a zsidók keresztény hitre térítését célozta, de elvetette magjait a népi vallásosságban teret nyert zsidóellenességnek is, melynek szélsőséges megjelenése a középkori eredetű, de a közelmúltig ható vérvád volt. A II. világháborút követően a nemzetiszocialista haláltáborokból Miskolcra visszatérő zsidó lakossággal szembeni – az elmarad műtfeldolgozásból eredő – idegenkedés is hozzájárulhatott az érzelmek elfojtásához, majd az ellenséges érzelmek erőszakba fordulásához. Az események kirobantását azonban egyértelműen az a felelőtlen politika okozta, mely a nyomorúságos életkörülmények miatti elégedetlenséget terelte egy másik kiszolgáltatott embercsoport felé, nem számolva ennek következményeivel, mely az emberéletek elvesztése mellett a megbékélés lehetőségének hosszú évtizedekre történő elhúzóódását eredményezte.

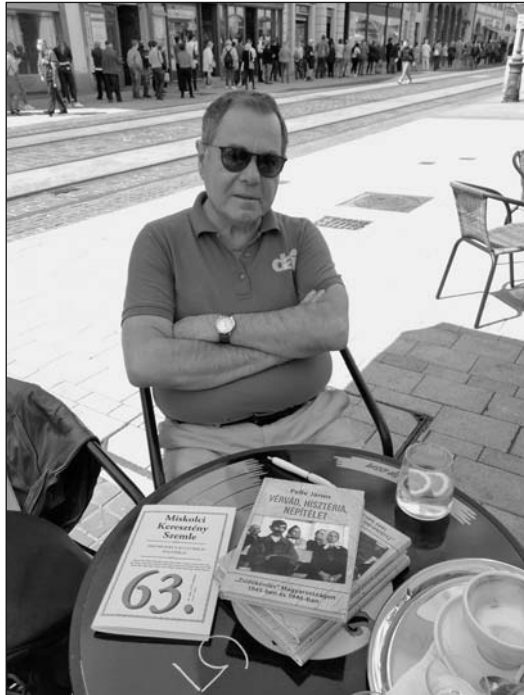
A város közvéleménye eddig nemigen tartotta számon ezeket a történéseket. Bár az egykori gettó területén felhúzott új épületek egyikének falán emléktábla emlékeztet a holokauszt áldozataira, az 1946. augusztusi pogromra semmi sem utal annak helyszínén. Ezért is példaértékű, hogy a Miskolci Keresztény Szemle, a város negyedéves ökumenikus kulturális folyóirata 2021. évi első számában közölte Pelle János könyvének ismertetőjét, s a helyi közéleti hírportál egy, a szerzővel folytatott

beszélgetés videóját mutatta be. Részben e megjelenéseknek köszönhető a megvalósult filmbemutató és könyvdedikálás is, melynek segítségével – reménység szerint – hamarosan emléktábla kerülhet a város történetének ezen emlékezésére érdemes epizódjának helyszínére.

A holt nemzedékek szenvedéseire való emlékezés és ezek értelmezése – Pap Károly 1935-ben írt, mottóul szolgáló szavainak szellemében – az élő nemzedékek kötelessége.

„El van varázsolva a nép, mint holdfényben a mesebeli erdő;
rejtekeiben az ősök, mint jótékony szellők, gonosz lidércek,
pajkos manók tovább űzik játékukat.
Elevenek s holtak cserélgetik lakásukat:
az élők leszállnak a holtakhoz
s a holtak feltámadnak az elevenekben.
Szüntelen folyik ez, minden foganásnál, születésnél
számtalan halott mozdul egyet,
minden halottal millió eleven tér a sírba.”

Pap Károly: Zsidó sebek és bűnök (1935)

STEINBACH JÓZSEF

Petróczi Éva összegyűjtött verseinek olvasása közben

KÖNYÖRGÉS MÁRCIUSI HÓBAN
FEKETE SAS KIADÓ, BUDAPEST, 2021

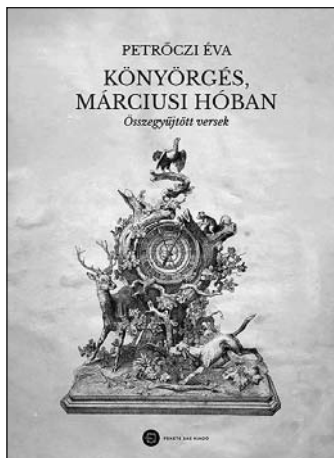
„Isten előtt pedig nyíltan állunk!”
(2Kor 5,11)

Kálvin János szerint a Szentlélek Isten munkája két nagy területen tapasztalható meg: az egyiket a „Szentlélek általános kenetének”, a másikat a „Szentlélek különös kenetének” nevezte a nagy reformátor. Minden lélegzvetésselünkkel az Isten éltető Lelkéről teszünk bizonyosságot, akár akarjuk, akár nem; minden igaz, helyes, szép, nemes, valósággal felemelő gondolat és tett a Szentlélek munkája, így a Szentlélek jelen van egy ihletett versben, egy épületes művészeti alkotásban ugyanúgy, mint az emberek javát szolgáló tudományos kutatásban; de beszélhetünk a Szentlélek jelenlétéről a politikában és a gazdaságban is, ha másként nem, akkor úgy, mint fékről; mindez a Szentlélek Isten jelenléte mindannyiunk életében. A Szentlélek különös munkája pedig az a csoda, amikor az ember hitre jut, megtér, az élő Istenhez fordul, újjászületik, és a hívők közösségében, a látható egyházban szolgálva, már nemcsak önmagának él, hanem hitéből következő szeretetét és reménységét tovább örvendezi mások felé.

Petróczi Éva verseit olvasva megtapasztalhatjuk a Szentlélek Isten munkáját mindkét területen!

A versírás és olvasás bizonyos tekintetben hasonlít az igehirdetéshez, hiszen az üzenet csak akkor szólal meg a bibliai sorok közül, és az igemagyarázat során, ha az igehirdető „ihletett” állapotban volt, amikor készült, és amikor prédikál, miközben az igehallgató is ebbe az ihletett állapotba kerül; egyébként nincs „találkozás”, és kívül maradunk a „szent eseményen”, amely az élő Istennel való útmutató, erősítő, üdvözítő közösség alkalmává lehetett volna.

A versek kivirágzásánál és illatozásánál hasonlóképpen nélkülözhetetlen ez az ihletettség, verselő és versolvasó számára ugyanúgy, hogy a „szentlelkes révület” az Isten közelébe emeljen, és megtisztulva, bölcsebben, gazdagabban tegyen vissza életünk kimért útjára.

Petróczi Éva verseit olvasva még akkor is adatott számomra ez az ihlet, amikor igen „evilági” hangulatban, elcsigázottan kezdtem olvasni a sorokat, és mire letettem, mássá lettem, közben „valami több” történt, ami, hiszem, versolvasás közben is a Szentlélek megújító munkája, Isten-közelség, istentapasztalat.

Petróczi Éva egyként kapta Istentől a hit, az intelligencia, és az érzékenység ajándékait, ezért ezek a versek tömör gyémántként vallanak hitről, örömről, bánatról, megfáradásról és újrakezdésről, emlékekről, családról, munkáról, villanásnyi élményekről, hétköznapiokról; azaz rólunk, akik hívó emberként is emberek vagyunk, Krisztusban megváltottak, erre a bizonyosságra vágyók, és ebben erősödök. A Szentírás szívét, a megváltás evangéliumát versebe foglalva soha nem hallottam szebben és tömörebben megfogalmazva, mint egyik versében: „Uram, te tetted, hogy sötét hajjaim fölött, végre hajnalodik”.

De jó, hogy születnek még versek: ez azt jelenti, hogy vannak még emberek, akik tudnak és akarnak megállni, elcsendesedni, az események mögé, és felfelé tekinteni, mernek megmerevedett, jól bevált szerep-gúnyákat levetni, álarcokat sarokba dobni, és emberként képesek megmutatni magukat nekünk! Egyre ritkább ez a csoda ilyen ihletett és hitvalló minőségben, mint Petróczi Éva verseiben: őszintén, de mégis Isten előtt; nyíltan, de nem gátlástalanul, hanem az Isten medrében, az Isten tenyerében, Őrá tekintve, sőt a sorokat is Őtőle kapva, így a végső választ is az Úrtól várva! Amíg születnek versek, mégpedig ilyen versek, és még lesznek, akik verseket olvasnak, addig még van remény, addig az úton vagyunk „a születés Heródes nélküli ünnepe” felé.

A kötet címadó verse azt a szorongatott helyzetet éneкли meg, amelyben már egy esztendeje szűkölt a világ, a könyv megjelenésekor. A koronavírus-járvány idején gyógyulásért, megoldásért könyörög az imádkozó költő, mégpedig a reménység és a majdani hálaadás hangján. „Kézben és háton, köveket cipelnék. Épüljön Neked hálatemplom. Nincs bennem egyéb gondolat.” Megrendítő, alázatos, könyörgő reménységben is intó ez a vers: Bizony, ha az Úr ad majd szabadulást, el ne felejtünk leborulni, hálát adni, megújulni; és nehogy ott folytassuk régi és hedonista, mindent felemészítő életünket, ahol abbahagytuk.

Adassék e kötet olvasása során az olvasónak ugyanaz az ihletettség, amely adatott e versek alkotójának, hogy a versek tükrébe tekintve, ne csak önmagunkra, hanem őszintébb szeretettel egymásra, és együtt a Megváltó Úrra tekinthessünk!

• SZERKESZTŐSÉGI ÜZENETEK •

A 2021. évi második számunkkal elérkeztünk a 64. lapszámunkhoz, így egy képzeletbeli sakktabla minden kockájára folyóiratunk egy-egy számát helyezhetjük. Ez a tény feljogosítja és egyben kötelezi is a lap tartalmáért és terjesztésért tevékenykedőket, hogy felmérjék a folyóirat megjelenésével kapcsolatos elvárásokat, s a jövőbeni működés távlatait. A vidéki kulturális folyóiratok között egyedülálló, hogy csaknem két évtizede folyamatosan publikációs lehetőséget biztosít a helyi értelmiségi közösség számára, és információval látja el olvasóközönségét a keresztény kötődésű köz- és kulturális életről.

Az elmúlt másfél évben a lap megjelenéséért felelősök – a járványhelyzet miatt is – nehéz körülmények között végezték tevékenységüket. A folyóirat finanszírozását az Élető Lélek Alapítvány vállalta át az Eszmék és Értékek Alapítványtól. Megnehezült a potenciális szerzőkkel és szerkesztőtársakkal történő személyes kapcsolattartás lehetősége, s a helyi KÉSZ-csoport lapterjesztésben kifejtett korábbi aktivitása is visszaesett. A néhány évvel ezelőtt megfogalmazott célok ellenére sem sikerült új olvasók és szerzők megnyerése a helyi keresztény közösségek által fenntartott iskolák köreiből. Így csak a reményesség szerint hamarosan megszűnő járványügyi korlátozások nyújthatnak alkalmat arra, hogy egy új összetételű szerkesztőbizottság felkutassa azokat az olvasói terjesztői és szerzői energiákat, melyek segítségével a folyóirat jövője tartósan biztosítható lehet.

A nehézségek ellenére is köszönet azoknak az alább felsorolt magánszemélyeknek, akik 2021-ben személyes adományaikkal segítették lapunk megjelenését:

Bacsa Tiborné

Bódig László és felesége

Bonárné Kiss Erika

Dr. Czibere Tibor és felesége

Dr. Dobai József

Dr. Elekné Dr. Vörös Zsuzsa

Dr. Gyulai Gergely

Holndonner Ferenc

Dr. Majorosné Dr. Hortai Rita

Máger Ágnes

Német István József

Dr. Papp Gyula és felesége Dr. Nyári Edit

Pliégler Péter

Solymosi Róbert

Dr. Szegő Szilvia Mária

Dr. Várhelyi Krisztina

Dr. Várhelyi Tamás

Hálásan köszönjük a támogatást mindazoknak is, akik önzetlen tevékenységükkel szolgálták a lap tartalmának alakítását, megjelenését, terjesztését és előállítását!

E számunk szerzői

Dr. Aranyosi Zsuzsanna egyetemi docens, Budapesti Metropolitan Egyetem

Baranczó Attila mesterszakács

Bérczessy András főszerkesztő, Szent István Rádió

Dobos Marianne író, újságíró

Gróf Lajos újságíró

Dr. Henszelmann Aladár (1889-1943) professzor, Miskolci Evangélikus
Jogakadémia

Dr. Hevesi Attila professzor emeritus, Miskolci Egyetem

Dr. Illés György irodalomtörténész, író

Prof. Jeszenszky Géza történész, politikus, diplomata

Kerekes Endre PhD-hallgató, Debreceni Egyetem

Keresztesné dr. Várbelyi Ilona művészettörténész

Nagy Zsuka középiskolai tanár, József Attila díjas költő

Petres Katalin költő, középiskolai tanár

Steinbach József püspök, Dunántúli Református Egyházkerület

Tóth Kálmán irodalomtörténész, NKE-EJKK Politika- és Államelméleti
Kutatóintézet

Dr. Várbelyi Krisztina Kartal-Veczán díjas egészségügyi közgazdász

Zsille Ákos költő, újságíró

A szerkesztőbizottság:
Alakszainé dr. Oláh Annamária,
Gróf Lajos, Papp András, Hangóné Birtha Melinda,
Sasvári István, SzeleNGe Judit,
dr. Várhelyi Krisztina, dr. Zsugyel János (főszerkesztő)

Lapalapító: *Gróf Lajos*
Tipográfia: *Keglovics János*

ISSN 2676-8127

Kiadja: *az Éltető Lélek Alapítvány*

Támogatók:

MTA Miskolci Területi Bizottság

**Nemzeti
Együttműködési
Alap**

MINISZTERELNÖKSÉG

BETHLEN GÁBOR
Alapkezelő Zrt.

**Eszmék és Értékek
Alapítvány**

MISKOLC

Felelős kiadó: *Holndonner Ferenc,*
Alakszainé dr. Oláh Annamária

Tipo-Top Nyomda, Miskolc
Felelős vezető: *Solymosi Róbert*

Olvasóink a folyóirat megjelenését
az Éltető Lélek Alapítvány CIB Banknál vezetett
10700086-68936099-51100005 számú számlájára
történő átutalással támogathatják.

HOZZÁJÁRULÁSUKAT KÖSZÖNJÜK!